

Бдење

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг – Књажевац, број 32–33, година XI, април – септембар, 2012

КУЛТУРНИ
ЦЕНТАР
СВРЉИГ

КЊИЖЕВНИ КЛУБ
Бранко Миљковић
КЊАЖЕВАЦ

Бдење

Уредници

Радослав Вучковић
Обрен Ристић

Уредништво

др Стојан Богдановић, Злата Коцић, Срба Игњатовић, др Горан Максимовић, Драгослав Живковић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић и Зоран Гавриловић

Секретар уредништва

Зорица Бранковић-Басарић

Издавачи

Културни центар Сврљиг
Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац

За издаваче

Зоран Гавриловић
Обрен Ристић

Адреса

Културни центар Сврљиг, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com / kcsvrljig@sezampro.rs
Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, 19350 Књажевац, п.фах 58
E-mail: ristic.obren@gmail.com

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња претплата 1000 динара, за иностранство двоструко.

Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40
(са назнаком за „Бдење“)

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили

Министарство културе, информисања и информационог друштва, Општина Сврљиг и Општина Књажевац

Ликовна опрема

Јована Банић

Слика на корици

Миљан Миленковић, цртеж

Техничка припрема

Млађан Ранђеловић

Штампа

Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

Бдења

Добрица Ерић

СУЗЕ БЛАГЕ ПЕСНИКОРОДИЦЕ РАДМИЛЕ

1

ТВОЈА УСПРАВНА ДУША

*Моје речи, звонке капљице твога млека,
капљице твојих суза, капљице зноја твога
капљице крви нанизане на кончић памтивека
на кончић паучине у жбуну црног глога.*

Поврља поља ветар који ти већ огрте
педесет осми облак и вреле стопе зали
а још сја усправна душа, биљка што не посрте
ни онда кад су около брестови посртали.

Струном од своје коже привезана за стожер
сунца, па ти чаир све ужи а путић дужи
до шаренкастих чардака бораније при крају

Наше баште, којој се већ прикрада биљождер
Скакавци прокасаше кроз гај где пропламсаше
одсјаји што ми птице у крви испирају.

2

ЖИТА ЖИВОТА ТВОГА

Одсјаји што ми птице у крви испирају
плава поплава трава и рана слава мрава
Презреле ручконоше пољске трпезе прибирају
и крчаг тикве кружи око напрслих глава.

Залуд си сваки изгрев видела кроз кап кише
жита живота твога жање вечита суша
Помирила си срце с муњама што се скрише
у тамним, шупљим грудима столетних оскоруша.

Једина калемарко која мреш пре свог плода
што предвечерје ближе, то сенка наде све краћа
Палим ти над бунаром фењере од дулека.

Твоја суза је моја највећа вода
Наш млин у који више ничија глад не свраћа
још негде на дну чека нека ишчезла река

3

СКЛОПЉЕНО НЕБО

Још негде на дну чека нека ишчезла река
платно што се беласа на мутним бистрицама
Кроз шупљу лобању неба цеди се та далека
вода која се враћа извору и пиљцима.

Дуга је једини мост изнад овог понора
изнад безубих уста, између цврчка и мрава
Кад год ми твој лик растера облаке са прозора
таваница над мојим узглављем прокишњава.

Склапа се зрело небо око нас као шкољка
са опном несанице... и невидљиви ловци
на бисер – наша срца мере и пребирају.

И док се преда мном рачва путања калипољска
светле у сенци липе где пиште млади попци
очи које се кротко приближише смирају.

4

У ТРЛИ ПУНОЈ ЗВЕЗДА

Очи које се кротко приближише смирају
велику белу цркву у ражаништу снише
Пламте синцири врежа што ми се синцирају
око душе, напукле ко диња после кише.

Будим се тих и празан и хватам равнотежу
у трли пуној звезда у којој зру брежуљци
бостана који режу кириције што прежу
коње на раскрсници са фењером у руци.

Дише у тами земља као стеона крава
и њен дах биљке гласно по ливадама уче
Посрће поток и свлачи кошуљицу у ходу.

У крошњи где гром спава ноћни цвет прогрејава
и светли да се сетим шта смо радили јуче
јесмо ли белили платно или мутили воду?

5

СМРЗНУТЕ БУКЛИЈЕ

Јесмо ли белили платно или мутили воду
којој су пшеничне виле све тајне већ откриле
Жаре се голе до доле пред благу непогоду
и шестаре кроз атаре ко утве златокриле.

Све чешће ми се приснива један прозрачни кутак
с чобаницом што ниже на кончић сна мој давни
осмех и што се нага и хладна ко белутак
сунча на некој тихој, подводној висоравни.

Да ли ћу жедан моћи да прострелим пре ноћи
безмерну светлост око њеног тела овиту
и да раскравим смрзнуте буклије пуне вина?

Заклони класом лице, закључај сузарнице
јер свака твоја капљица снажи ту вировиту
матицу што носи бело тело у ждрело млина

6

ЗАСТОРАЊ НАД ЗВОНИКОМ

*Матицу што носи бело тело у ждрело млина
пресеци раоником и српом пупчаником
Снег брашна на пауковим жицама виолина
закрпљени засторањ лепрша над звоником.*

Кроз тамне прозорчиће жмиркају тужни свеци
што засењених чула бљештави цвет миришу
и мотре монахиње на пенушавој реци
а кружићи им сјаје ко маслаци пред кишу.

Развали древне бране, отвори двери ока
и попуштај у сампас све манастирске коње
Препознајем ти срце у сваком зрелом плоду.

Подигни руку с путиром и стручком босиока
и пошкропи нам лица потавнела од тоње
Анђели буде звона да спрече непогоду.

7

ГОРКА СЕОСКА СОФРА

*Анђели буде звона да спрече непогоду
која прецима диже сламено небо с кућа
и крстоноше саде троракљи глог и каде
кртичњак где се стичу путеви и беспућа.*

Пуши се насред села жилава и опора
софра и букте сена у сну мирних пламена
Грли се с голом муњом вођа дивљих чопора
избезумљен од сунца и месечевих мена.

Стонога кртица његовог срца рије
ризнице наших трапова и жедна крв палаца
у градинама грожђа, јабука и малина.

Нек му се врежа змије око зглобова свије
и нека му се оружје у оруђе преобрази
Јасни сунцокрет излази из душе развалина.

8

ЗАУСТАВИ СВОЈ РАЗБОЈ

*Јасни сунџокрет излази из душе развалина
и окреће се око свог измишљеног сунца
Твој говор прелеће понор између оца и сина
што трубе у рогове од овна златорунца.*

Заустави свој разбој, уморна ћилимарко
и отпочини бар једном у том пределу цветном
И не савијај више, пресветла неимарко
крхки мост кичме над овом урвином непрегледном.

Јагањци и јежеви по страху твом шетају
Круни се лажно злато са прецветалих значки
и звече међу дуњама дукати ненађени.

Залуд сад котрљају бурад и решетају
тикве над медуницама кроз прстен девојачки
Цркве су закључане, кључеви пресађени.

9

ВРАТА ВЕЧЕРЊИХ БАШТА

*Цркве су закључане, кључеви пресађени
у врата тамних башта и вечерњих свратишта
где оргијају ловци, ровци и подмлађени
старци што крче шуме и пале папратишта.*

Прште варнице звезда и грме маљеви на
троструком небу бубња од скупочених кожа
скинутих с питоме дивљачи и смрди паљевина
по пределима које обасја жалац ножа.

Греше невине пчеле у овом зараженом
биљаку и напуштају своје трпезе сочне
Шта траже твоје очи на пропланцима света?

Љубе се бледа лица с водом унакаженом
болују свирале око звонаре црвоточне
Исплакане девице силазе с кубета.

10

КАД ПОЧНУ НЕСПОКОЈИ

Исплаконе девице силазе с кубета

у отворену земљу, у гробове што памте
восак око костура које сјај докотура
до руба провалије где воштанице пламте.

Накалемићу, грешан, кад почну неспокоји
јабуку на бурумку где само свици пале
свеће безименој која храни и поји
дивљаку под којим су је додоле закључале.

Тако ће и нас неко, наднет над хладном реком
тражити по брзацима у шкољкама и песку
као жалосна врба, рашчешљана и сама.

Дуго смо ишли, али не стигосмо далеко
Спустимо сад чираке под завичајну леску
Развенчаше се тајне и порумене тама.

11

СВИЦИ СВИТАЊА

Развенчаше се тајне и порумене тама

око пијаних удова склупчаних крај дудова
Млад пастир музе младачну музиљу у јаслама
и сву ноћ шири руке ко крила лабудова.

Свитање што ми свице кроз очни вид протиње
леже на јаје земље ко граораста квочка
Људи још језде на две ноге, а животиње
имају четири шапе или четири точка.

Где сте, о градинари: мој сан, ако не може
да спасе градину света, може бар да продужи
тај сјај и мирис што се у сваком цвету пени.

Пастири у долини пред колибама ложе
ватре и моле да се разведри и ојужи
А с брда риче дреш и сватови изненађени!

12

ДЕВОЈКЕ ПОД ВИЊАГАМА

А с брда риче дреш и сватови изненађени
трумбе прашњавом цестом и трубе за невестом
која покрива лице облачком венчанице
и лебди у роју пчела над запаљеном бресквом.

Девојке испирају под вињагама кика
свој грех кроз ретко сито и мере златни талог
зачаран стршљен кружи околу хармоника
и суче танку жицу из грожђа проплакалог.

Бори се точак чезе са невидљивом змијом
Редуше крпе пале, девери прстен кале
Барјактар барјактари над лудим ђувеглијом.

Раздражен дреш већ шета по царском гумну лета
и војводе што држе коње помахнитале
дрхте пред распеваним устима тулумбета.

13

ВРШАЈ НА УШЋУ

Дрхте пред распеваним устима тулумбета
ратари у претпразничким антеријама класја
и лижу посне усне, жељне да их запљусне
звездопал, што ће жижљиве амбаре да обасја.

Деца, поизлетала из зимске доколице
кад успавана земља пробуди тела сура
пуштају низ брег крилате сунчеве двоколице
пуне шарених врећа из којих крв течура.

Прилазиш ушћу реке што носи глиб и муље
ослушкујеш лишће врба што шумно старе
и бацаш у мутну воду каише светог ама.

Запенушани дрешари натичу на рогуље
бика чије су рогове одбили да брусаре
и твоје сузе блистају по нашим ливадама

14

ДРЕВНА СЛИКА

И твоје сузе блистају по нашим ливадама
заталасаним дахом тек пробуђеног тора
около којег зричу баште и пућпуричу
препелице прилегле у гнезда развигора.

Врти се над видиком, задивљен древном сликом
небесник туђ и доњем и горњем пчелињаку
Пресрећан пастир клечи пред набризгалом риком
краве која се тели у позном пшеничњаку.

Поздрављам грубу руку што све нежније музе
стада и плаши птице које ми већ кљуцају
грожђе и хлеб умешен у наћвама твог века.

Поздрављам твој ход кроз зрео воћњак и кукурузе
и благословени умор над којим светлуцају
моје речи, звонке капљице твога млека!

15

НЕКА ИШЧЕЗЛА РЕКА

Моје речи, звонке капљице твога млека
Одсјаји што ми птице у крви испирају
Још негде на дну чека нека ишчезла река
Очи које се кротко приближише смирају.

Јесмо ли белили платно или мутили воду
Матицу што носи бело тело у ждрело млина
Анђели буде звона да спрече непогоду
Јасни сунцокрет излази из душе развалина.

Цркве су закључане, кључеви пресађени
Исплакране девице силазе са кубета
Развенчаше се тајне и порумене тама.

А с брда риче дреш и сватови изненађени
Дрхте пред распеваним устима тулумбета
И твоје сузе блистају по нашим ливадама.

Злата Коцић

УЗ ГОРУ ТАВОР

На дан Преображења Господњег, пробијајући се између шипражја, полако се пењу косином брда два средовечна брата-близанца: монах и песник. Успињу се ћутке; у два маха песник запита *Хоће ли скоро та твоја нова испосница*, па кад и други пут доби исти одговор: *Ево још мало, још мало* – одустаде од питања. Обојица носе по смотуљак налик на излетнички завежљај и обојици су очито главни терет њихове сопствене мисли. После три сата хода с кратким одморима, избише на сам врх брда – на пространу зараван с једним јединим дрветом, царски разгранатим посред необичне чистине.

– Ух, лепота! Али овде нема никакве испоснице?!

– Има, има. Само зажмури, па ћеш је видети.

Насмејавши се на тај рефрен њиховог детињства – *зажмури па ћеш видети* – обојица седоше на дебеле жиле и, ослоњени на столетно дебло, доиста и зашмурише, а шта је ко видео не рекоше, утонуше у дугу ћутњу. После које се први огласи песник.

– За планинске врхове кажемо: ту се додирују земља и небо. Да, врхови су одвајкада за човека божанско станиште, симбол недостижног неба. Али небо почиње од траве! Ми га и у подножју све време додирујемо, удишемо!

– Ми смо – сложи се испосник – и сами земља и небо: тело нам је земно, душа небесна; па и тело може пронаћи пут у светлост, преображењем, по милости, а не страшним пострадањем, Голготом. То нам данас поручује сјај са Тавора. Сјај тела, јер у њему сјаји душа, јер у души сија Свети Дух. Колико да приме земне очи и уши, а да не ослепе и не оглуве.

– *Тавор*, или *табор* је арамејска реч. Њено изворно значење је *врхунац* – рече песник, и упита: – Значи ли то да се са врха горе зване *Врхунац*, објављује сјај врхунске могућности за човека?

– Објављује се – прихвати испосник – највиши задатак пред нама: овакав плод можете, ту на земљи, узгојити за себе и за небо – за себе на небу, за Оца небеског. Само допустите да Свети Дух несметано просија кроз вас, само се успните до свог сопственог врха!

– Ипак – уздахну песник – ми, данашњи, не видимо, не знамо где је тај врх човеков. Знамо да смо у подножју Тавора, ако не и ниже, у неком гротлу. Таворимо, таборујемо, испада – више у злу, мање у добру, или час тамо час овамо, и нехотице бришући разделну линију, збуњени лажним ознакама. Тек понекад, понеко освоји коту са које се тај врх назире. Накратко, колико да запише: ја јесам! Нашао сам своју тачку !

– То је тачка – благо ће испосник – са које, пуним срцем и пуном свешћу, ускликнемо: Да, Господе! Хвала Ти, добро ми је овде. Трудим се, узгајам плодове. Плодови Светог Духа су, по апостолу Павлу: мир, радост, стрпљење, и несебична, чиста љубав. А врхунац љубави је, по Антонију Сурошком – *преображење свести* : заборавити на себе.

– Откад је мени моја драга у памети – смеши се песник – сам себи, заиста, ни на помет не падам!

– Не, није само то каже испосник. – Преображење свести је – кад твоја љубав иде не само ономе кога волиш већ и даље: ономе ко те не воли, ко те мрзи. То је и врхунац наше христолиткости, свест да си и ти сам, али и свако од нас – син љубљени, кћер љубљена.

– То је лако рећи – снужди се песник – али немогуће постићи. Зар ти волиш онога који ти спаљује, руши, скрнави храм?

– Не могу рећи да га волим – обара поглед испосник – али, трудим се. Молим се за њега. Жао ми га је – неки заврше умоболно: и по ноћи прогони их звоњава са срушене звонаре! *Сваки грех*, говорио је отац Јустин, *то је помрачење душе; а свака врлина, то је преображење душе.*

– Тако значи – поћутавши, окрену на шалу песник – док се ја ломатам по свету освајајући врлети, ти овде мирно освајаш врлине, преображаваш се.

– Само душа пуна врлина може постати мирисна. А ја сам од тога далеко! – одмахује испосник. – Још је горе што знам да је љубав човекова врхунска, како ти кажеш, ката: врхунски *земни одговор* на љубав небеску; знам, а немам тај одговор у нужној мери!

– Па која је то мера? – зачикава песник. – Да ли је мерица љубави – кашика, да ли шака, или шиник, кош, вагон, или цео воз?

– Увек мислимо да треба много, а покаже се да је и мрвица велика. Од свега што си набројао, већа је – кашичица причесна. Јер, њоме нам се даје немерљиво – готово прошапута испосник. – Али, јесмо ли захвални? Не знамо где је врхунац наших могућности; то Господ зна; али наше је да се трудимо, наша је добра воља и непрекидна захвалност. *А снагу за раст ка оној величи-*

ни коју је замислио за нас Бог, снагу да наш живот буде сијање славе Божје даје само Божја милост.

– То што ти зовеш милост раста – каже песник – ја називам законом сазревања, коме подлежу и тело и душа. Дечак би да преко ноћи постане момак; старац би да се врати, али не допушта им тај закон једносмерне поступности: ни брже ни спорије већ по сунчевом ходу, по ситном скакутању секундаре! За сазревање душе важе унеколико другачија правила, ту има скокова, али опет је битна поступност, додавање штафете: припомагање наслеђем, цивилизацијским достигнућима.

– То што ја зовем: саборност у духу; је ли то? – запита монах.

– То је, звали га ми овако или онако. Саборност у духу потребна је да подржи, умножи појединачни домет. У коначном, све је само припрема – ти ћеш рећи за Други долазак, ја – за прелазак из времена и простора у неки нови облик, за другачији живот у ванвремљу. Сазревање душе до нужног ступња.

– А сложићемо се ваљда – рече монах – да је ту опет реч о преображењу. Па ако прихватимо да је преображење врхунац нашег овдашњег живота, онда и није тако страшно што сви ми *таворимо*, ма и у подножју, али бар се не удаљавамо од Тавора! Сваки помак узбрдо, ту је мало преображење, свако мало преображење је печат узрастања према љубави Христовој. Према краткости Његовој: *Не како ја хоћу, него како Ти!*

– Лако то изговараш, као добар дан. Али можеш ли заиста, целим бићем, да прихватиш ту послушност? Ако рука крене ка туђој жени – тап, одсеци руку!

– Ти се бар, као песник, ваљда разумеш у метафоре?! Јаком сликом упозорен си да је за тебе боље да се уздржиш. Не сечеш руку, одсецаш своју слабост. Такав је пут ка смирењу. Много је туђег око нас. Шта је уопште наше? Ако смо штогод и стекли *својим рукама* – како смо стекли руке? Вид, слух? Све што имамо је – дар Божји! Зар би ти писао песме без тога дара? Ти си као милостињар који током Литургије прикупља прилоге: добио си дар, прикупљаш надахнућа, порадујеш се, пресложиш најлепше што умеш, додаш од себе најлепше шта имаш – и дајеш даље, прилажеш. Пошепуриш се и пред собом и пред другима, али пред Богом си захвалан!

– Ух, полако, у срце гађаш! Најмање три живе ране си згодио. Прво: кажеш смирење, а не спомињеш немир. Па да те питам: Како то – све у мени трепери, све примам чулима, сва усхићеност Божјим светом долази ми преко чула – а овамо треба да их стишавам, као пустињак, да бих постизао смирење,

стицао мудрост, да бих барем мало био ближи врхунском узору, светости? И само стварање је препуно немира, то су најпре земљотреси, урагани, а кад се они разреше узвитла те радост, стварни осећај лебдења. Поврх свега и таштина: љуштиш је са себе као крљушт, никако да је се отарасиш! Док је писао *Оњегина*, Пушкин је скакао по соби вичући: Гле ти Пушкина, гле кучкиног сина! Завршивши *Дванаесторицу*, Блок је записао: Данас сам геније! Какво ту може бити смирење?! Друго. Кажеш – милостињар. Не, другачије тече стваралачки процес. Узгред, сећаш ли се, кад смо први пут видели ледене шаре на прозорима? Ја остао без даха, шапућем: ко их је створио? – а ти као из топа: Бог! Зато си и монах.

– Сећам се, како не. А кад си видео да шара више нема, плакао си: *Нису нестале! Ја их видим: зажмури и видим их!* Зато си и ти – песник!

– Песник. Али знаш ли да још не могу, до данас не могу да изнесем из себе ону очараност шарама! Напиње ме изнутра да пукнем, али не налазим речи! Недавно прочитам – јапански научник пратио под микроскопом залеђивање воде, уз различите речи и музику. И шта је видео?! Уз речи као што су *Бог, добро, лепо*, уз класичну музику, молитве и свете текстове, кристалишу се предивни облици, као пахуље. А уз ружне речи и уз рок музику настаје хаос, уопште не може да се успостави облик!

– Гле, гле... то је за неверне Томе – смешка се испосник. – Да, где је Бог, ту је хармонија. Али те ружне речи... Намножише се... И уопште, речи нам све више личе на парицу са две стране. Иста реч може да буде и лековита и отровна, зависи како је изговориш и којим речима је придружиш! А ви, данашњи песници, волите да изврћете, уврћете, све вам као у кривом огледалу. Владика ономад рече: Није чудо што нам је данас сликарство пуно ругобног. Шта је у нама и око нас, то и сликамо. Сви сликају пакао. Али дедер нека неко наслика рај!

– То је, о томе је реч! То што ви зовете рајем и паклом, ја зовем стањем душе. У каквом је то грчу моја јадна душа ако сам се ја толико затворио да не могу да пропустим дивоту ни у себе ни из себе! Нису речи изгубиле стваралачку моћ, ето, вода их чује и ствара облик, проналази га у свом памћењу. А ја? Ја сам изгубио уши! И језик ми је патрљак ако нисам у стању да искажем склад!

– Да, песмом треба да узвратиш Богу дарове – потврди монах.

– Јадно моје ударје!.. Оно што претходи песми, наука назива фазом инспирације, инкубације и илуминације. Е па,

након тренутне инспирације, та инкубација код мене траје већ пет деценија! Ледене шаре на прозору – шта све не покрену у детињој души! Дивљење и зачуђеност, очарање и запитаност: свет је пун таквих загонетки, и све се после лепе на ту прву, па и оно што је људска рука остварила у надахнућу – храмови, фреске, скулптуре, симфоније, поеме... Ето, толико само о *подстреку* за стварање. Да лакше замислиш оно после, колико степеника пређе душа од подстрека до стиха. И колико – међустепеника, да позајмим реч од свога сабрата. А тек од стиха до песме, од песме до књиге... И увек исто: док пишем, чини ми се ухватио сам зеца, после видим: то је само реп! Али опет појурим другог, почнем нову књигу...

– То се Господ сажали на твоју немоћ, па ти прискочи. Сила се Божја у немоћи показује. Невоља је кад се не трудимо... Мени се, не знам зашто, наврзла слика *како ће то бити кад изађем пред Господа*: Пред Њим, пред суштом Светлошћу, клечим на трави (трава, на небу! шта ћеш, земљан сам, па су ми и представе земне!) и отварам свој завежљајчић. Да покажем шта сам узгојио на земљи. Кад – нема онога што сам спремио да понесем. Само нешто што не знам ни шта је. Ја збуњен, а иза рамена чујем глас: радуј се, то је твој труд. Ето, тако се ја надам и унапред тешим.

– Значи, зато си ми рекао да понесем у завежљају најбоље што сам урадио?!

– Зато. Да се припремамо полако. Боже здравља, о сваком Преображењу да се успнемо овде на врх, свак са својим завежљајем. Да видимо те зечеве или њихове репиће!

– Слушај, ти си већи песник од мене!

– Па, најбоље би било кад би испосник био помало и песник, а песник да је ако не испосник, оно барем малчице – песник! Такви су нам били праоци, па ако наше дрво живота има златне коренове, што да има пропадљиве плодове?

– Охо, ти кујеш речи, на међустепенику! Готово, упадаш у левак стварања!

– Ја бих рекао, у сваком стварању, степеници и међустепеници нису ништа друго до – преображаји. Преображаваш се ти, преображава се оно што ствараш. Стварање, то је – низ преображаја, а преображај је – стварање новог. Стварање и преображај су близанци, као ти и ја. А заједно смо – покушај да одговоримо на љубав Божју. Дајдер сад да завежемо уста и разведемо дарове.

Мирослав Тодоровић

СВЕ САМЉИ

*Крај се пута не може избећи
Живот није што и поље прећи
Пастернак*

1.

ВИДИШ светлост тавнија бива
Све свија се у нему тишину
Јесења магла пејзаж скрива
Слутиш у тој слици истину

Привида С оне стране вида
Сјај се у одсјају смирује
Иза тог невидљивог зида
Слушаш оно што песма казује

Све самљи жизни остаје
У стих позник призиваш
Мотриш речи бивших одсјаје
И не знајући сада све знаш

А струне онострани у свему брује
Сипи из свега мливо сјај сипа
Воденица небеска из тишине чује
Искри из таме у стих се пресипа

2.

КРОШЊЕ се жару пуне сјаја
Чудесна лепота горућих боја
Плашти песма опроштаја
У пејзажу чуда у зрењу поја

Злати се лишће блиста пламсање
Линију свега у томе слутиш
У чудесном сјају опраштање
Од живота И мотриш и ћутиш

У шушњу истине света чујеш
Отвара се шара миленијума
Унаоколо што се исписује
У привиду свега душа оног шума

Што се у трену песме огласи
Засја и стихом јесењим спаси

3.

ПЕЈЗАЖ у злату боја пламти
Боје се разгоревају ч/удесно сјаји
Слика у зрењу што још памти
Оно о чему видиком одсјаји

СЈАЈИ народ лишћа дивотом јавља
Са светом овим се поздравља
Мотриш у зрењу тој ватри сјаја
И стихове свог опроштаја

Чудесни пут ка земљи вазнесења
Шуми светлост лети пада
Исконска песма траје не мења
Се списа слово Све је сада

Живота бруј – сјај и трептај
Листа Боја потоњи пламсјај

Трешњевица, 30. нов. 2011.

СЕНКЕ И ОДСЈАЈИ

ЈЕСЕН летњи затвара спис.
Тијо г/л/асе се зрелине боје.
Спасе се стихом обрис
пејзажа, у измаглици моје

приче завичајне. Тичији крик
из крошње голе, као порука -
сриче и судбе твоје слик.
У свему земаљска аз бука.

Мину ни у шта, из ничега
то што ти у сонет стиже.
Без речи оста *После свега*.
Само прамен таме се диже.

У неизрек све/т оде заувек.
Земни пламсај, јал века трептај.
О свему словце твоје - тек
списом јека далека. Одсјај.

Светлости летње тутањ
допева опалог лисја шушањ.

ЗАГЛЕДАН У ПРАЗНО

ЗАГЛЕДАН у празно сећање распреће
Слике оне давне речи утихле
Из тмине из неке далеке тишине
Причине се Све просине па умине

Ал кућа пуста нема никога
Стојиш на прагу што се руни
Одавно ту не крочи нога
Слушаш како ћутња све пуни

Чује се живота п(о)разна слика
Све што би и мину спозна сада
Старица кућа дочекала повратика
У трен варка – све је ко некада

Ал пусто и глухо без даха тишина
После свега само стихови истина

ЈЕСЕЊИ ЧОВЕК

ЈЕСЕН и твој живот стиже.
Празне њиве, убрани усеви. Вране
И кроз твоје дане. Све ниже
Небо је, а крошње голе, цвиле гране.

Тражио си себе залуд по свету.
На кућном прагу старац у тишини
Ћути у свом потоњем сонету.
Сушт свега мотри у нигдини.

Призва те даљина плаветнило.
У њ видиш све што ће бити.
Из њ чујеш све што је било.
Душом стиха хоће ли се поновити?

Питаш се већ јесењи листак.
Ал, чујеш студ, онај зрак, и мрак.

2011.

ПОНАД КЊИГЕ

ТЕК САДА ЧУЈЕМ ТВОЈЕ РЕЧИ ОЧЕ
ДОК МЕ ИЗ ОГЛЕДАЛА СТАРАЦ ГЛЕДА
УЧИНИ СЕ СВЕ ПРОЂЕ ПРЕ НЕГО ПОЧЕ
СТИХОМ ДА ЗАСЈА ЖИЗНИ ДВА РЕДА

РУЈИ СЕ ВЕЧЕ И ЖИВОТА ТВОГА
СТИШАВА ВИДЕЛО ТУЛИ ДАН
СЛУТИШ ИЗ ТИШИНЕ ГЛАС БОГА
ЖИВОТ БО СЕН И САН

НИ ЗА ПЕСМУ НИШТА НЕ ОСТА
ЋУТЕ РЕЧИ СПИСА ЗАЧУЂЕНЕ
НЕ ПАМТИ ВИШЕ НИКО ГОСТА
САМО ПОНАД КЊИГЕ СКЛОПЉЕНЕ

СВЕТЛОСТ ПРАХ НЕМА ТИШИНА
ЈЕЗИКОМ СВЕГА ПЛАВЕТ ВИСИНА

31. март 2012.

Добрило Ненадић

ПРКИНА ПРИЧА

Ја сам ти Милорад Јовановић из Северова. Нико ме не зна по том мом правом крштеном имену, сви ме зову Мидо Прка. Прикачило ми то још док сам ђететом био, зајебанције ради и то ми тако остало. Кад ти једном овђе закрпу пришију никад више не можеш да је отпучиш ма шта чинио, до гроба те прати, ш њом те зачепрљају. Тако је и са другим. Моји вршњаци су исто тако само по надимцима познати. Милош Дрка, Саво Прдаћ, Обрад Ћоро, Милинко Чвога, Мишо Тртљо, Љубе Пртљо. Сви одреда су остали нежењени. Ни једна ђевојка није шћела да пође за неког Дрку или Ћора, Прдаћа или Чвога. Ма ми то онако кад се нађемо и почнемо да се један другом јадамо. Знамо да није тако, а опет нам лакше да сами себе лажемо. Отишле женскиње за љепшим животом.

Тако ти је то.

Поњо ја секиру Мијаилу да ми клепа и наоштри. Успут ми била Тиосављева кућа па ко велим да свратим да видим како је Тиосав, чуо сам да се посеко кад је клао крме.

Уђем, кад Тиосав седи уза шпорет, држи бучук међу кољенима и круни муруз.

– Добар дан.

– Добар дан, ене откуд си ти Прка тако уранио. Куд си пошо?

– Пошо Мијаилу да ми клепа секиру па реших да свратим до тебе да видим како си. Неко ми рече да си се посеко кад си посечио.

– Јесте мено сам се закачио бритвом, урјезна ми је и лијепа, узо је ја пре неку годину на вашару у Каони. Седи да презалогажимо и да попијемо по коју, одавно се нисмо виђели.

– Не би ја да сметам, а и журим, треба нека дрва да исечем у Рисојевини па пођок да клепам и наоштрим секиру, одавно се накањујем, иступила се попрлично.

– А ма седи, неће ти посо никуд побјећи.

– Добро де, да седнем. Право велиш, неће посо никуд.

Поседамо за совру. Изнесе Радулка врућу погачу, сир, кајмак, кавурму, кисели купус сецавац, уреза, богами, пун тањир пршуте, те ми све то изедосмо и ту се добро подначинисмо па и пописмо по неколико полића љуте. И тако ријеч по ријеч, те ме

ђаво надари да му поменем Ристивоја и оно семе које ми је оломлани продо, па ми после није никло.

– Тиосаве, ако ћеш да ми биднеш седок, много би ми ту учињо, тужио сам Ристивоја, а ти си виђо како је то било и шта је све испало па да ми поседочиш на суду. Дај љеба ти и соли учини ми то, није што сам штетово, него су ми се смијали како ми је подвалио и како сам ја један њоњо и тотов. А и он се фалио по њеверову и то ми је, могу да ти поштено речем и најкривље. Да је макар шућо, ни по јада, јок море, распрђо се, блејо ко мијољски ован и зајебанцију правио на мој рачун. Е, кад је тако, онда ћу и ја да окренем лист, да пресавијем табак, да видиш чија нана црну вуну преде, није ни мене шака међу очима ко у вола, него два прста. Има њиву да продам ако треба. Неће мене нико дуду иза леђа правити, ни репину ми на тур качити.

Видим ја није Тиосаву право, ремежи се, мрда главом, пријеча очима.

– Па и није тако, учини он.

– Како није?

– Ето тако, није. Није ти Ристивоје крив. Продо ти је цак шенице по дваес динара кило, а ти си је посио место да даш кокошима и стоци кад си виђо да је жижљива и да су је миши јели. Није била за семе, знаш и сам, прегрешио си што си је посијо. Била ти скупа семенска, Добро де, свако може да се зајебе. Не кажем да је лијепо што су око тога чинили спрдњу и пошалицу, такав ти је народ, воли да се зајебава на туђи рачун, да се мало насмије, јеби га, немој ни ти да будеш на крај срца, па не можеш да живиш стално згрчен, пуко би да ти није шале. А знаш Ристивоја, хвалиша, нико бољи, нико паметнији од њега, а нема лошу душу, љеба ми, кад ти кажем, ено ономад окупио друштво десетак поседало за астал у Вићовој пекари, појли пола прасета и попили пешес влаша вина, све Ристивоје платио. Кад ш њим седнеш, знај да неће дати да ти платиш.

– И ти си јео?

– Јесам, шта ту има, звао човек па сам сео.

– Зато тако и говориш.

– Е, па сад, јеби га, ако ћемо да се вријеђамо.

Скочим ја, шкрипнем зубима.

– Ај, здраво, фала ти на овом љебу.

Изађем, не знам куд ударам. Мишљо сам да ћу да пукнем од муке. Присео ми је сваки залагај што сам изео. Боље да сам

изео оно што се неде. Толико сам био слуђен да сам и секиру заборавио. И остаде секира код Тиосава, алалио сам је. Е нека му је, ваљда вреди барем онолико колико сам појо. Нисам ја бре изелица и погузијаш да ме неко кори. Никад ником дужан нисам осто па нећу ни Тиосаву.

После размислим и видим да је Тиосав у праву. Бога ми ти кажем. Јесте у праву. Ко ми је крив што сам купово, а нисам гледо шта купујем. Узо сам цак шенице која је можда и пет година стајала на тавану, платио сам педесет кила иљаду динара, а за те паре сам мого да купим шеницу од нове жетве – е таква би никла ко босиок баш ко и семенска. Одем сутрадан код адвоката Мијовића да ме сетује шта да радим и да ли да повучем тужбу. Кад он ни пет ни шес рече да не може то тако, није суд ничија прђија да ради шта коме на памет падне, вели касно је, каже да је тужбу предо, да је платио таксу и да ја морам да чекам док ме суд не позове па тек онда, на суду да речем шта имам.

Е мој Прка, мој Прка, кукавче сињи, у шта си се ти увалио, због иљаду динара да се вуцараш по суду, да дангубиш и да плаћаш адвокатима, крвопијама, да ти кожу с леђа скидају, нема кваренијиг људи над њима да јебе оца очињег. Још сам се насекиро, и обруко се.

Звонимир Костић Палански

БИБЛИЈСКИ СОНЕТИ

АДАМ

Док семе твоје у теби горко плаче
И падају плодови с дрвета, неузбрани,
Ти стојиш нем пред анђелом с мачем
Од пламена, којим ти као стражар брани

Да уђеш у врт с ожилком од зуба.
Ветар, и сам збуњен, баца ти хрпимице у очи
Крпе од огња и као небеска труба
Расипа по теби вокале. Крочи, крочи,

Ако смеш, док све се под тобом круни,
И стани змији на главу. Или плачи, плачи,
Ганут и горак, а свет нек се до врха пуни

Мраком апсурда док не дође јачи,
Да сконча, најпре од бакра у виду симбола,
А потом као један од нас, Човек бола.

18. 6. 2011.

НОЈЕ

Праведан и безазлен, зар да страдаш у тескоби,
У крви крвника који кваре свој пут?
Начини ковчег од дрвета гофера и здроби
Сумњу, јер доћи ће вода, и биће поринут,

Затопљен смолом, кад се отворе бездани.
Пусти пуно светлости у њ и иза кости чеоне,
Да видиш облаке тмасте под сводом звезданим
И анђеле како у журби прелећу еоне

Да те такну крилима кад посустанеш у вери.
Стави сваки клин на своје место, јер прве капи
Почеће чим уђу птице небеске и звери

И за собом будеш затворио врата. Већ зјапи
Бездан и размичу се уставе да воде груну,
Ти чекај знак на Арарату, маслинов лист у кљуну.

18. 6. 2011.

АВРАМ

Тежак је, памтиш, био пут до Морије.
Нож, скривен, све ти је дубље парао ткиво
Са сваким кораком. Господе, успори је
Или одгоди ту опсену да јагње живо

Преда мном хода, говорио си да спречиш
Удес, да разориш тишину што те мрви.
И није узалуд био тај вапај, те нечујне речи
Просуте низ браду, претворене у капи крви.

Сад ћутиш и сричеш хвалу ономе што је
Послао анђела, чији још увек осећаш стисак
На својој руци. Али у вековима, низ које

Тек ће цурити крв, већ чујеш језиви врисак
Невине деце твоје, заклане зубима звери
На истој стени, у пепелу небеских двери.

18. 6. 2011.

ЈАКОВ

Корачаш уназад да заметнеш траг
У пустињи што раствара време на трзаје,
Док ноћ не дође и свој звездани саг
Простре над тобом. Тад схваташ да брза је

Одлука да бежиш из завичаја у непознато била:
Уместо постеље песак и камен за узглавље.
Страшно је место, кажеш, кад окрзну те крила
Анђела и покрену ваздух над тобом. Шав је

То посред небеса, отворен као лестве, по којем
Небески весници пењу се и слазе. У твојем
Сну они траже место да ти дошапну и озаре

Чело да ниси сам, да завет још увек траје.
Где год се пробудиш, подижи камене олтаре
У земљи обећаној, коју ти Господ даје.

18. 6. 2011.

ЈОСИФ

Ван твојих суза и усана што љубе
Звезде незреле, видиш да све је
Само сен растрзана и пепео што веје
На притајен огањ у теби. Грубе

Руке, испуцале од сунца и глине,
Понеће пут пустиње твоје беле кости,
А дотле све чиниш да се ране, у злости
Учињене, зацеле заборавом. Кад мине

Овај трен и век, кад се испуни празнина
У души надом и анђео у последњој ноћи
Прочита крв исписану на довратку,

Једино ти нећеш знати зашто је тмина
Била толика, дом расточен у хладноћи,
И зашто је тек сада време повратку.

19. 6. 2011.

Вукашин Костић

УГРУШАК

Ја сам провиђењем спасен
Грешник сам коме је смрт род
Сваки ми је минут живота блажен
Јер није ме ко друге „погледао Бог“.

Сатрвен да би срећан био
Ја сам мучитеље прогласио за браћу
Анђеоска крила за њих сам крио
За смрт своју градио средокраћу

Куда са блаженством мира
Од предака страх ме хвата
Да ме не прогласе за ветропира
Кад крвника хоћу за брата

Жртвено око не да ми да се сетим
Колико је суза из њега пало
Ја се мучитељима својим заклетим
Извињавам што нас је заклао премало

И тек што помислих да ће зачуђени
Препознати у мени младога Христа лице
И плашт орошен крвљу жртвени
Мучитељи упиру прст у мене: ево убице!

НЕК СВАНЕ ЈЕДНОМ ГОСПОДЕ

Нек сване једном Господе
Ил макар мало светло зачкиљи
Нек небо звезде засводе
У тавној овој збиљи.

Спаси моју дечицу
Од ватре данајских дарова
Потражи неку пречицу
До гнезда висока орлова

Спомени брата истурена
Изгубљеног на твоје путу
И сестрице - крила запаљена
Тугу над кућом расуту

Расуту по нама до несвести
Овде нико више не спава
Промени Госпoде, измести
Несаницу до мора плава.

Нек сване једном Госпoде
Ил бар мало светло зачкиљи
Нек небо звезде засводе
У тавној овој збиљи.

САМОЗВАНАЦ

Најбоље су песме написане у очају
Ал и печал је убица песме заклети
Странпутице, завере вечите трају
Спаваш оно гавран ти у сан слети

Ветровима, судњом олујом гасиш жар
Усијану сузу мрак наткриљује
У очају са песником гавран је пар
Над још црњим светом носе их струје

И које је боје њихова жуч
Што изливају је у сутон благ
Може ли она да сјакти ко луч
Тамни над светом избистри траг

У гаврану песник тражи мудраца
Што на праг му зором долази
Кисне, осматра, блатом гаца
У кућу улази – трагови тази

И песма је зато њихова ина
Црне булке греје и јесен с храстове круне
С прага тавна плане стрмина

Па песник ногом о врата груне:
 Устај ордијо уснула на моме длану
 Устајте Кихоти – не стојте по страни
 Очајници рођени у мрачном дану
 Ја сам песник ваш избрани!

ЗИМСКА ИДИЛА

Започела зима светлу пређу прести
 На плоту се јато птица договара
 Хуј ветра разноси паперје по цести
 И у глогу сову заговара
 На дрвљанику петла препознајем по крести
 Зороклеп подсећа на времена стара
 Над јажом галов ће злокобно на колац сести
 Сеница бира румен дрен – шипурак од жара
 Смрзле се плевње, стрњика, сојка с бреста
 На грудима од леда орден носи норка – гатара.
 Играју се сенке, измаглицу додирује леска
 Над пределом кашљуца сумрака чатмара
 Уз саме вериге цер пуцкета
 Мрак се ко крзно спушта, ко сета
 Буљина чами, осматра са још од лета
 Стабљике заостале сунцокрета
 Кроз прозор зурим на сабласно задимљени храст
 Ко у вино вран¹:
 Куд бих по снежној ноћи сањив и залудан.

ПОД ЗЕМЉОМ НЕБЕСА

Понекад падну купине
 Из муклог века постмодерне
 За њима звизну трупине
 И плоче јерихонске мермерне.

Ко да туку громови
 Прастарог неба свебола
 Расту звездани домови

---

¹ вран – дрвени чеп на бурету

И повесма негдашњег Стамбола
Ко да се враћају времена
Порука у виду санскрита
Мешају се сателити, племена,
Камена звона Неолита.

Тако ме стихом нестварним
Саставе с творцем чудеса
Песник се рађа чарни
Под земљом тражи небеса.

ЛУТАЛИЦА

Решио сам да се мраком храним
И да се у ковчегу одморим ко човек
Ја се тако од себе браним
Зар да на земљи останем довек

Дуго је требало да се саберем
И да се зрака последња у мени угаси
Ја се још увек за душом својом верем
За мном алелуја, Боже спаси!

Још увек ме испод ока куже
И све мисле: луда ли човека
За овде слабо је његово уже
Лутаће тај довека.

Виолета Јовић

12,05

Железничка станица из филма *Петријин венац*, али са много мање статиста.

Три колосека од којих је само један у повременој употреби. Остала два обрасла у ситан коров и траву. Шине давно преживеле све фазе рђања.

Станична зграда још одолева времену. Натпис имена станице спао са зграде. Од тада је прошло довољно времена да се не види где је стајао.

Путник који није овуда пролазио, не би знао где се налази ни како да се оријентише.

Преко пута станичне зграде, преко пруге, полусрушена зграда. У време кад сам са родитељима често путовао возом, као дечак, ту је била пошта и продавница мешовите робе. Стари продавац кога су сви звали „деда Моша“ увек ми је давао фишек бомбона које је огромном, грубом мушком шаком вадио из велике тегле окренуте потрбушке на дрвеној тезги.

– Деда, је л’ жив деда Моша?

– Не. Одавна умрел.

– Умрла и његова продавница.

Деда само повуче дим цигарете. Поглед упрт у даљину му се замагли.

Људи су полако пристизали на станицу.

Неки статистичар би вероватно прокоментарисао да сам им покварио просек година старости.

– Иди седни. Ене место на клупу – вели ми деда.

– Нећу, деда. Има овде старијих.

– Овде су сви старији. Ако по старос чекаш ред да седнеш, наногe ће остарејеш.

На клупи испред станичне зграде седело је двоје људи. На једном крају погурила се старица којој нисам видео лице. Изгледало је као да дрема.

На другом крају седео је стари Циганин кога сам познавао. Стално сам га, као дете, виђао овде на станици. Кад сам био мали, плашио сам га се. Увек је био прљав, раскопчан и пијан. Ништа се није променио. Изгледа да се само он овде није променио.

Питао сам се кад је пре стигао да се напије. Пола седам је ујутру!

Дрхтавом руком извадио је сат са ланцем из цепа панталона. Погледао је у њега и опсовао:

– Јебем ли му, већ пладне! Пошгъл сам за јутарњи воз. Да несъм заспал? А, синко? Ел воз ошгъл?

– Није.

– Ама, гле, на сат дванаес и пет.

– Није ти тачан сат.

– Ама, како не тачан? Знаш ли ти да гледаш на сат?

– Знам.

Он ме позва руком да приђем.

– Погле, ел овој дванаес и пет?

– Јесте.

– Ел ти велим?

– На сату тако стоји. Али је сада пет до седам.

– Како тој може?

– Може. Стао ти сат.

– Мора да је стварно станул. Заборил сам да га навијем.

– Шће тебе сат? Теб је и онакој дванаес и пет. Сви су ти возови прошли да те доведу у памет. Стално си пијан. Не работиш ништа. Немаш ни куче ни маче. Теб никој нигде не чека да там журиш. Шће ти сат? – огласи се она баба са клупе.

– А што да работим? Какву вајду ти имаш што си цел век рмбачила? Погрбила си се, небо не мож да видиш.

– Ћути, Циганине! Пијан си.

– Ако сам Циганин, несъм мутав. А пијан сам што такој ођу!

– Не ваља ти работа. Не трезниш се.

– Какву вајду имаш ти што си трезна? Душу у нос носиш.

Не смеш да се прокијаш да ју не испуштиш.

– Мани ме, болна сам.

– Што се тгг задеваш? Што те брига да ли сам пијан. Боље да сам пијан, него трезан. Напијем се, па све заборајим. Не ме брига за ништа. Овђј пчешки живот само пијан мож да поднесеш. Трезан само муку и главобољу имаш. Нема паре, нема леба, нема кућа, нема по кућу... Кад има ракија, друго ми не треба. И не сећам се какво све нема.

Она баба уздахну, заузје првобитни положај и настави да куња.

– Шта јо је? – упита деда њеног мужа који је и сам једва стајао поред клупе.

– Кој ће знаје? Недобро јо од пролетос. Вели, пробада ју подгруди. Не мож да једе. Не мож више ни да работи. Нема кој да повиди ни по кућу. Мало, мало, па прилегне. Велим, да ју

водим код доктура да јо препише нешто, ега се опрај. Има посла.

– Што ју неси чувал до зимус, кад снег падне? Каква посла? Ће цркнеш на њиву. Ти ли ће свет да спасиш? Све пропаде, само ти работиш – огласи се пијанац.

– Не, него ћу цел век како ти да сајтарим по возови. По славе и парастоси да чекам да ми неки суне комат леб и чашу ракију.

– И теб ћу се накусам жито. И ракију за душу ћу ти се напијем.

Онај човек се окрете од Циганина и обрати се деди:

– Каква су жита у ваше поље?

– Не ваља.

– Не ваља ни код нас. Ретко никло. Беше много зима и сувомразица зимус. После удари суша.

– Ама, и тој што никло не ваља. Касно паде киша. Ливаде колај работа, ће има сено, али од жито нема ништа. И мумурузе слабе. Џабе се мучимо. Ако нешто и истера корен, улегну дивје свиње, уарају и покрше.

– Па, тој ви и велим – огласи се опет Циганин. – Ел видите да је Бог решио да сатре тој што људи сами несу успели да униште!

Испод клупе се направи барица која поче да отиче према мени.

Прави тренутак да се мало померим одатле и протегнем ноге.

Воза нема.

Лево од станичне зграде има један зидић по коме сам волео да се пењем некада. Седох на њега.

Магла изнад врбака на Тимоку се лагано подиже у виду смотуљка беле вуне. Назиру се контуре старе воденице и ваљавице. Познати драги пејзаж у раму од врбовог грања.

Стајао сам и уживао у пејзажу, помало сетан што толико вуне има само на замагљеним пејзажима из моје маште прожете сећањем на детињство.

На станицу пристигоше две старије жене, једна за другом и спустише терет који су носиле. Као и све жене на овом свету, одмах започеше разговор:

– Ел да ју влачиш, Јаворке?

– Ааа. Пролетос, кадно шишамо овце, увлачила сам неколко цака. Испредо ју и извртка летос по овце. Учини ју у покоре-но, па ћу зимус кад се сработи од њу да плетем јелечићи и черапе за мужи. Мислела сам да изъчем неку чъргу, али ми не

даде Милинка. Шће ти, вели. Има сџ да се купе ћебићи. Кој ће се покрива сас чџрге. Ни кревети више не прекривамо сас њи. Седе там по сандџци. Треба ји истуримо да ји насолим сас нафталин да се не измоље. Ни деца неће носе плетене антерије. Носе куповне. А вунене черапе вучемо сви. Тој увек треба.

– Променило се време. А сећаш ли се кад смо преле за шајак?

– Како се не сећам? Ткале смо шајак, па заметнеомо трубе на грбину, како љуљке, па у ваљавицу. Не знам да ли још стоји ваљавица доле на Тимок, ел је падла. Много године има како не носимо шајак у њу. Једну годину ми се нетеја учини љуцки. Мора да је варба била неваљашна. Искочи суро, како од вучју длаку да је ткано. Саши башта три пара панталоне, ал нетеја ји носи. Ене ји у подрум, у свекрвин сандџк, јоште си такој стоје. Жал ми да ји врљим.

– Неће тој више никој да носи.

– Неће. Ал, нек си стоје. Кој знаје, мож се окрене време, па ако наступи нека немаштина... Ће се врну, па ће облаче.

– Море, голи ће иду, ал шајачне панталоне никој више неће носи.

– Неће. Сџ носе онеј вармерке. Кад ји оперу, а оне се удрве, како штиркане да су.

– Мода. Него, за какво ће влачиш туј вуну што си посецала?

– Сабрала сам постризину, па ју опра и очешља, да увлачим да се не врљи. Нек стоје својци. Ћу предем такој кад имам време, да се залимам. Несџм научила да седим цабе. Мож ћу исплетем черапе. Тој се неће врљи. Воле онија наши, на зълве ми деца, да носе зими вунене черапе. Пратим им сваку јесен по два–три пара за свакога. Оним мен прате шићер, зејтин и каву, па си поминемо и они и ја.

– Колко брава овце имате?

– Остале само осам и овџн. Лани смо имали деветнаес. Закла Миле једно шиљеже за славу. Једна липса. Мора се напасла нешто што не требало, подула се и беле пене јо искочиле науста. Четири продадомо на Дервенски вашар. А четири закла јесенџ некакво. Веле ловци да је шакџл. Да Бог сачува! Некџд смо вардили овце од вуци. А сџг, кој знаје какво ти све нема по шуме. Не смем сама више да пројдем проз браниште. Оградили смо сас жицу окол појату. Нека туј пасу. Не смем ји пуштам далек од кућу. А ви, чувате ли овце?

– Има две двиске. Седе у појату. Ранимо ји. Нема кој да иде по овце. Сами смо остали сас Живка. Он не може сас ноге. А ја, куде ћу пре? И у кућу, и на њиву и на ливаду... Докле беоше

старци, чували смо и по дватријес бржава. Башта си на појату. Там је и спал, од Ђурђовдњ до Гмитровдњ. Мати му помагаше, носеше му вариво... Ел поседеше неколко дана код њег на појату, па му там готви... Сећам се на Музигруду омесеше погачу, па остајеше рупу на сред. Опереше бакрач, па исплетеше венче од цвеће и туреше га на бакрач. Врз њег туреше погачу. Па, закопујемо у бробињало да овце има како бробињци. Јаганчићи кад се изјагњеоше, само дзврцаоше по трљак. Сјг ми туга нека кад отидем на појату. Падла. Трљак, где су овце пладновале, склопил се. Порасла боцка и бурјан. Коприве избујале. Колиба стоји још, али катанац зарђал, тој се не мож ни отвори. Башта би јошампут умрел кад би тој видел. Више је волел да седи на појату него дом.

– Па имаше вуна. Кад ошишамо овце, накладемо два казана, па закипимо воду. Закиснемо вуну у корита да откисне, па после однесемо у реку, зајазимо и оперемо. По неколко дана перемо вуну. Кад се ошуши, очешљамо ју, па ју увлачимо. Највише сам волела бедву. Кад се сработи, саберемо се по двајестину жене. Спремимо добру вечеру, па кад повечерамо, предемо. Сву ноћ останемо. Врева, певање, шала, смејање... Море и засвиреше Циганин у гајде, па врљимо кудеље и заиграмо *Руменку*. Убаво си беше.

– Убава младос.

– Море, не само младос. Друкше време беше. Живували смо си убаво. Еј, дватријес жене сабереш! Чудо једно има оперу и изврткају. Сјг две не мож састај ш.

– Нема народ у село.

– Море, и тој што има назлило се, па ниједно сас ниједно не вреви. Кад видиш две стануле, трећу оговарају. Неки бес се увукал у народ. Овој чудо никад неје било.

– Остарели смо. Човек не може сас снагу па му све смета, нерасположан, љути се, пцује, свађа се... Свакакве му се глупости мотају по главу.

– Право велиш. Кад искочиш по поље, въздњ копаш, жњеш, сабираш сено, налагаш... Сунце те греје, ветар пири, прочисти ти мисли. Мислиш си од тој што работиш. Погледаш узокол, а поље широко, крај нема, па мисли лете како тице... Све ти равно. А кад се запнеш у собицу, у четири зида, све што помислиш од дувари се одбива, па ти се врта и углав те удара. Не човек за у четири зида. А куде ћеш, кад си стар? Кад си млад и да те сјпну, прегризал би јулар и утекал би усвет.

– Аа. Ама, касни ли воз? Прлега да му је време да дооди, ал нема да звони овој на станицу да је пошљл из Подвис.

– Кој знаје. Више и не знам тачно када иде. Пуште по једњн вагон, па се народ натрпа једно врз друго у њег. Куде ли ћу ја сас овија два цака?

– Ћу ти помогнем.

– Само да дојде. Ако не дојде, ће заметамо тој што смо понели на грбину, па ће се вртамо дом.

Приђе им трећа жена нешто млађа од њих. Лице осунчано, а очи упадљиво светле, готово стакласте, говориле су да у њој још увек има живота иако има сигурно педест и коју...

– Добро јутро, тетка-Верке.

– Добро јутро.

– Ће идеш на влачару?

– Понесо да увлачим вунуву. Кој знаје да ли се мог укачим у воз сас њу.

– Ће ти помогнемо, де. Него, касни воз. Не ни звонило. Кој знаје када ће дојде.

– Ако дојде.

– А ти Милке, по какву послу?

– У Београд сам пошла. Одавна се спремам дим да врнем кључеви од фирму. Кад мој Миливоја умр ја сам само грабнула ташну и седла на воз. Отъд несъм ишла по Београд, еве има три године ће до Свети Ранђел.

– Шће им сгг тија кључеви? Мож ји врљиш.

– А, не. Ово су једини кључеви. Нема други.

– Ајде, бре, Милке, да ли си толка будала да мислиш да ће тебе да чекају и три годин да не улазе у фирму? Сас тија кључеви ти сгг не мож да улегнеш. Браву су заменили чим си иза ћош заминула. Који ће чека теб да се врнеш? Неси била директор него си рибала кодници и клозети.

– Ти знаш какво сам работила?

– Не знам какво си работила, ама знам какво мож да работиш без школу и сас толки памет колки имаш. Него, не троши бађав паре за воз.

– Не знаш ти ништа! Ти си сељанка.

– А ти какво си? Ћути, немој те чује детеву, ће ти се смеје.

И беше ми смешно. Окренух главу да ме не виде.

Милка љутито пређе преко пруге и приђе једном чичи са којим започе жив разговор. Да ли му је објашњавала важност свог пута у Београд или шта друго, нисам могао да докучим, али је живо гестикулирала рукама, а чича је заинтересовано слушао.

Оне две жене иза стубића, које нисам видео, али сам чуо сваку реч њиховог разговора, наставише да распредају своје теме.

Сат на зиду станичне зграде ме збунио. И даље је показивао исто време.

Да ли је могуће да сам се толико удубио у разговор који су водиле оне две жене да сам потпуно изгубио појам о времену.

Колико ли је времена прошло? Да ли ће воз уопште доћи? Нема никаквог сигнала. Нико ништа не зна. Нико да јави. Нико да пита.

Народ стрпљиво чека.

Да ли је нестрпљење карактеристично само за градску средину?

Овде се живот окреће по грамофонском критеријуму, на тридесеттри обртаја. Или још спорије? Да ли се уопште окреће? Да ли је онај сат стао или је време стало? Има ли смисла овде уопште мерити време?

Чинило ми се да је прошло ко зна колико времена мерено већим мерним јединицама од сати, док сам пажљиво, а ненамерно слушао исповести двеју жена иза својих леђа.

А опет, погледом на место на коме сам оставио свог деду, поред клупе на којој су седели болесна старица и пијани Циганин, чинило се да је време стало. Остали су у истом положају у коме сам их и оставио, пожелевши да се померим са тог места. Деда је и даље водио жив разговор са оним човеком, баба је непомично седела на свом крају клупе, а Циганин на свом. Изгледало је као да њих двоје спавају или су задубљени свако у своје мисли. Једино је барица испод клупе ишчезла. Испарила или отекла на неку страну?

Као слика из старих новина. Црно-бела са патином. Једино у боји, иза њихових леђа, предизборни плакат са кога се смеје добро ухрањен, обучен у скупо али не баш са префињеним укусом одабрано одело тиркизне боје са наранџастом краватом, носилац изборне листе неке странке за локалне изборе у општини у којој деведесетдевет процената становника носи пиротске гумене опанке. Поглед му високо изнад њихових глава, ваљда му зато и никада неће бити у видокругу. Загледан у високи положај на који жели да доспе и замишљен дубоко над могућностима које ће му се одатле пружити.

Испод његове слике масним словима исписана парола: „Пет до дванаест је да се обрати пажња на село“.

А на сату изнад плаката и даље дванаест и пет.

Сунце је већ било високо изнад врба на Тимоку.

Искључен мобилни телефон подсетио ме је да сам изван догађаја. Овде је недоступан, нема мреже, па сам га искључио да се не испразни батерија. Нисам понео пуњач, не планирајући да остајем дуже од једног дана. Укључио сам телефон да видим колико је сати. Девет и двадесет.

Оде јутро, помислих и притиском на дугме избрисах знакове на дисплеју. Како је ово бескорисна справа данас?

Овде савремена технологија не налази примену. Потребно је најпре створити могућност да ови крајеви буду на вези, па тек онда набавити мобилни телефон. Баби смо купили мобилни, али он има домета само кад се попне на крушку на брду поврх села. Пролетос је, кад се јавила да честита мами рођендан, пала с крушке и угрувала се. Од тада га користи само кад стоји на земљи, углавном кад долази у град.

Богу хвала да су им увели обичан телефон, да можемо да чујемо како су и шта раде.

– Деда, има ли вести о возу? Хоће ли уопште доћи?

– Кој знаје, синко. До пре неколко годин имаше некакво звонце онам на зид, па позвони кад појде воз из Подвис. Знајемо, кад пројде двајестину минута, те га. Има одавначка како ни тој не работи. Неки га откачил, нема га ни на зид. Беше онде, до сат.

– Ни сат не ради.

– Што ће ради? Кад дојде, дојде. Кад га нема, нема га.

– Шта ћемо да радимо?

– Ће почекамо.

– Докле?

– Још мълко. Ако га нема, ће се врнемо дом.

– Где?

– Како где? У село.

– Не могу, деда. Имам испит за неколико дана. Морам да учим.

– Знам, де. Ће видимо какво ће работимо.

Пијани Циганин подиже главу:

– Твој дом је у село, а дететов неје.

Деда га прострели погледом:

– Ама, кој те тебе што питује? Дреми си туј и не уплитај се у туђ разговор!

– Несъм глув. Чујем какво вревите. А несъм ни мутав, па да ћутим.

– Ама, и ја чујем окол мен какво други људи вреве, али им не упадам у разговор!

Он се није обазирао на деду:

– Гледај синко да утекнеш одовде. Нема овде живот. Овде воз ради само на задушнице. Из град само тџг има путници. Остали дани им се не исплати да троше гориво кад нема кога да возе.

– Какво, бре, талантиш, Циганине?

– Истин казујем.

– Ти само од себ истину не знаш.

– Знам, побратиме.

– Знаш ђавола! Погле се какџв си.

– Затој сам и такџв. Какво добро мог ја да чекам? Воз је једино што ја мог да чекам. А и он прлега неће дојде. Родил сам се на гробишта. Моја покојна мати Зорка беше чергарка. Пошла на гробишта, некога закопували тџј дџн па да збере једење што натурали на гроб. Припело ју и она ме родила. Кад ме родила, прегризла ми пупак и опрала ме сас ракију што се туј затекла у једно шише. Такој ми судбину записала. Без ракију не могу, како други људи без воду. А воду не трпим ни у опџнци кад киша пада. Кад попијем воду све ми исто – црно. Нема кућа, нема жена, нема деца, нема паре... Кад попијем ракију исто си нема, ама ја немам бригу што нема. И такој си терам век. Напијем се сабајле да дџн преживим и да га претерам без бригу. Не би трезан могал да одробијам овџј живот пасји. Овак, могу и да запојем:

„Пираманге коркоро,
кај сем девла чороро...“

Видиш, синко, убава песма. Свака убава, само је питање да ли ти је до појање. А пијан, увек мож да појеш.

Деда се обрецну на њега:

– Немој ми квариш дете, пијандуро!

– Не кварим га. Истин му вревим. Да не ракија, ја би ровал. Ел би рипнул, ене онам од онџј камен, у Тимок. Ел би куњал како овај бабичка овде. Бабо, о бабо! Ама, људи, она се утројила!!! Бабоооо!!!

Старица на другом крају клупе седела је непомично. Као да није дисала.

– Не мрда, људи! Овамте, људи! Бабава не жива! – настави да виче Циганин.

Старичин муж приђе и продрма је. Она као клада паде са клупе и остаде у том положају. Онај човек настави да је дрмуса. Узалуд. Бризну у плач:

– Куку мене, јадноме! Какво ћу сџг да работим?

Циганин скочи са клупе:

– Ама, зашто не кукаш за бабичкуву, него си за теб кукаш?!? Она мртва, а ти си жив!

– Куде ћу ја? Нема кој да ми лебац омеси. Нема кој да ме опере.

– Нема ни мен.

– Мрш одотле!!!

Онај деда обрису сузе, па замахну да удари оног Циганина.

Мој деда схвати да ће чудо да се направи од свега овога, па узео Циганина под руку и помери га оданде.

– Мрдни си, де. Пушти га. Немој и ти на муку да му стањујеш. Него, де да му помогнемо.

– Како ћу ја да му помогнем?

– Иди онам, изокај Жику, нека позове телефоном његовога сина да дојде, па нека упали трактор и закачи приколицу да терамо бабуву дом.

– Деда, а ко ће да констатује смрт. Зар не треба да је воде код доктора или да позову хитну помоћ?

– Њој сине више доктур не треба.

– А како знате да је стварно мртва.

– Што смо ближи до смрт, тој ју боље познавамо и осећамо ју кад је туј. Него, мрдни си ти одовде, деца не треба да су куде је смрт.

– Да пођем и ја са оним човеком? Пијан је, да не забрља нешто.

– Ако ћеш. Иди. Чул си ме какво треба да му рекнете. Рекни му да пожури. Мож ће воз. У њег има артија сас број телефона од сина на овога човека.

Корачао сам лагано за Циганином који је правио „осмице“ испред мене. Ваљда зна куда иде.

– Знаш ли да пронађеш ту кућу у коју нас послаше?

– Ја? У пола ноћ.

– Добро.

– Само ти ајде по мен. Знам ја куде идем. Не бој се што сам пијан. Кад сам пијан ја по знам него кад сам трезан. Додуше, и не знам када сам бил трезан. Еве, овај капија.

Показа руком на зелену металну капију. Домаћин је у дворишту нешто мајсторисао око трактора.

– Жико! О, Жикооо!

– О!

– Ајде, отвори капију.

– Какво оћеш?

– Ама, нећу ја ништа. Мука нека. Помагај.

– Каква је мука?

Домаћин обриса умрљане руке умрљанијом крпом и појури низ двориште да отвори капију.

– Какво је?

– Треба одма да телефонирамо. Ел ти ради телефон?

– Ради. Кога ће ти да зовеш?

– Нати број. Зови ти. Туј на артију имаш број телефона.

– Кога да зовемо?

– Сина на онога онам, како се зове... Видослов...

– Какво да му рекнем?

– Да пали кола и да одма дојде. Мати му умрела.

– Када?

– Оточ. Ене ју доле на станицу. Чекамо воз. Она седела на клупу до мен. Никој не приметил када је сирота душу испуштила. Била болна, па ју Видослов повел код доктура. Воз касни.

Онај човек узе папир и пође уз двориште.

– Еј, Жико – довикну Циганин за њим.

– Позови и станицу у Зајчар и питај да ли ће и када воз да дојде.

Жика одмахну руком и уђе у кућу. Остадосмо на капији да га сачекамо. Појави се за неколико минута.

– Ел си јавил?

– Јавил сам.

– А за воз, пита ли?

– Шће ти воз? Куде ће се мајеш?

– Не питујем за мен. Детево треба да иде у школу. Има да учи, мора си иде.

– Воз отказан.

Прођоше ме жмарци.

– А следећи када иде?

– У пола два. Ако иде. Не зна се тој никад, синко.

Циганин намести капу.

– Синко, ватај пут под ноге. По пругу до Дервен, ел искочи иза Нишевци на пут, па у Дервен ватај аутобус за дом.

– А ви?

– Не секирај се за нас. Ми ће овде да помогнемо на онога човека да отера бабичкуну дом и да му се најдемо докле се збере комшилук да помогне и докле му син дојде. Жико, ајде закачи приколицу па појди сас тракторат да одвеземо бабичку дом. Ајде, синко, идемо, он ће дојде.

Свет се на станици окупио око покојнице. Подигли су је са земље и наместили је да лежи на клупи. Поред клупе је клечао њен муж. Гужвао је капу у рукама и ридао. Мој деда изађе из те групе чим ме угледа.

– Деда, воз неће доћи.
– Почекај туј да натоваримо бабу и да ју одвеземо дом, па ће димо и ми дома.

– Деда, ја морам да учим. Имам испит за неколико дана.

– Ће учиш.

– Ниси ме разумео. Морам да идем.

– Куде ће идеш сџг?

– Онај Циганин ми рече да могу пругом до Сврљига, а после аутобусом.

– Далек је, сине. Циганин не зна ништа!

– Подалек ће му буде ако се врне у село – добаџи Циганин иза дединих леђа.

Деда се замисли:

– Како оћеш. Али, нећу те пуштим самога. Ја не мог да идем пешки. Не ми толко нужно ни да идем у Дервен. Ћу дидем други пут. Чекај туј да видим да ли има неки да му је нужно да иде, да си идете у друштво.

Оде да јави људима да воз неће доћи и да ми нађе сапутника за пешачење. Врати се са једним проседим човеком од неких четрдесетак година.

– Еве, он мора диде на послу. Ће си идете у друштво.

– Добро, деда. Идем.

Изљубисмо се.

Деда се окрете ка скупу који је окруживао покојницу, а мој сапутник и ја кренусмо један иза другог железничком пругом у правцу супротном од тока Тимока.

Корачао сам испред свог сапутника корацима једнаке дужине одмереним раздаљином између два пружна прага. Он је заостајао неколико прагова. Нисам знао да ли и како да започнем разговор, па сам то препустио њему. То је изгледа била паметна одлука, јер он, не само да није био причљив, изгледало је као да је нем.

Благ полуокрет пружио ми је слику момка задубљеног у сопствене мисли који равномерно корача пругом правећи при искораку десном ногом увек исти замах левом руком.

Наставио сам у истом ритму. Скоро да сам чуо ритам у коме сам ходао. Да прекратим време, пробао сам себи да искомпонујем неку мелодију која би пратила ритам корака. Није ми долазила ни једна нова мелодија, па сам, после првих пар километара тихо почео да певушим симпатичну мелодију добро познате песме „Далеко, далеко...“.

Бројао сам тунеле. Било их је девет. Неки дугачки, мрачни и хладни. Једва сам чекао њихов крај и резак додир чистог ваз-

духа у ноздрвама, иместо устајалог, опорог, тешког смрада дима, гаражи и влаге у тунелу. На сву срећу, више је оних које сам мерио дужином неколико корака. До сада нисам знао колико је леп осећај видети светло на крају тунела. Као назрети излаз из какве неприлике.

На излазу из последњег, најдужег тунела као на биоскопском платну указао се низ малих белих кућа црвених кровова. Наишли смо на неког старца кога сам питао када иде аутобус. Није било потребно да кажем за коју дестинацију, јер је ово последња станица аутобуса. Овде долази само из једног правца и одавде полази само за тај исти правац. Он ми одговори да је отишао у девет сати и да је следећи око један.

Окретох се према свом сапутнику:

– Хоћемо ли и даље пешице?

Он само настави да хода.

У истом ритму, на истом растојању.

На излазу из села секли су се железничка пруга и узан кривудава асфалтни пут. Пружни прелаз обележен надгробном плочом на којој су стајале фотографије двоје старијих људи истог презимена. Језив знак обележавања пружних прелаза подсети ме на Циганинов савет да је боље да одатле наставим путем.

После неколико корака начињених на асфалту престаде да ми одзвања музика у ритму марша која ми је звонила у свести док сам ходао пругом. Окретох се да видим иде ли онај човек.

Ходао је неколико корака иза мене и на исти начин правио искорак десном ногом и замах левом руком. Само ми показа руком да наставим.

Испред зграде некадашњег хотела која сада изгледа прилично оронуло и не знам има ли коју намену или, као и сва велелепна здања социјалистичког периода чека зуб времена или суд „најповољнијег понуђача“ да одлучи о њеној судбини, скренух лево према аутобуској станици. Окретох се да видим иде ли онај човек. Није га било. Није ми рекао ни збогом. Отишао је својим путем или је остао негде успут, а ја сам отишао. Очигледно није желео да знам куда иде и није га било брига куда ја идем.

Колико ли је сати?

Заборавио сам да укључим мобилни телефон.

Дванаест и пет.

(Из рукописа „Девети торник“)

Вера Цветановић

СВЕТИЛИШТЕ

Без речи
Тропрст се у крст смирује
У прах грумен се рони

Све се одвија само по себи
По кретању душа звони

Без иједне речи
Озарена блиставим знаковима
Ходам изнад себе

Више на небу него на земљи
У облацима
Између ничег и нечег чега има

Следим ли Твој пут
Маријо дјево

Тропрст се у крст смирује
Грумен у прах се рони ево

Анђео мој блиста

У појању милозвучном
Ореол срца озари
Песма чиста

Древна стаза према светом врху
Обнавља наду мером светлости

У име Христа

МОЈА КАРМА

Кап на длану
У талас се претвара
Осмех ми отима

Не дам

Ко на то има право
Бог ми је осмех дао
Краде га ђаво

У долини душе глас олује
Увећан одјеком неспокоја
Као тутањ ветра
Вапај у грудима
Не дам
Осмех је карма моја
Моја извесност једина

Све остало је с оне друге стране
Црних слова тмина
Где је повод љубави обмана
Само раст лепих рушевина

Али ако се ужас већ догодио
И несаницу опхрвао сан
Желим да се пробудим непоражена
С омехом на уснама
У блеску муње да угледам дан

Не дам

Патворност благословом трујем
Исус бејаше затечен али се не даде
Свака несрећа и бол
Рођендан је веће наде
У магновењу
Струне рајске чујем

БОЖАНСКИ ПРСТ

Макрокосмос
тајна ли је
микрокосмоса

јеванђељима глагољавим
Божански прст
са земаљским
спаја ли се
у смисао и наду

Као што Микеланђело
споји Адамов и Божји

Обневидело сунце
у празнини сумње
уобличава питање

Стреми ли човек Богу
као Бог човеку

МЕЛОДИЈА НЕИЗРЕЦИВОГ

Презрелог и вилинског
у овим зеленим просторима
Пирују очи
Буја и врије
у нијансама без мере
Полако
На крилима своје вере
У Ератовим смарагдима

Одавно сам
ушла у ове мистичне сфере
Боравим тихо у њима
Чини се
Познајем овај предео
са Богомољом у себи
и сен ходочасничку
међу јаворима

Огњен Петровић

ЗАВРШНИ РАДОВИ

Представа је одиграна перфектно,
публика ван себе,
у прочишћујућој катарзи,
ипак ме није изненадио чланак
у новинама:

исте ноћи пожар је у потпуности
прогутао комплекс позоришта,
потпаљивач беше глумац,
незадовољан лабавом
конструкцијом радње, рђавом
поделом улога, такође.

Монолог са Ђержинским, тако је премијерно
изведен последњи пут,
управа театра комад је скинула
са репертоара,
а градске власти одлучиле
да је охлађена гомилица пепела
идеално место за седиште новоформиране
ватрогасне бригаде,
до финализације радова –
простор ће из хуманих разлога бити изнајмљен
бившим становницима сутерена,
Мотелских хроника, градова са статусом
картографске грешке.

Затворио сам новине и угледао
просјака са вековном брадом, како ми
пред лице подиже металну кутију за ситниш:
била је полу-пуна, тј. полу-празна.

Следећих 10 секунди протекло је овако:

Убацио сам 1 новчић унутра.

Просјак се окренуо и отишао.

Келнерица је обрисала руке о кецељу.

Ја сам устао и кренуо ка вратима.

СУТЕРЕН & МАГЛА & МРАК

Данас сам мало неодлучан,
Jessie,
на столу дрема недељама
нетакнут рад,
коптски код футура,
монолози за магнетофон.

Свакакве трикове сам ти показао,
извадио из шешира Боинг,
одиграо последњу руку,
мало шта ми је сада преостало.

Јесам ли зато овакав какав јесам,
радим ли зато ово што радим,
само зато да би ме ти препознала
и казала у поверењу:

баш таквим сам те замишљала?

Можеш ми ставити карневалску
маску преко лица,
одвести у твој подрум, показати
наоштрене инструменте –
крај стола за сецирање.

Данас сам мало неодлучан
и стога: још увек могу да бирам:
хоћу ли са тобом на поноћни мартини
или ћу, сам, кроз кључаоницу,
у сутерен, у маглу & мрак.

Ивана Максић

КАД САМ БИЛА РЕМБО

Упрегнућу коње црне као смрт
Стропоштати се са стрме планине
Лежећи у својој приколици
Стиснута између грумења папирних
змајева
Плазићу се првом пролазнику а
Небо ће намигнути
Рани на мом левом
рамену

Победа.
Вашар клонова.
Од лажи отупела гиљотина.

(Из циклуса „Завежљај језика“)

Ж У Т О

куртизана
са новом
периком
вади бисер
из свињских
сплачина
ушива га
на корсет
од тила
преко блата
долази
до краља

Ц Р В Е Н О

смрт
продавцу

тканина
због царева
власти
борбе бикова
верски
великодостојник
плива у пожуди
центрипеталног
саучесништва
густа слатка
смрт

(Из циклуса „Све боје происходе из снега – мораш
да имаш поштовање према бојама“)

МЕДЕЈА

млео сам млео млео
речи правио густим црним
наоштрио свадбену круну
отровом прелио речи
подарио свадбену круну
зарио коњу изнад копита
копита су прејахала море
махнито рзала скончавши
удавивши самлеване речи

Марија Ракић-Шаранац

TATE MODERN

У мрачној соби Тејт Модерна
дотакнута поквареним механизмом времена
као напрсла порцеланска фигурица
што је као зец у пољу
утекла упорном посматрачу,
без гласа,
са слушалицама на ушима,
гледала је како се на платну смењују
влати траве међу којима се шири зазор
и одвојени комад неба који у свој загрљај
прима трепет очних капака,
сециране линије меридијана
унутрашњост земље:
неразлучиву громаду, залиху за вечност;
избрушено надахнуће
талентованог певача,
масу мождине дуж кичменог стуба,
трепавице једног месеца, образ другог
што израња из новог рељефа сваких пет секунди.
Прах сузе што јој се слила у длан. Блистав.
И за собом оставила костур сазвежђа.
Плиму и осеку грудног коша
на десној страни софе.
И распорено људско срце
стрелом прободено на пола
да у њему између две аорте,
оно нешто
што не знам којим именом да назовем,
плеше.

TOWER

Постоји тишина између две ноћи док
заробљена међу зидинама Тауера
рађа предео кроз који ћу проћи:
геометрију једног епилога

архитектуру кошнице без саћа,
мешање звукова,
телефонски дијалог,
гомилу једносложних фраза,
узбуђење што се над мостом у Малој Венецији
наднео облак пун кише
што ће нас пратити у трку
ка малој барци која се лелуја на таласу,
огрлица што се од страха просипа
по похабаном паркету
и котрља у склониште домаћих мишева,
и патуљасто растиње у запуштеним предграђима
међу ужеглим мирисима канти за отпатке
на које пада светла ноћ без крила
да нас нико не види
кад *Central Line*-ом идемо чак до *Epping*-а
јер тамо сигурно нема изгубљених туриста
са фотоапаратима око врата који би да усликају и
виолински кључ на почетку музичке реченице
о украденим пољупцима.

PICCADILLY CIRCUS

На Пикадили пада киша
као уздах после прочитаног љубавног писма:
лагано, сетно као кад ти неко
кога ћеш ускоро видети недостаје.
И док јој свака кап
влажи у реп свезану косу,
она на платну плете
статуу Ероса
старом четкицом за зубе
и једним каменчићем
залуталим у ђону ципеле
остављајући простор између петљи
да завучеш прсте
да осетиш унутрашњост:
масивну, неразлучиву громаду –
скамењено тесто ишарано жилама,
стену у покрету,

запету стрелу у луку
што пробада срца
вртлог и вал
и чвор заустављеног времена
који ће у тренутку насладе јурнути ка светлости;
безбојне мехуре кисеоника што се претварају
у слокове суздржаних уздаха
док се у облак уроњен
рађа дан,
а радознали пролазници
под кишним кабаницама
грабе угао капљица
који кидају циклони,
чудесне боје простора
бачене између ње и мене.

BATTERSEA PARK

Још само један дан
на линији путоказа
супротно од смера казаљке на сату
кроз познати призор,
оживеле шине,
забрањене речи брушене тетивама
на белој постељини,
препуштено, без сврхе.
И хиљаду пута питање
– где је нестао наш децембарски снег –
док се патке буде из свог сна у сумрак
док странице шуште под прстима у акварелу
на обали језерца у које потапам залогаје
јер у њему видим дрхтај,
регије тела означене бројевима
као на скици за слику
залепљеној на ормар који је заробио
све покрете наших голих страсти,
осенчене плавим, осликане на срцу.
Дуж тромих слојева мрака,
међу честицама што ишчекују суздржане уздахе,
изван видика, мелодија дрвореда дуж *Battersea Park*-а
још једом ћемо, можда само једном,

остављати све, почињати поново,
удисати ваздух на рубовима тишине
вртоглаво стежући руке
док крхком сигурношћу корачамо
Prince of Wales Drive-ом зурећи у Пагоду Мира
желећи да *Battersea Power Station*
око поноћи постане музеј
и да се још једном искрадемо,
као зрнце светла на развијеној фотографији,
у језиву лепоту светлости која се гаси,
тамо где неће бити никог осим нас.

Иван Цветановић

ГДЕ ЈЕ ТА СВЕТЛОСТ ДА ИХ СПАСИ

ЉУБАВ (1)

Буди моја зора испавана
И сан за моје отворене очи
Буди сунце што никада не залази
И цвет што никада не вене

А ако ти је све то тешко
Чекај да се
Пробудиш у себи

ЉУБАВ (2)

Они који не умеју да воле
Увек на крају пронађу свој
Изгубљени рај
Бог их награђује
Даје им вечну наду

Они који умеју да воле
Увек на крају пронађу свој
Изгубљени пакао
Ђаво их награђује
Једино он зна тајну љубави

Као пчеле које умиру од болести
У затвореним кошницама
Живот их живи као што живи
Усамљена смоква на стени
И рађа плодове без укуса

ЉУБАВ (3)

Случајност се не препознаје у погледу
То је тренутак који разуме своју исконску природу
И не може да се не оствари у моменту
Када погледи победе сваку недоумицу

Не одлази се без искреног осмеха у ноћ
Или некеме у загрљај ко не осећа
Дубину осетљивих боја у нама...

О како снажно још осећам те очи и тај смех
Који и даље спавају у мени...

ЉУБАВ (4)

Не остаје се тек тако будан ноћима
Не заборавља се љубав очева
Тек тако из несигурности

Не заостаје се тек тако за гомилом
Да би се напио воде...

Дуг је пут у супротном правцу

ЉУБАВ (5)

Сенка Свете Петке
У сенци лешника у Клисури
Учи нас да препознамо крај у
У сопственим очима

Сузе њене миришу на смрт
Ону која надживи
Сваку самоћу

ЉУБАВ (6)

Пољски писац Тадеуш Боровски
Преживео је логор смрти

Смоћа искована од жица
Преживела је свој крај

Умалој гасној комори
Коју је сам сазидао
Тихо и без речи
Угушио је самоћу
Надомак руку љубави и мира

Ниоткуда светло да га спаси

Бошко Ломовић

ПРЕЖИВЈЕЛИ ЈЕСМО, АЛИ ЖИВИ НИСМО

ДЕВЕТОГ октобра, у касно вече, из Шошине чете је 17 добровољаца отишло на Горице. Пријавили су се Цвијан, Никифор и Саво.

– Идем и ја! – одлучно је пришла Јелена командиру.

– Не идеш, женска главо! Није за сукње – одбио је Шоша.

– Јелена, остани! – узбуђено је довикнуо Никифор; био је већ стигао глас шта се у Горицама догађа.

– Идем – бацила је на леђа аутомат и помијешала се са добровољцима.

– Сама си изабрала – слегнуо је Шоша раменима. – Сретно, јунаци!

А у Горицама је било горе него у Дантеовом паклу. Муслиманско-хрватске (балијско-усташке, рекао би резервни мајор Милутиновић) јединице су пресјекле коридор и једини пут којим су, од Дрине до Бенковца, даноноћно брујали камиони са муницијом, храном и цигаретама, а враћали се натоварени балванима и струганом боровином и буковином из крајишких шума. Од седмог октобра, кад је коридор пресјечен, и наредна четири дана толико се на Горице сручило динамита да камен на камену није остао. Тукле су хаубице од Орашја, топништво из Жупање и славонских Бошњака; бацачи и топови са три-четири тенка Т55 сипали су ватру са југа, од Брке, Беговаче и Липнице. Артиљерци Хајра Радоњића из Брезика и топови од Пелагићева, са положаја Друге посавске, орали су око Горица ледину коју, ове јесени, нико није смио плугом да заоре. Командант Друге посавске из Пелагићева, пуковник Јово Вукобрат, поручивао је колеги Кутлеши из Прве посавске: *No pasaran!*

Кад је артиљерија зашутјела, нагрнули су стријелци, бомбаши и снајперисти са обе стране. Једанаестог ујутру, дружина из Никифоровог вода била је већ уз зидове првих горичких кућа без кровова. Држали су се један другога, е да се нађу, један другом, на помоћи ако затреба.

– Мораћемо преко сокака – готово је викао осталима Цвијан јер је хор пушчане и митраљеске паљбе заглушивао уши.

– Опасно је, ипак... Осућемо према њима, а онда, један за другим, претрчати и ускочити кроз проваљен зид у ону жуту кућу – предложио је Саво. – Ноћас сам сањао Ђорђа, мртвог.

– Добро је, живи му се. Зато је и остао у рову – тумачила је сан Јелена.

– Е па, с Божијом помоћу – испразни Саво шаржер и убаци други.

Сасуше и остали рафале низ сокак и потрчаше преко здробљеног цријепа и расутог малтера. Најприје Саво, па Цвијан. Никифор и Јелена су претрчавали заједно, држао ју је десном шаком чврсто за мишку и штитио тијелом. Успјело им је.

Међу зидовима жуте куће, без крова и тавана, док су лежали и гледали куда ће и како ка средишту Горица, Саво је показао на лијеви рукав Никифоровог копорана.

– Гледај, к’о да си посјечιο. Јелена, скидај му гуњ и кошуљу, види шта је!

Јелена је пригушено цикнула, и истог трена почела распаивати Никифора, свлачити копоран и кошуљу са њ.

– Добро је – констатовала је медицинска сестра – прошло је кроз месо, промашило кост.

Поцепала је кошуљу на каише, спретно умотала рану, изнад и испод ње стисла јаче и, потом, навукла му копоран на голо тијело. Све је потрајало док би рекао – шта то би.

– Шта би сад, Никифоре, да сам остала у рову? – питала га је с висине.

– Хоћеш ли моћи даље? – питао је Цвијан показујући главом према средишту села.

– Ма, није ово ништа – одмахнуо је Никифор и четворка је била спремна, пребацујући се из куће у кућу, боље рећи у оно што је од кућа остало послије обостране артиљеријске припреме, и пуцајући кратким рафалима лијево и десно, да напредује ка циљу.

На самом прилазу раскршћу од којег се, удесно од асфалта, пружао прав и широк сеоски камени пут, очи су им се заковале за Ђака. Лежао је наузнак, раширених руку и ногу као да је с неба пао.

– Гурнули су га, због оне књиге, у први ред, међу чистаче – процијенио је Цвијан.

– Срамота – прошаптала је јетко Јелена. – Јадни наш Ђак.

У средишту Горица борци су били окупљени око два запаљена тенка Т55, трећи је, рекоше, успио да побјегне ка Лаништима. Около се још пуцало, а ратници из обје посавске бригаде и борци Другог крајишког корпуса који су стигли послије тешке битке за освајање Брода, честитали су једни другима „разбијање тромба“ који је, на четири дана, био запушио коридор. Један од ратника се попе на тенк, отвори поклопац и из његове утробе извуче два повећа, топла угљена – прије неколико сати

угљени су дисали и мислили, прије сат и по, вриштећи из све снаге, пекли су се у врелој рерни старог тенка. Ускоро су, на већим растојањима него обично, у Горице почели стизати натоварени камиони са истока и са запада. Заустављали су се не гасећи моторе, само толико да возачи, кроз одшкринут прозор, чују како је пред њима „све чисто“ и настављали.

Једна група је опколила ратника који је у руци држао цепни транзистор. Чуо се глас ратног извјештача Радио Београда: *По Горицама падају мрак и ситна киша, још покоји рафал, у рукама страха или рукама побједе, повремено одјекне и, послје четири дана стајања на семберском друму или између Шамца и Лончара, пуни камиони и шлепери опрезно клизе са истока на запад и са запада на исток. Коридор је пробијен, мртве и рањене ће пребројати сутра, преживјели се веселе...* – биле су то посљедње реченице подужег извјештаја чији највећи дио нису чули. Борац је, онда, палцем помјерио казаљку на скали транзистора. Радио постаја Жупања је извјештавала о расулу српских јединица око положаја на Горицама, о паници и бјежанији која је закупила пучанство у околним српским селима и самом Граду.

Јелена је сједила на каменом ивичњаку и размишљала како се човјек лако прилагођава. Потребно је да прође први мјесец да би се преболовао страх, а живот у рату постао природан. Да сада, послје седам мјесеци ратовања, умукну топови, колико би времена требало да живот у миру постане природно стање човјеково? Ово *ново природно стање* је, ипак, само навика која је друго име за трауму и које ће ратници постати свјесни тек кад мач легне у корице. Сјетила се Марине, Емилије, Иполите, сјетила се Ољачиног Драшка Јаруге из романа „Молитва за моју браћу“ који је, у средњошколској скамији, прочитала.

Пришао јој је Никифор.

– Преживјесмо, изгледа? – и питао је и констатовао.

– Преживјели јесмо, али живи нисмо.

– Ама, није ово ништа, само ме окрзнуло – показа на своју лијеву мишку омотану поцијепаном кошуљом.

– Не мислим на то. Мислим какви ћемо изићи из свега овога. Хоће ли нам мир теже пасти него рат? Природније се осјећам у пучњави него у тишини. Чвршћи ми је и љепши сан кад ме прелијећу пројектили из бацача и грувају иза мене него кад пуковници преговарају па два дана и двије ноћи не чујем ни једне пушке. Да ли је то природно?

– Ако ће ти бити лакше, и са мношћем је исто – рече Никифор и не олакша јој.

НИКИФОР није дуго налазио никаквог знака у томе што се Јелена, и у окршајима и у сатима досадног излежавања, затицала близу њега. Вод је мален и нераздвојан, мора ту негдје бити. У почетку је неучтиво одбијао њену помоћ и покушаје да га у којечему посавјетује. „Старија сам од тебе три године, мораш да ме слушаш“, тобоже строго и озбиљно је захтијевала. Касније је Јеленино зуцкање и мудровање примао на једно, а пуштао на друго уво. Од битке на Горицама нешто се у њему десило – почео је да прихвата дјевојкине савјете, да према њој показује уздржану њежност, колико у страху да се не оклизне на властиту неспретност толико у жељи да осталима не послужи за свакодневну спрдњу, нужну, љековиту и спасоносну у предугом и једноличном дану на првој линији када се ништа не догађа. А много је више тишине него канонаде, много више досаде него узбуђења.

Лежао је у ћошку земунице, иако је напољу, над Посављем, треперио сунчани рани март. Процурило је да ће, сутра или прекосутра, линија морати да се помјера напријед; тако су одлучили у штабу бригаде, јер „ви у Ријекама, поручнике Шоша, данима једете народни хљеб цаба“, притискао је кажи-прстом пуковник Кутлеша прса командира Треће чете. Током ноћи ће се напријед истурити извиђачи и бомбаши. Ако ухвате и доведу *живи језик*, добро јесте, ако им не успије, притајиће се уза тле и јавиће моторолом шта су видјели, уколико, дакако, промаше минско поље. Придружиће се из привремених заклона јуришницима који ће, из првих ровова, на трбусима кренути прије него што се пред оком још ишта почне разазнавати.

У земуницу је ушла Јелена. Није ју чуо да се споља прими-че, тргао се кад је рукама открилила ћебад и пустила сунчани сноп, тако снажан да је шакама морао заклонити очи.

– Спаваш?

– Не спавам, мислим. Шта се дешава напољу?

– Топло је као да смо у мају. Шоша је малоприје пројурио као без главе. Ваљда се вратио из штаба, од јуче већ трећи пут трчи команданту на ноге.

– Чула си? – упита Никифор; питање је наслућивало разлог командировог трчкарања, знало се у чети да је штаблијама доклиничило да слушају рапорте о још једном безазленом пушкарању током протекле ноћи и мирном дану који тече на положају Треће чете и читавог Трећег батаљона.

– Акција је прекосутра. Сутра до поноћи ће извиђачи и миноловци, одјенути у панцире, покушати да пронађу рупе у минском пољу, буду ли тијесне, бомбаши ће проширити прола-

зе. Онда наступамо ми: пузаћемо и претрчавати у тишини, нема артиљеријске помоћи...

– Биће као на Горицама – невољно је прекиде Никифор.

– Баш тако или горе.

Јелена се спустила на крајичак надуваног душека по којем је Никифор био опружен. Шутјели су. Он је гледао у таваницу земунице, она ка излазу заклоњеном ћебадима између којих се, кроз танку, усправну црту, провлачила шарена тканица дана сијекући полумрак земунице напола.

– Знаш, Нићко (први пут га је оловила тако), нису ми дозволили да идем са осталима. Добићу, рекли су, сутра ковчежић санитарског материјала и мој посао је да, у овој земуници и око ње, организујем прихватно превијалиште за нашу чету. Имаћу на располагању двије „волге“ и отпремаћу теже рањенике на одељење доктора Нинковића. Сматраш ли и ти да ћу тако бити кориснија него у јуришу? – питала га је меко, помирљиво, готово мазно и, при томе, сусретоше им се очи.

– Свакако, то је баш лијепо замишљено; без рањених неће проћи, а сваки рањеник је покојник уколико не добије брзу и стручну прву помоћ. Уосталом, ти си бабица и да ја одлучујем, борила би се у породилишту, а не овдје – био је Никифор задовољан оним што је од Јелене чуо.

Јелена се блиједо насмијешила и, брже него што би могао да предвиди и спријечи, бацила се по њему, кратко и снажно га пољубила у уста, потом хитро одскочила и усправила се у земуници.

– Ако ти се ишта буде десило, знај да те волим.

Истрчала је напоље, а да јој Никифор није видио лице док је говорила. Лежао је и даље наузнак, а у ушима му је одзвањао Јеленин глас: „Ако ти се ишта буде десило, знај...“ И тако много пута.

ЈЕЛЕНИ се често враћала слика трију бебица које су се селиле из наручја бабица у наручја мајки у димијама. Била је једина жена у петорци која ће, на ћуприји између Српских и Хрватских Дубравица, преузети три уплашене мајке од „љиљана“ и допратити их у круг ратне болнице „Свети Василије Велики“. Догодило се да су се све три породиле посљедње мирнодопске ноћи у Граду. У зору, 30. априла, снажне експлозије су бациле у воду тридесет метара ћуприје на Сави и пооткидале шине од прагова на почетку жељезничког моста на другом крају Града. Рат се, тако, уселио и у Град и у парампарчад разбио

све излоге и прозоре, уједно и увјерење да ће цио свијет ратовати, осим Града на десној обали ријеке.

– Како сте могле да оставите своје бебе? – питала их је у ципу Јелена и чудно се осјећала при томе, само је она знала како и зашто.

– А шта смо друго могле? – одхукнула је једна од мајки; Јелена је закључила: најстарија међу њима.

– Зар су ваши животи важнији били од живота трију макања?

– Нису. Кад је одлетјела ћуприја, договориле смо се да бјежимо. Поруку нам је донијела сестра Мирсадиног човјека: „Ако нећете да вас ћетници покољу, бјежите“. Хтјеле смо и максумчад да понесемо, али она су била одвојена од нас, у другој соби. Нисмо могле да их украдемо и други дан по порођају смо се искрале. Куд мужеви, тамо и ми – одговорила је иста жена.

У кругу болнице, крај бронзаног кипа младе мајке са бебом привијеном уз груди, бабице су, плачући, мајкама предавале у бијело умотане бебице. Плакале су и мајке. Плакала је и Јелена, плакала гласно и трзала се као да је имала још неки јачи, тајни разлог.

– Гледале смо своју дјецу на београдској телевизији. Једна сестра нас је позивала у име њих: „Драге мајке, ако нас видите, дођите по нас“. И ето. Хвала свима, хвала драгом Богу! – говорила је Мирсада сва у сузама.

Мајке и бебе су испраћене са поклонима. Два ципа су лагано напуштала болничку авлију, сестре су махале за њима, колико радосне што су двије дјевојчице и један дјечак поново у наручјима мајки, толико тужне што су се растајале са бебицама којима су оне биле мајке више од 120 дана. Из једног ципа је отпоздрављала рука, рука једне од срећних мајки.

Иста слика јој је заокупљала мисли и сада док је сједила у земунци над дневним билтеном бригаде, а Никифор се спремао да пође у ров. Напољу је дувало, промицале су прве пахуљице, вјеснице сметова који ће ускоро нарасти уз врзине равнот Посавља.

– Мислиш ли, Никифоре, исто што и ја? – изненада га је зауставила на излазу.

– Не знам шта мислиш.

– Мислим да је рата доста.

– Ко тебе и мене пита? Биће га докле буде требало.

– Доста га је за тебе и мене, мислим...

– Ко га волио, ратовало му се у кући. Здравно, одох!

Још ћемо ти и ја о овоме, помислила је Јелена, чврсто рјешена да разговор доврши првом згодном приликом и наставила да прелистава билтен.

Кад се Никифор вратио из смјене са прве линије, Јелена је спавала. Спавала је сједећи на похабаној наслоњачи, са главом искренутом ка лијевом рамену и билтеном у крилима. Тихо је дувао у хладне прсте руку и гледао је. Били су подалеко одмакли од оног изненадног њеног пољупца. Дјевојка је увелико маштала, каткад и гласно кад су остајали сами. Полако и упорно је дио тих слика преносила и на њега. Било је са њима лакше живјети и ратовати. Ратна љубав, хм.

У другом крају земунице хркао је Ђорђо. Ближи му се вријеме за ров, сад ће да га буде.

– Устај, Ђорђо, вакал ти је – лагано га је дрмао за раме.

– А? Шта? – тргао се и брзо отворио очи.

– Вријеме је. Само тихо, спава Јелена.

– Колико је сати?

– Док се спремиш и стигнеш на линију, биће шест – шапатом је одговарао Никифор.

СА РИЈЕТКИМ изузецима кад се покушавало, послуже извиђања, прорачуна и цртања по топографским мапама, муњевитим акцијама, обично у праскозорје, освојити дио предграђа исцртаног њиховим рововима или још које село у равници, остало вријеме – дани и дани, мјесеци и мјесеци – текло је у пушкарању, покојој погибији, испраћају ковчега са трофејним револвером у Крајину, Семберију или Србију, ако је отуда, или на градско гробље, ако је ратник изблиза. Нема смрти ако на метку није исписано твоје име. Дочекаше Јелена и Никифор и други дан априла слушајући вијести са радија прикаченог за камионски акумулатор, листајући београдске новине кад их неко донесе на положај њихове чете и трошећи цигарете. Ратнике би напросто убила чамотиња да није цигарета. Може се без доручка или ручка, једина два obroка у дану – не може се без дуванског дима. У штабу бригаде, у канцеларијама и магацинима пуше „марлборо“ и „кент“, чак и куварице и трпезарци уживају у мирису дувана скупих цигарета. За оне што се даноноћно смјењују у рововима набављају се шлепери најјефтинијег „века“. Три дима да повуче, Циганка би побацила – говорио је Ђорђо. Али, куд би да није и тог проклетог „века“, шта би са рукама, са уснама, са дугим сатима у рову, још дужим кад одложиш пушку? Полудио би човјек.

Никако, ни по коју цијену Јелена није пристајала да се Никифор без ње прикључи групи које се, на ледини, прикупљала из све три чете Трећег батаљона. Или ће и она на Диздарушу, или ће група без њега кренути. Два ратника су је за руке извукла из постројеног вода, док се отимала и псовала, и нису је пуштала све док камион са добровољцима није нестао из окулке.

Утврђена Диздаруша на јужној страни, ни далеко ни близу од Града, већ таман колико је потребно да, у свако предвечерје, на сат-два пред јацију, пету молитву мухамеданаца, отуда добаце покоји пројектил из најтежих бацача и по пет-шест граната из бестрајаца. Штаб Прве посавске је ријешо да Диздаруши доака, па је, уз нешто трећепозиваца који су држали линију, добровољачких водова из све три чете, дијела касарске резерве и Пешиних специјалаца, трећег септембарског дана, запуцало из свију цијеви. Чак је и млади поручник доскорашње ЈНА Хајро Радоњић, са положаја у Брезику, окренуо једну хаубицу према Диздаруши, оборио цијев и смањо пуњење – бјеше циљ преблизу.

Битка се стишала послје три дана и ноћи, дојучерашњи власници Диздаруше „предадоше кључеве“ јачима, помјеривши положај на само двјеста корака јужније у раније припремљене ровове и бункере. Јелена је на поприште стигла са групом новинара која је, у два ципа, бјеше сустигла и повезла. Бјеше се, само са пиштољем о опасачу, искрала из рова, неопажено шумгнула у шипражје иза себе и „ради себе“ – ако је неко примети.

Двојица ратника је, заједно са новинарима, проводе преко крша од малтера, цигала и бетона; путељком очишћеним од мина, рекоше, уводе их у приземље куће без крова, са рупама у зидовима. Камерман једне стране телевизије биљежи „швенком“ унутрашњост, повремено привлачећи „зумом“ детаље: мртац међу поломљеним столицама; блиједа кожа лица, врата и надланица, ни капи крви у тијелу, личи на пластичну лутку у униформи – погинуо је на самом почетку напада, закључује; до њега мејит без главе, кроз рупу на зиду напољу види главу без тијела; из куће води дубок јарак, а у јарку, на десетак корака од зида, заувјек застао трећи у покушају да се спасе. Нагледала се Јелена свега у протеклим месецима, али ова слика јој помјера желудац. Нисам ли у ружном сну, пита се желећи буђење. Није, јер пратиоци је пожурју – види их и чује – да брзо напусти просторију, можда је примијећен њихов улазак и кућа ће постаи метом бацача.

Јелена их не слуша. Зауоставља јој очи младић у углу просторије са бескрвним, блиједим образима, заваљен у отоман,

искренут тијелом удесно – са отвореном дебелом књигом на кољенима. Узима књигу у руке: Кур’ан. Догодило се пред поподневну *ићиндију* или вечерњу *јаџију*. Узео да проучи неколико ајета, да отклања Алаху молитву. И то може да помогне, да га сачува у животу или да заслужи мјесто *шехита* у *ценету*.

Шта је читао младић прије него што га је гелер зауставио у читању? То би да сазна Јелена. Кур’ан је отворен на 574. и 575. страници. На обје су у оквирима арапска писмена, заузимају мало више од четвртине странице, а поред њих, латиницом, поредани ајети на језику посве блиском Јеленином. Превод текста са арапског у оквирима, закључује. Чита само оловком заокружене бројеве ајета:

22. Reci: „Zovite one koje smatrate (*bogovima*) mimo Allaha! Oni nisu gospodari ni (*koliko je težina*) jednog truna ni na nebesima ni na zemlji: u njima (*na nebu i zemlji*) oni nisu sudružnici Bogu i On nema od njih (*tih božanstava*) nikakva pomagača“.

23. Kod Njega će koristiti zagovor samo onoga kome On dozvoli. Pa kad se odstrani strah iz njihovih srcâ, reći će: „Što je to rekao vaš Gospodar?“ Odgovorit će: „Istinu!“ A On je uzvišeni i veliki.

24. Reci: „Tko će vas snabdijevati s nebesa i zemlje?“ Odgovori: „Allah!“ Uistinu smo ili mi ili vi na pravom putu ili u jasnoj zabludi.

Јелена понови шапатом последњу реченицу 24. ајета, па настави:

25. Reci: „Vi nećete biti питани за оно што смо ми згријешили, нити ћемо ми бити питани за оно што ви радите“.

Окрете лист, указа се 576. страница са још два заокружена ајета:

26. Reci: „Skupit će nas naš Gospodar, pa će nam presuditi pravedno. On je pravedni sudac“.

27. Reci: „Pokažite mi drugove koje pridružujete Bogu“. Ne, nikako (*neće to moći učiniti*), nego je On, Allah, silni i mudri.

Стигла је још (женска љубопитљивост, шта ли?) да на 571. страни прочита да ајети припадају 34. поглављу SEBE’ и да је оно објављено у Меки, у 54 ајета. Брзо је прелетјела очима преко првог пасуса уводнка:

„Opomene iznesene u prethodnom poglavlju, obuhvaćaju svaki narod koji je ojačao i došao do blagostanja, a kasnije se odao raskoši i nerazumnom životu. Ove su opomene upućene Kurejšijama, ali se уриџују и muslimanima koji će zemljom vladati“.

Најзад је, са почетка књиге, учила податак, рекли бисмо неважан и за њу и за нашег читатеља: 1974, „Stvarnost“, Zagreb.

Пратиоци су је, један за једну а други за другу руку, извукли на врата и одвели, како су рекли, у безбједан дио Диздаруше. Никога још није питала за Никифора. Никога није сусрела од добровољаца из своје чете.

Увели су је у земуницу са кровом од балвана, онакву каквих је бар десетак на положају који држи Трећи батаљон.

– Овдје ћеш бити безбједна, а кад ћеш и куда одавде, сама одлучи. Ми морамо даље. Збогом! – салутира један од двојице, браќалија са наљепницом на лијевом клемпету шајкаче: мртвачка глава са укрштеним костима. Ријечи у полукругу испод није успјела да прочита.

Сјела је на сиц, вјероватно извађен из неког слупаног ципа и донијет у земуницу. Погледала је на сат: сунце је било у зениту, али се кроз ниска врата није могло видјети. Не би га уочила ни да изиђе напоље, јер га је голем стуб мрког дима са Диздаруше заклонио, у дну стуба је још куљало, а септембарско подне бјеше без дашка вјетра.

Да ли сам баш морала да се овдје нађем, да ли је и ово било на мојој стази незаобилазно? – питала се пошто је остала сама, уморна и заваљена у сједиште. Требало би да осјећам грижу, да ломим душу својим гријехом, а Сведржитељ би то сигурно примијетио. Можда сам овдје по Његовој промисли, јер речено је: оне које љуби, Бог искушава цио живот, са онима које не воли обрачунаће се на крају, свирепо и праведно. Не, не смијем да сумњам. Ово је моја стаза, досуђена даном зачећа у мајци и размотана преда мном као труба ћилима. Куд бих год кренула својом вољом, својим инатом, била би страпнутица на којој би ме сачекао метак са мојим именом или „паштета“ на погрешном богазу.

– Заиста, ево говорим самој себи – мисли су јој, наједном, постале шапат – и признајем да не познајем своју душу ни своје срце. Невидљиви мене савјетује. Можда то чини немуштом ријечју, али ми ускраћује моћ да је разумијем. Нека Звездана, Петар и Донка опросте Његовим намјерама са мном и оној мени у мени која је против ове мене. Ех, Нићко, Нићко, Никифоре...

Вратила се, пред вече, у свој вод. Обрадовали су јој се колико су могли.

– Добро је те си жива и здрава. Саво је остао на Диздаруши – растужио ју је Ђорђо.

За Никифора није питала. Да је и он допао Савове судбине, рекао би јој Ђорђо. Чу, први пут, да је Савово презиме Пишталовић.

(Одломак из романа у рукопису „Јелена, мајка које нема“)

Срђан Опачић

ГРАЂЕЊЕ ПРИЧЕ

(Песнику Браниславу Вељковићу)

Сваког је јутра
из једне улице
по једну коцку

И пролазници су
и радници су
и народни посланици

Сви су могли
ал` нико није
а он је јавно

Сваког јутра
из једне улице
по једну коцку.

2.

Ко је коцку дотакао
или је само видео
или о њој причао

Бивао је јунаком
приче у настајању
и без да се питао

Београђани су
ишли да је виде
и да буду виђени
Крајинци
хајдук – Вељкови
Вељковићу
газили је
па и једни и други
ушли у причу.

3.

Изустио је Цезар
и постала је
историјска чињеница

Рушила је силнике
пustoшила богате
лаковерне учила памети

Много доцније
изградила је Вегас
и Монте Карло

Никада пре није
темељила приче
ни познавала Музе.

УЛАЗАК У ПЕСМУ

(Песнику Н. Т.)

Ти си потукач
Ти си напаст
и градско дно
Он је хроничар улице
Он те уноси у песму
душу ти пропушта
кроз скенер
Ти си живи леш
Он те сецира
Ти си потукач
ти си напаст
и градско дно
Он је Новица Тадић.

VIRUS CLOCOTRICUS

„Ма људи, ви се смејете, али
ја вам опет кажем да постоји
вирус клокотризма.“

А. Пуслојић

Довиђења
довиђења
У цик зоре

док петли поју
може и око подне
но битно је
на празан стомак
Пре кашике меда
ил` пола чаше
топле воде
Свакако пре кафе
и чашице ракије
Разуме се пре доручка
и цигарете
Узми неколико стихова
наших клокотриста
и прати сит-у-акцију
Кашће ти се само
Буди опрезан

Не претеруј с поезијом
Само неколико стихова
У цик зоре
док петли поју
може и око подне
но битно је
на празан стомак
И тако четрдесет дана
па ако се не заразиш
не очајавај
Од клокотризма
се не умире
али и не живи
зато се тешко пренеси
Не буди лењ
Потражи неког
од преосталих
клокотриста
док није доцкан
Од постклокотриста
нећеш имати користи
Добар дан
Добар дан

Саша Тодоровић

О РАСИНСКОМ СЛУ ИЛИ О НЕСПОКОЈСТВУ

I

Рођени је отац обичај имао
да ми о писању беседи
Нећеш се наспавати
бићеш гладан и незнан
до сваког првог сна
други ће крунити клас
подизаће домаћинство
хвалиће слеме
авалија биће им град
тврд домаћин и бедем
младину пред капијом
чопор ће бројати
лавеж пса биће им тих
ноћ сигурна ко струна
ништа их неће узнемирити
до краја опстанка
тачно ће време да их буди

А где ће мој странац заноћити
шта ће с њим у животу бити
Некад се и у грму могло
до зоре уснути
Па даље куда те ветар однесе
Прошло је време грма и титуле
Поља су нам остала пуста
Неће нам јаблан дотаћи небо
нити нас катедра из блата извући
Бог зна шта нам је потребно
у тамно и сурово време
жижак за одговор упали

II

Ти знаш какво нам је село
земља мора да напредује
као што Расина тече
Треба годину преживети

треба унети хлеб у кућу
Записуј и добро памти
шта траже годишња доба
неће нико чекати
твој задоцнели час
Храстовину исећи на време
да нас зима не би гризла
Тргуј поштено са људима
на сваком месту где посао налаже
да се не искриви реч о клевети
јер је лоза света ко што је храм свет
куда ћеш без чисте лозе
и крштеног дома

То нису моја искуства
усаглашени су векови
до задњег часа
и уписани у књигу живота
свако по свом реду
Сада је твој ред па ти пиши
али не заборави на ближње
Ниси сам рођен си међу нама
Сродници смо вољом Божијом
Овде на селу
не заборављамо ни ми
твоја неспокојства
Имај стрпљења
док излаз тражиш
и Расина је први пут
мирно потекла
Сада је корита
великих река носе

III

Добро је што има кога да ти говори
сам сам себи био отац
а то је терет најтежи
Неће ваљати ако добро не памтиш
Једино је упамћен човек
на земљи постојао
Па макер га само дрво упамтило

Од дрвета је он кућу подигао
и целу Јастребачку шуму укротио
Није стид часно умрети
Памтим многе несрећнике
до краја живота нису заживели
Једноставно нису знали
шта да чине од лењости
А лењост је опака болест
од једнога цела фамилија страда
и не може се имовина подићи
без девет вредних колена

Све је за успут казано
Никог нико до сржи
није стигао да научи
Срце се учи док је живо
А прихвата наук ко је разуман
И ко воли да чује друге
Шта је погрешно отпашће само
Мој рођени песниче
Мало је кадрих у неспокоју
који зажеле венац славе

Гордана Смуђа

БАЛАНСЕР

Понекад, некада чак и превише често, човек сам себи искомпликује сопствено кретање. Са или без превозног средства. Понекад чак успе и друге тиме да збуни.

Постојале су тајне и увек ће постојати, можда у њима лежи и смисао човековог постојања, али оне тајне које сами смислимо и поверујемо у њих, остају као вечни међупростор између нас и реалности. Ово понекад и није превише лоше. Мада по правилу друге увек збуњује. Јер кратко време, у ком човек своје искрене жеље и животне снове, дели са другима ретко траје довољно да би у њему могли да будемо заједно са још неким. Особом која дели идентичан немогући сан. Идентични и потпуно нереални однос спрам живота.

У том хаосу, који је направио онај који се самопрокламовао за титулу јединог и савршеног да подели нестварно од стварног и подели људе на реалце и нереалце, живео је Звездан. На самој ивици. Нисам сигурна између чега тачно, али са те ивице увек бих му виђала осмех док му се тело љуља у покушају довођења у равнотежу. А он и сада балансира.

Кретање кукова у оваквим ситуацијама није битно. Та равнотежа односи се увек на нешто изнутра, ни то не знам шта је, само знам да је ствар коју је потпуно немогуће исконтролисати. Приметила сам то када сам се и сама једном нашла у идентичном положају. Оном које увек тражи још неке додатне ствари да би тако остало. Осмех и много идеја. Те идеје, на сву срећу, могу бити врло немогуће и ненормалне. На сву срећу, јер би иначе владао потпуно досадни хаос учесталог, досадан на онај обавезујући начин, на начин да те зароби у себе и преобрати, руинира бомбама од реалних чињеница све вредније што човек осмисли и поремети равнотежу на врло ризичној жици. Нисам сигурна да се у паду из веселог хаоса у досадни хаос наплаћује улазница, али сигурна сам да се тада многе ствари мењају. Дрastiчно мењају.

Звездан је био добар балансер. Он, рекла бих, никада није пао. Бар не јавно. А, и то је нешто. Тачније, то је у ствари много. Јер љуљања светова не делују добро на људе. А, живети на једној таквој опасној љулашци изледа ми из ове перспективе као

посао за оне који добро подносе надчовечанске напоре. Мислим да никада не бих била у стању да толико љуљам на једној те истој жици. А, у једној, истој, некад досадној, али углавном савршеној позицији која сама подвлачи своју фасцинантну једноставност.

Звездан је све то могао. Као неки артиста у циркусу који збуњује својом упорношћу да након доскока са козлића на одскочну даску успе да се вине у ваздух и у тој путањи ухвати уже које се љуља заједно са још једним артистом, који га из ваздуха очекује и успешно хвата за руке својим шакама. Тада се љуљање наставља и све више задивљује публику, и све више је публика убеђена да је игра коју гледа потпуно немогућа. Да је трик.

Никада онај који гледа из публике спајање четири шаке неће схватити величину живота и могућности да све у једном трену нестане.

Звездан је био одличан балансер који није желео да заборави свој посао дуго након што је сишао са своје циркуске жице. Он је живео тај живот још дуго после, јер када једном станеш на жицу, схватиш да је управо та игра она коју си одувек желео. И само та.

Никада ходач по жици неће заиста сићи у своју публику, ма колико она то желела. Никада. Ни на минут. Он никада неће скинути своју шарену, светлуцаву циркуску крљушт и сести на дрвену трибину. Чак ни онда када је то једино место где се може одморити за ново ходање, у новом програму, нове ноћи, сутрашње која га чека. И коју он чека, што је још важније.

Никада ни један артиста неће заборавити тачку свог програма или део тачке онога са ким дели сцену. Артиста никада неће заборавити када почиње и када се завршава његов шоу. Чак ни када прођу године од његовог последњег наступа.

ПИСМО

Једног дана су почели да ми се гаде, њихова лица у пролазу, ходници њихових мисли које ме поражавају сваки пут изнова и изнова. Смучили су ми се због инсистирања да полемишу у реду у хипер-хипер маркету. Само им је мозак остао мини, супер мини мозак за сва чекања у реду за шалтером. Препознаћете их по томе што сваку своју уплату иду да провере, јер не верују СМС порукама банке. Препознаћете их по томе што свој штит несигурности поносно гурају испред себе, да виде сви, да

се сви замисле, а како би они остали празни и немислећи. А, да би се други стидели због њих. Они скачу на шанкове када се слави и плачу најгласније када се тугује.

Једног дана они су почели да ми се гаде. Знала сам минутима да стојим под млазом воде са туша да сперем њихов мириис који сам покупила у подземном пролазу, неке сумануте и нестварне замисли које нису плод маште већ њихове суровости. Спирале су се речи и на белој подлози остављале свој муљав траг. Траг немушти, речи у боји мастила. Уметност је била мртва за мене заувек. Јер проблематизовали су је, забрањивали су је, давали су јој незамисливу арбитражу и копнела је у нашим срцима. Али, оно најгоре и неопростиво, нестала је из њихових речи, нестала је са насловних страна новина, нестала је са улице. И нестала је из људи.

Њихове нервозне речи су ми звониле у глави као будилник. Нисам имала снаге да отворим очи. Поново сам спавала четири сата. Део сна заливала љубичице. Други део сна сам плакала јер не могу да трчим са другом децом. Када сам се пробудила, схватила сам да несаницом коју негујем као нежну птицу само губим време јер док ја спавам или не могу да спавам, други раде. Прве вести су биле: Газа је опкољена.

А, онда су почела све чешћа сећања на мир. И дуги снови у којима плачем, тако гласно ридам да се будим без ваздуха, померају ми се плућа махнито и питам се да ли ћу у једном таквом сну и изгубити живот. Уметност је из њега давно нестала. Болело је.

Копнела је бела скрама око једног дела утробе, стварала је лавину која се спремала напоље. Јебите се сви што носите заставе непознатих лица и пуцате у пролазнике својим увредљивим погледом који крије тугу. Јебите се јер своју круну, личну, само Вама намењену носите без поноса. И на крају, јебите се јер сте добро прошли док су други умирали. Запамтите, мржња има тенденцију да се шири. Размислите сваки пут о томе када уђете у лифт и одете сами иако је још неко ко управо улази у зграду хтео у лифт. Размислите о томе свако јутро или подне, кад год да се будите. Јер сви се ми заправо будимо у том истом свету. Било где. Било када. Из наше визуре, сада.

Насмејте се. Можда се снима. Камером која стоји на тргу или малом сакривеном у пластичном сендвичу на билборду поред ког свакодневно прођете. Насмејте се јер сте део света у ком је минутажа постала пресудна, а само неки је могу добити. Квали-

тет је престао да буде битан, садржај може и да се само наслућује, смисла не мора бити. Насмејте се јер вам уметност више неће судити. Неће више бити ниједног платна, ниједног цртежа. Спуштам своју четкицу и тонем у вечни сан.

Ако се још увек смејете, сигурно сте се запитали шта је толико смешно. Није ништа. Убили сте уметност, а онда сте ми се коначно и бесповратно згадили.

ПОСЛЕДЊИ НОЋНИ ВОЗ

Журио је на тај воз. То је био последњи ноћни воз којим би стигао до ње. Зуби су му се сијали од наслага пасте док је нервозно увлачио димове своје цигарете и унезверено гледао око себе.

„Шта је потребно човеку за нови почетак?“, питао се док је око себе гледао људе који са собом вуку торбе пуне непотребних ствари. Начин на који су стезали те своје нарамке упозоравао је на њихово робовање животу.

Није проверавао да ли је све понео. Знао је да је заборавио све што је требало понети, а да са собом носи неколико непотребних ствари: тамне наочари, иако је одлучио да људе више не гледа кроз њих, на брзину купљен бријач, иако је био свеже обријан, две омиљене старе мајице и четкицу за зубе, наравно.

Није знао када ће стићи и где. Није знао да ли ће опрати зубе и када, али оно што га је опседало било је довољно да га отера на станицу, са неколико небитних ствари које је у брзини стрпао у ранац.

Да, стварно? Шта му је требало осим њеног осмеха? Шта је човеку потребно за нови почетак?

Осмех.

Све је изгледало тако просто. Та једноставност је учинила да се стресе. Уплашио се осмеха и будућности у којој га он чека.

Насмејаће се немо док буде гледала у његове ситне смеђе очи. Увек их је скривао иза црних наочарских стакала. Али, она је била упорна. Дозволио јој је то – да се загледа. Пријатна близина постао је онај нервозни тренутак у ком полако и плашљиво скида своје наочаре.

Није их волео. Носио их је као неку инфективну болест, као неки људи протезу или колица. Носио их је као апарат савршене сврхе којим ће покрити недостатак: сакрити свој поглед.

Она је учинила да се представа заврши пре времена. Из ове перспективе, са тамним стаклима би је пропустио. Њу, ту кишу, то мокро вече, карту за воз и друге наизглед мале ствари. Управо оно без чега би сада седео у „Kiss“-у без могућности да се покрене. У „Kiss“-у где би му стари Сале, уморан од женине јурњаве по кући не би ли га ухватила са вутром у џепу сакоа, досипао стару добру „Smirnoff“ у вечно празну чашу.

Ништа га није задржавало у граду у ком се родио. Иза њега је било сиво Ужице, задимљено од фабрике довољно моћне да учини ваздух неподношљивим. Испред њега је био воз. У возу он, ранац и непотребне али драге ствари. У глави она. Како се смеје. Огрнута великом прозирном црвеном марамом. Изгледала је хистерично-нежно у сећању на тај дан. Изгледала је немоћно, док су стајали једно наспрам другог. Сувише немоћно да би га омекшала. Сада је знао да се ту преварио. Сада је знао да заблуде не постоје, да постоје само лоше процене и да их се треба чувати.

Мирјана Ковачевић

ПОРАЗ

ногама овим крштеним
корачам путем праха
очева и дедова
прескачем квадрате
обележене бројевима
бацам речи с рамена
кијам отворених уста
тело упаљено
жеља мучи а не савладава
рођена у вриску
вриштим тишинама
разбијам звучни зид
разбијам зидове око себе
вриштећи непрестано
од бола
непојамног бола човека
који је изгубио све
верујући људима
отварајући душу и срце

У СРЦУ ЈЕЗИКА

Мати моја што ме родила
била је бледа и уморна
а ипак стонога
историја живота будућега

син њен био се родио
почетком лета
падала је киша

никада се нису разумели
изговоривши гомилу речи
као скелета пролећа

никада нису поверовали једно другом
нису се волели нису се мрзели

једино што их је везивало
јесте што су научили праштати
и заборављати свађе

породица беше очувана
и после смрти
пребројаних ближњих

у срцу језика

ИГРА ТЕЛА

Једне новогодишње ноћи
најлуђе звезде су окренуле
леђа позорници страве
пуцале су пиштаљке свезналице
ветар је крошњама осмехе
мамио у инат лоше представе
Једне новогодишње вечери
чинио се да ће Вивалди
опчинити све скелете нерођене
А ипак
догодило се да чудо
буде дочекати јутро
у престоници голе игре
лажи или истине
телом у тело обмотане

Миодраг Костић

СЛИКЕ

У НОЋИМА ЖЕДНИХ ЗВЕРИ

Причу сам од бабе чуо
која је у башти била
у по ноћи да воду чека
и отме је од жедних звери

Како је младића видла
у оделу: сатен бели
који се крај баште шета
и корацама ваду² мери

МУЖИ СУ

Оца и матер и све по списку
а све због прекошеног очинског дела
псовала су подељена браћа
чуло се у три села

Нека их нек псују рече баба
мужи су могу рећи свашта
само да не куну синко
Бог клетву не прашта

СА СЛАМКОМ У УСТИМА

Тандара мандара
цавала цувала
брбљала је Циганка
и махала руком
притискајући сламку
устима у моје ухо

---

² узани канал за наводњавање

А кад је испљунула
огромног црва у шаке
ја занемех од чуда
затрептах оком
а мати ми као свака Српкиња
дарива Циганку највећом кокошком

ИСКОНСКОГ ЛИ СТРАХА, ХА – ХА

Било је то јако давно када сам с дедом
преко поља газио траву до паса
кад зашишта нешто и пропе се до грла
ја остадох без гласа

Деда устукну а ја се стресох
на стази змија ко рука
палаца језиком и гледа у очи
мени постаде мука

Не бој се дете прибра се старац
а срце сишло у skut
прекрсти се двапут боже ме прости
да јој не пређемо пут

Зорица Бранковић Басарић

ЧИТАЧ Ч.

Дан започиње досадно и хладно. Читалац Ч. весело истрчава на улицу. Размишља о срећи. Жели да ведрим изразом лица суморно јутро претвори у занимљив романтични приказ. Скакуће и певуши. Занесењачки склапа очи и удара врхом ципеле у неравнину на тротоару. Зањиха се и посрну. Сада је сасвим сигуран да само опрезним ходом може стићи до библиотеке. Ситним, лаганим корацима наставља кретање док му се ветар као свила увија око тела. Прашина му се уноси у лице, зауставља му дисање. Не отвора очи. Мислима дозива топлоту. Хуктање ветра замагљује му слику трепераве наранџасте светлости. Грло му се од гнева стеже. Но, упорност је његова врлина и он журно наставља пут. Пући испуцале, помодреле усне. Осећа како му ваздух струји и цвили из груди. Имитира фијукање ветра. Усхићен је јер открива необичну милозвучност. Занесен игром изненада груну раменом у храпаву бетонску ограду. Из очију му севну бљештаво зеленило. Потамнели зид Народне библиотеке из којег су вириле огољене цигле дочекао га је лично негостољубиво.

Помисли да одустане од намере да посети одељење серијских публикација, али га дубина модрозеленог одраза платана у прозорском окну библиотеке заголица својом тајанственошћу. Овај столетни горостас годинама је привлачио пажњу пролазника и читалаца. Огледао се, лупкао у прозорска стакла и указивао им на временске неприлике. Како је старио све више је заштитнички грлио библиотеку као да жели да сво њено богатство прикрије од утицаја спољашњег света и чежњиво се припијао уз фасаду зграде. Та нијанса зелене боје која је зрачила из прозорских стакала за њега је значила живот, благостање.

Без много размишљања пројури кроз библиотечки хол и застаде испред хладне, металне полице са уредно поређаним књигама. Испуњен неочекиваним миром могао је да ужива у благодетима које књиге пружају читаоцима: присност и опустеност мишљења. Страст према књигама и сликовитим приказима почела је још у детињству. Једно од најранијих интелектуалних искустава којих се сећа јесте када је са седам година видео упечатљиве илустрације Марка Шагала. Сво то богатство боја и звонки облици пуни страсти толико су га опчинили да их

је свуда налазио, међу словима, на корицама књига и часописа различитих садржина, на лицима људи, у гранама и сенкама дрвећа. Касније је почео да мисли да све у свету може да се промени осим човекове љубави и тежње да упозна оно божанско сакривено у листовима књига. Сада када их је посматрао наслагане једну до друге знао је да стоји пред неисцрпним богатством које га гони на дубоко размишљање. Чита наслове дела и имена аутора који су написани на хрбату књига: Мартин Хајдегер: *Мишљење и певање*, Клод Кампањ: *Бити бољи...*

– Мишљење у бити?! Боље певање?! Варијације, комбинације и ето нових наслова! – размишља.

Крене руком ка књизи, двоуми се: да ли да позајми монографске публикације или да оде до одељења за серијске публикације и узме неки илустровани часопис? Приметио је два дечака у подераним фармеркама како се гуркају лактовима сагињући погледе ка поду. Схватио је да је он тема њиховог немог разговора.

– Лудак, чудак, безвезњак! О боже, колико ће му се само смејати кад га опет буду видели негде у граду?! – муњевито помисли и образи му се од стида заруменеше.

Ко зна колико је дуго стајао крај ове полице са књигама и колико дуго је зурио у њих?! Како ли само глупо изгледа у очима ових младића?! Мисли му се ускомешаше попут узнемиренних пчела. У глави му је зујало и брујало. Недостајао му је свеж ваздух и кренуо је ка одшкринутом прозору. Зачуо је нечије оштре речи како нервозно секу ваздух и одзвањају:

– И те како је важан изглед корица, насловне стране! Богатство облика, распоред боја, линија... Све, баш све мора бити у складу са називом и садржином часописа! То мора бити заокружена целина која одједном тресне пред очима читача, толико громогласно да га одмах зграбе и не испуштају из руку... Мора да се заголица њихова радозналост! О не! Не! Не! Па немојте моли вас... па...

Између полица види црвенокосу средовечну даму у индиго плавом сакоу и белој кошуљи. Грицка доњу усну, једном руком чеше леви образ, а другом непомично држи мобилни телефон на десном уху. Читач Ч. је испитивачки посматра. Радознало и срамежљиво наставља да прислушкује њихов жустри разговор.

Ма о чему ви говорите?! О реклами? Аутор је, кажете ин, доделили су му локалну награду. Не знате како се зове? Не сумњате у уметничко-естетске вредности његовог дела? Па да у

данашње време је апсурдно разглабати о томе! Име политичке странке којој припада сигурно знате?! Па то је неизбежно! Ви сте савршено неозбиљни! Упозоравам вас, битан је аутор! Аутор! – жести се, колута очима, уздише и врти главом црвенокоса уштогљена дама.

Овако бритко исказана прича није сасекла оштроумност Читачу Ч. На лицу му се осликавао само израз страхопоштовања. Кад му је тишина заплуснула уши усуди се да тихо и разговетно започне дијалог са црвенокосом госпођом:

– Стил је човек, драга дамо! Предложите саговорнику да прочита Бифона! Реците му да изабере човека!

– Ма, кога брига за човека?! Шта то беше човек?! – разочарана љутито се брецну.

– Мислим да је најпапетније да му предложите да изабере поезију! Она уједињује све снаге духа, доводи у хармоничну везу ум и срца, памет и оштроумност, разум и машту. Гради потпуно новог човека у нама! Човека!

– Слажем се са вама, драги мој господине! Ви сте прави занесењак!

Реч занесењак асоцира га на свемоћног чаробњака. И звучност речи (занесењак – чаробњак) упућивала га је на исти закључак. Себи је лично на моћног Чаробњака из Оза чије речи чаролијом претварају свет у благостање. Охрабрен сазнањем о снази речи и говора љубазно се обрати госпођи:

– Нећете ми замерити, али случајно сам чуо ваш разговор. Ако нисам погрешно разумео и ви сте укључени у творењу неке публикације. Чини ми се да сваки стваралац, аутор романа, песме, па ако баш хоћете и часописа мора да делује на стварност естетским и филозофским средствима и то својом слободном мишљу. Понављам, мисао мора бити слободна да би егзистирала, да би стварност преокренула наглавчке! Да би чак и убила!

– Ох, молим вас престаните! Какво убијање, молим вас! Немојте претеривати! У данашњем свету довољан је сасвим мали помак који може много тога да промени! Ако ви својом мишљу убијате, ја то не могу! – запрепашћено повика црвенокоса.

– Ето, дошао сам да позајмим књигу и не знам одкуд ми помисао да ја, бедни књишки мољац наговарам неког да мења свет?! Зар ми није довољно знања сажетог у искуству које упијам са сваке странице прочитане књиге?! Па оно се поново претапа у искуство, у речи које се одражавају у спољњем свету и

мом бићу! Шта ли сам више хтео?! Да се брукам?! – разочаран Читач Ч. се устреми ка самом себи.

Извинивши се за прејакe речи и видно исказане емоције, покушавао је да се смири посматрајући часописе на једној од полица. Оне су му нудиле могућност да се повуче из непријатне стварности у којој је био толико беспомоћан. Један од часописа привуче му пажњу својом црвено-цинобер бојом. У дубини душе знао је да ће га овако опремљена серијска публикација одушевити, јер овај цинобер симболизује почетак. Знао је и хемијску формулу ове црвене нијансе, како се справља, али и да је отровна. Негде је прочитао да су је радо користили и Египћани и Кинези изражавајући своје импулсивне тежње, с којима и дечји дух приступа свету.

– То је то! – зграбио је часопис и кренуо ка излазу. Дрхтавим рукама од силног узбуђења додиривао је публикацију. Срећа је избијала из сваког покрета његовог тела.

Сигурним кораком појурио је у топло, мирно вече. Сенке су трепериле око њега и поигравале се са његовом фигуром. Црвена боја насловне стране часописа добијала је мрки прелив. Читач Ч. журним кораком настави пут ка светлу да би опет јасно видео садржај, али и омиљене црвене корице. Да би умирио набујалу знатижељу окренуо је лист насловне стране и таман да искоракне излете истргнути, пожутели лист хартије и свом својом белином протеже се пред њим. Саже се, нежно га ухвати и поче шапатом да чита:

Они који читају, они који нам говоре шта су прочитали, они који шумно окрећу странице својих књига, они који имају моћ над црвеним и црним мастилом, и над сликама, они су ти који нас предводе и показују пут.³

---

³ Астечки кодекс из 1524. г.

Јовица Ђурић Мајор

ЈАБУКАР

Зажелим
Да га обгрлим
Рукама грубим

Горостасног у цвату
А он
Под небом плавим
Ко звездани строј
У правилном реду
У јату
Корача за мнош
Распеван

ШЕТЊА

Јабукаром шетам
А на гранама цветови
Црвенилом прете да полете

Ко петлове кресте

Срце ми благост осваја
Ко да сам и пре рођења

Цвет био, цветао и снио
И зујањем пчела се обистинио

ДОДОЛЕЊЕ

Посред јабукара
Легох потрбушке
Међ' опало лишће и

И задремах
Утрави ме земља

Онако како само

Да ме ни гладна

Не би препознала

Окаснило сунце
Осунча ми давну

О, Свети Боже,
Змијски искочих из

Од тад' додолим
С' молитвеним

И призивам кишу
Да земљу оплоди

НА ГРАНИ

Стојим на јабуковој грани
Распет

Међ' октобарске чаролије
Док ми ласте машу
Ко да ми кажу: Одустани!
А све ми се чини
Да сам у њиховој близини

А доле... Доле
На травнатој трбуху
Растрчале се јабуке
Ко перле разнизане огрлице

Стоји на јабуковој грани
Распет
Међ' сунчане чаролије
Док стабло лишћем подрхтава
Ко соко влажним крилима
И чека, чека да сиђем
Па да полети

ЧИЧА МИЛОЈЕВА ПРИЧА

– Видиш синовац, говораше Милоје показујући руком јабукар ко да га милује, ово је наших корена трајање до дана данашњих, а ако бог да по вољи и заповести његовој да се не прекине. Свако стабло је прича о једном од нас. Видиш синовац, казује а не скида поглед са јабукара, видиш синовац оно дрво на међи, ближе речици, она шуматовка. Е, то је Гаја, од њега је све започело на ове топличке питомине када се спустисмо из Суве Реке, са Копаоника. И како би тамо тако и овде по мушкој глави једно стабло јабуке. Дете у колевку, а јабука у воћњаку.

Слушао сам га, а ко и да нисам обрнут бригама згужваних у мени са силном недоумицом шта ћу сам са собом, са породицом, са послом, чиме да прехраним чељад? Од распада „Југе“ повуко сам се из Словеније по идеји водилји „свој на своме“ да ме започети рат не увуче у закрвављене воде и утопи у магловид раздора, деоба и мржњи. И пре повратка на родно тло носио сам се мишљу да истакнем заставу неутралности, али знао сам да нема милости ни за кога пред лавином заваде. И обрео сам се ту где сам, на видни терет и трпеливост родбине ми. Али докле? Све има меру, крв је иста али тањири нису! Шта да чиним од ове роднице, и шта она да начини од мене? На земљу ораницу нисам навико, да је обрађујем још мање. Па, шта ми је најпаветније чинити питао сам стрица, а он ме шета по јабукару и прича приче надугачко и нашироко. - Видиш синовац, она тамо... и показује руком на јабуку колачару купасте густо светле крошње на коју су се нанизали жутозелени плодови величине људске песнице. То је твоје стабло, старо колико и ти. Исписници сте. Вукмир га је посадио. Твој отац би у то време на неке школе у Београду. Види то дрво синовац, пуца од снаге и берићета. Земља га укоренила и небо укрошњило. Траје и одолева годишњим добима, пркоси и ветру, киши, снегу, голомразици, суши... Трпи и рађа крошњевито, хладовито, гнездовито...

– Еј, синовац, уздахну ко да се са сећањима бори тражећи праве речи којима ће ме увести у свој свет дружбавања са природом. Из тамноплаве доламе извуче стакленац ракије, прекрсти се и потегну уз благост здравице упућене мени. Потегни ову мудрушу, јабуковачу, од старина и за здравље и за болест, и за тугу и за радост. Без ње коно рибе без воде.

Пружи ми флашу. Не одбих. Прекрстих се и потегнух добар гутљај ко да сок испијам. Очи ми се укрупнише до суза а у грудима ми се ужари до губљења даха, да не могах ни реч да испустим.

– Жеже пламеница. Ако синовац. Тако и треба, само полако не пренагљуј. Све у своје и за своје време. Тиха вода брег рони, и настави да приповеда ко да се ништа није догодило. Настави лагано застајкујући код сваке изговорене реченице ко да од некога чека потврду да је у праву. Овај јабукар је нашој лози отворена књига. По деоби, оцу ти Десимиру припаде по стари-ни како и приличи, а од сада је теби у руке и на памет. Е, видиш синовац, треба да упамтиш да јабукар сам себе одржава. Сем што се под њим трава коси и у касну јесен плодови сабирају ништа се друго на њему не чини. Време само одређује меру. А ми, сви смо ми ту по мушкој линији, а тако и да остане.

Зашто је тако то не знам, али знам да смо ту међ' стаблима и кад нас земља себи приграби да нас само сећање живима одржава. Сви смо ми ту... уздахну и потегну још један гутљај храбруше и настави.

Тако и онај јабукар што га Вукмир начини испод Симићког брега, на косини јутарњем сунцу окренутом. Он га подиже девесто петнаесте кад му Бугари у Разбојни оца стрелаше. Прво му подиже пирамиду на калудранском гробљу да гледа пут косе ливаде, па затим њу младицама јабука окити, од речице до врха брега по сортном реду шуматовка, бирицика, будимка и опет наново. Само одомаћене старе сорте. А када му сељани говораше да се бадава заноси јабукарном, јер би на том парчету земље житарица обилато узвратила он би испрекидано одговарао: „Ако, ако... нек' се нађе... злу не требало ваздуху на испомоћ... нека, нека... би ће користи за некога... би ће макар хлада за путника намерника...“ Е, видиш синовац, и тај је воћњак по деоби сада твој.

Ту застаде ко да се нечега важног присећа па настави освежено.

– Јабука је чудо! Тај топлољуб, сунцу милодраг касно почиње да рађа, али када крене! Рађа обилато. Шта може јабука то људска глава не може омислити. Може јабука, може нема шта не може. Немам ти ја синовац школе коно ти изучио, али засигурно знам по животопису шта се све може ако се природа послушне и послуша како то бог заповеда. С' природом мораш лепо, човечно. Чудо је јабука. Не бери бриге синовац него види шта ти је чинити. Јабука је и за у трап доно лета, и за јело, и за пијац, и да се омилисти, и за сушење на ниску, онако на кришке, и за џем, и за компот, и за сок, и за ракију, и за вино, и за сирће... Да, да добро си чуо синовац, јабуково сирће, кап крепкости и дуговечности, за спречити и за лечити разноврзне болештине... Па види ти синовац, види шта ти је чинити.

Милица Илић Гачић

ЗРНЕВЉЕ

Зрневље, то чудо Божије и земаљско
небројено, безимено, свију облика и промера,
зрневља хиљаде врста
што се невино, препустљиво
расипа између прста.

Разнобојно, разнолико, једро,
крупно и ситно,
зрневље, животно храниво
и оно, за људског створа небитно,
видљиво и невидљиво,
прошарано, безбојно, сиво,
клицаво и јалово,
зрневље парно,
једноделно
у коме се као пукотина у стени
изданак скрива,
шувелјиво и штуро,
из кљуна пануло,
ветром ношено,
зрневље, на длану, испрошено,
кукољно,
просветљено
што се као на икону новац
лагано у тле спушта,
зрневље, најезда незнаног роја
тма и тушта.

Зрневље
скривено у омотачу плода
до кога доћи можеш
тек када свеукупну сласт исцрпеш,
паперјасто и као олово тешко,
зрневље које лечи,
које трује,

зрневље од кога се недотавно
непостојећи глас извана зачује.

Зрневље згажено у каменима млина,
чија му силина
сврсисходности друге даје,
да насушна буде храна.
Прах беживотни без кога сами
живот живота не може да траје
ни дана,
ни дана.

Зрневље на врху живе стабљике
што се клати,
чахуре сунцу отвара криомице,
дозрева устрептало у сласти
летње врелине,
чекајућ ветар јесени да својом жудњом отпрати
младости лице
у плодне долине.

Зрна редана у махуни
као за трпезом браћа сложна
из неке старинске приповеди,
у зачељу им најмлађи седи.
На столу расута, незнабожна,
нека чак судбину умеју да кажу
док се уз шапате звездочасне
у линије слажу.

Зрна на врховима изданка као роса,
својство уреса болној реченици
где место тачке три, две капи из ока пану.
Изданци нових мисли из њих, иските стару грану
као на пејсажној слици.

Зрно у ципели које жуља,
зрна на којима клечи ученик по казни,
зрна просута по свету да клица покуља
док анонимус мудри мождане зобнице празни...
Зрна кувана да наследник цара

од њих најлепше цвеће одгаја
и тиме на трон бесмртне приче крочи,
зрна дубоко у јабуци из раја,
зрна која имају очи...

Подарено,
богостворено,
животом из живота надарено,
обесмрћено за вековечје

флоре,
живуља,
људи...

Земља жуди.

Мирољуб Тодоровић

ГОРДАНА И БРАНКО

Петак, 24. август 1979.

У „Политици“ вест *Умрла песникиња Гордана Тодоровић*.

„Прејуче пре подне преминула је у Београду, после дуге болести, песникиња Гордана Тодоровић. Рођена 1933. године у Драинцу код Сврљига, песникиња је гимназију учила у Нишу, али је због болести морала да прекине школовање. Рано је привукла пажњу особеним, свежим лиризмом и богатим језиком пуним кованица. (...)“

Мртва је песникиња „гимназијског тренутка“ – свог, али и мог. У гимназији „Стеван Сремац“ у Нишу, када сам био ученик (1954–1958), Гордана Тодоровић је већ била легенда. Причало се с великим пијететом о њеној првој збирци, таленту, песничком успеху, песме смо јој учили напамет, сањали да и ми нешто слично остваримо.

Никада се нисмо упознали.

Крајем шездесетих, (или почетком седамдесетих), моји нишки другови Веса Илић и Мита Миленковић замолили су ме да одем до Гордане, да нешто за њих затражим, узмем, дали ми њену адресу.

У малој улици, крај Новог гробља у вишеспратници, на којој се видело да је недавно подигнута, дуго сам стајао пред једним вратима и звонио. С друге стране врата чуло се шушкање, два гласа су се нешто дошаптавала, али се врата нису отворила. После четвртог или петог звона одустао сам.

Касније, виђао сам ту „загонетку наше поезије“ на скупштинама Удружења, помало изгубљену, плавих стакластих очију које су блуделе кроз дим и жагор изнад наших глава, загледане, вероватно, по ко зна који пут, у своје „црно детињство“.

Понедељак, 21. март 1983.

(сан)

Сам сам у стану. Неко звони. Отварам врата. Пред вратима песник А. В. стоји немо, погружено. Гледајући више у страну него у мене, вади из црне ташне некакав предмет увијен у новине. Без речи ми га даје и нестане.

Размотам новине. У рукама ми се нађе мала скулптура у бронзи, вешто извајан портрет Бранка Миљковића. Потпуно је различит од Митрићевог споменика који се налази на тргу испред Народног позоришта у Нишу. Овде је цела Бранкова фигура, она са

познате фотографије: песник у црном мантилу са шеширом на глави.

Стављам скулптуру на писаћи сто. У стану је већ мрачно. Одједном примећујем да скулптура светлуца. Из ње у малим плавичастим сноповима избијају зраци. Задивљено посматрам. Светлуцање се све више појачава стварајући постепено блештави ореол око целе Бранкове фигуре.

.....

Бранка никада нисам упознао, а то је у два наврата могло да се деси.

У рану јесен 1960. године био је некакав песнички конкурс на Правном факултету. Пошаљем песме из рукописне збирке „Коњиц љељен“, коју сам управо спремио. Бранко је био у жирију. Моје песме су му се допале и добио сам награду. Када је још и чуо да сам Нишлија, пожелео је, кажу, да ме упозна. Игром случаја то се није догодило.

Крајем исте године био сам код куће у Нишу. Одем до Саве Пенчића, професора, преводиоца с руског, есејисте, књижевног критичара, уредника тада јединог нишког књижевног часописа „Гледишта“. Сава ми је пар година пре тога, још као средњошколцу, ученику гимназије „Стеван Сремац“, објављивао песме у „Гледиштима“, а сада је писао препоруку (рецензију) за збирку „Коњиц љељен“ коју сам намеравао да предам крушевачком издавачу „Багдала“.

После разговора да ми Сава неколико књига, међу њима, сећам се, две збирке Боже Тимотијевића и збирку „Под пепелом звезда“ Танасија Младеновића. Каже добио их је од Бранка на приказ и замоли ме да му их, када одем у Београд, однесем.

Већ после неколико дана нашао сам се у улици Ђорђа Кратовца, у кући Бранкових родитеља на Душановцу. Дочекала ме је веома љубазно и гостопримљиво његова мајка Марија обрадована, како је казала, посетом „нашег Нишлије“. Бранка, међутим, није било. Не знам да ли је већ тада напустио Београд. У мени је само остала нада да ћу трећи пут имати више среће.

Тај „трећи пут“, нажалост, био је сасвим другачији и догодио се у Новом Пазару фебруара 1961. године. Отишао сам код своје тетке Драге Марковић да на миру спремим један од испита на факултету. Петнаестог фебруара, по великом снегу, одем до центра града да купим новине, које пре тога, интензивно учећи, данима нисам узимао. Враћајући се, успут знатижељно прелиставам „Политику“. Негде на страници с вестима из културе текст с Бранковом фотографијом под насловом „Луче је сахрањен песник Бранко Миљковић“.

(Одломци из Дневника)

ПОВОДИ

ДАНИ РАДЕТА ТОМИЋА 2012

КЊИЖЕВНИ КЛУБ "БРАНКО МИЉКОВИЋ"
КЊАЖЕВАЦ
ПОДЕЉУЈЕ
I НАГРАДУ

РАДЕ ТОМИЋ

ЗА 2012. ГОДИНУ

Радошину Вајићу

ЗА КЊИГУ СТИХОВА
ПЕСМЕ МИРЈАНЕ
И ТАЈНЕ СЛОВА

У Књажеву, 29. јун 2012.

Председник жирија

Срба Минајковић

Председник Клуба

Обрен Ристић

ОДЛУКА ЖИРИЈА ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ „РАДЕ ТОМИЋ“

Жири за доделу награде „Раде Томић“ за 2012. годину, који је радио у саставу: Срба Игњатовић, председник, Зоран Вучић, члан и Обрен Ристић, члан, са задовољством констатује да су на овогодишњи конкурс за награду пристигли радови 159 учесника из Србије и других земаља. Од тога је 49 рукописа песничких збирки, и 110 циклуса песама.

Након свестраног упознавања са пристиглим рукописима жири је у више наврата расправљао, најпре сачинио ужи избор, а потом, после накнадног увида у тај избор, једногласно донео

О Д Л У К У

Прва награда на конкурс у „Раде Томић“ за 2012. годину додељује се аутору *Радошину Зајићу* из Трстеника, за рукопис ПЕСМЕ МИРЈАНЕ И ТАЈНЕ СЛОВА, који је замишљена и остварена књига као сложена, промишљена језичка и лирска зиданица. Њени уводни ставови наликују на парафразу библијског Проповедника да би се, поступно, Зајићево певање разгранавало у готово химнични, пантеистички доживљај свеколико опазивог света и дослух с васељенским вредностима, том вишом целином над којом бди недремано, свевидо Око. Једна искрена, мирјанска скрушеност зрачи из његовог језика и стиха условљавајући њихову пробраност.

Ово певање „конкретизује“ се у исходу споменима љубостињских слика, фрескописца Макарија, владике Николаја и златовезја Јефимије, то јест унеколико неочекиваном а складном појавом сонетне форме (почев од песме *Творцу слова до Златовезја Јефимије* у којој се стиховно обличје изнова мења). Колико суспрегнута и дисциплиновано остварена, толико је, не само на основу претходне опаске, Зајићева књига и *изнутра*, из језика и формотворног поступка *разбокорена*, но не на штету општег утиска и склада, то јест деликатне хармонизације.

Не у каквом дословном смислу већ по оданости овим *начелима* певање Радошина Зајића кореспондира и с оним чије име носи награда која му је припала – песником Радетом Томићем, тим симболом прегалаштва и трајања.

Награда је штампање понуђене књиге у издању Књижевног клуба „Бранко Миљковић“ из Књажевца, едиција *Бдење* – награда *Раде Томић*.

Друга награда додељује се Слађани Ристић из Београда за рукопис НЕДЕЉНА ЧУДА. Песнички свет Слађане Ристић легитимише се најпре као круг малих чуда, свакодневних доживљаја и непретенциозних а свеједно животно битних „Ситница“. Но то је само први, непотпуни утисак подстакнут и самим насловом њене књиге. Видокруг ове песникиње разлистава се, међутим, како ће се читалац убрзо уверити, у множину праваца. „Игре“, бављење наоко „малим стварима“ – језички битно другачије, дисперзивније но што је то својевремено прокламовао Васко Попа – прожимају бројне, парцијалне али знаковите слике и спомени што сведоче о доласку „усталасаног века“. Завичајне, у ширем смислу речи, индикације и сличице ускрсавају, пак, промени Ртња и Хајдук-Вељка, између осталог, док о односу према уметности (песничкој и уметности уопште), посебно казује ниска песама посвећених Брани Петровићу, Зорану Радмиловићу, Слободану Стојадиновићу и Бранку Миљковићу.

Поезија Слађане Ристић предочава нам један свеж, нетипичан, радознао и по учинку *занимљив глас*, саму супротност списатељској рутини, празној вештаствености и писању писања ради, тој почасте која све више узима мах.

Трећа награда додељује се Татјани Дан Ракић, песникињи из Пожеге, за рукопис ПАСТРМКА ИСПОД КОЖЕ. Њене песничке минијатуре су стилизоване као својеврски записни, магновена реаговања и „коментари“, одсеви доживљавања и промишљења. Средишњи део њене књиге *Пастрмка испод коже* посведочује, међутим, да ауторка влада и амбициознијом и заокруженијом формом (песме *Време летења, Печат, Читајући недовршени либрето, Афродита, Калиграф и синкопа, Земљина тежа* и друге). Игра изговарања и немости, онога што је спољашње и, метафорички и симболички речено, томе насупрот скривено „испод коже“ нуди се као нека врста „општег кључа“ за одгонтање ауторкиних наума и домашаја.

У Књажевцу, 1. јуна 2012. године

Срба Игњатовић, председник
Зоран Вучић, члан
Обрен Ристић, члан

Радошин Зајић, *прва награда*

ЗНАМ ДА ЈЕДНОМ

1.

Знам да једном једну зору
    једно јутро
    једно подне
    једно вече
    једну поноћ
    ја овако земан
знам да једном нећу дочекати

2.

Једном
ја ћу један злочин заобићи
    једно светло оджмурити
    један гркљан превидети
    једну вену пререзати
оно што би љубав била –
оштрим пером прецртати

3.

Знам да једном
    да ћу моћи
    ово љубре да позлатим
    у дно таме да проникнем
    прогутано да повратим
    на несрећу да навикнем
    пристајање да исплатим
    вечном ћутњом
крик-тишину да прихватим

4.

Паучину нервну
    једном ја ћу да одморим
врата што би излаз била
    ја ћу да затворим

у мрклину ума
    ја ћу сам са собом
    да уроним
    па ћу да се спорим
    док временом не онемим
    данас-тугу да заменим
јер знам добро
да не могу с овим
што ће мене да промени

5.
И знам добро само једно
    једног дана
    ноћи једне
    из безгласа
    из бестрага
после свега што се случи
    што се усни
по кончини
пре узлета
нећу моћи
    да се вратим

6.
Знам да једном
    да ће неко
        загонетку да разуме
да искаже прећутано
да ми махне у пролазу
да ме види издалека
да се јави из нигдине
да понесе део века
да ће мене да препозна
кошмар-челјуст што ме чека

7.
Знам да једном
    једно време

мора да застане
једном ко раније

да олижем ујед-ране
да пребројим боре ноћобдије
једном морам да се скријем
да останем
једном морам
сам са собом

8.

Знам да једном
бити неће
мене стварно
као што ме нема поодавно
ни у лажној
ни у стварној причи
као што ме нема ни у чему
ни у трагу
што на ово сада
што на овај расап
што на кашаљ века личи

9.

Знам да једном
морам уписаним искорак
изнад праха
да се дигнем
изван себе
крилом трена да узлетим
бит времена
да сагледам
да се Лицу Свесазнајном
свеоправдам
једном морам

10.

Знам да негда негде
биће изречено

ледним ветром развејано
на папиру живим пером записано
старим длетом у камену урезано
оно што ће /можда/

неко да упамти:

где је онај што га нема
што не може
ником своје - а ни себи
што не може да се врати

Слађана Ристић, *друга награда*

**О УМЕТНИКУ И КЉУЧАОНИЦАМА
МАЛИХ ДЕВЕРУША**

*Волео је доброг Пола Елијара
и Дору Мар као ходајућу уметност
и што је у кавезу једног Пикаса
висила као моделирани пајац*

Дечак са сунчаног Леванта
звиздуком пресвлачи бес због ратова, због бојазни
да ће неко злоупотребити уметничково име
и отргнути Аполона са којим дише

Сада више не мора да стрепи
да неће освојити небо
Изједначен у једном покушају да додирне слово
у борби са ветром не буну се
што ће из часа у час
да постане лака комедија

Речи му падају као наранце Крићанке
у анђеле прерушене деверуше
откључане лете изнад његове постеље

Злато им клизи по длановима
дукат до дуката светли кроз ноћ
котрљају се куглице од мастила
кроз мале кључаонице

ПИСМО БРАНИНО

Брани Петровићу

Колико већ дуго нисам отварао
Кофер за песничка путовања
Колико дуго нисам одвајао,
Лице од наличја

Потребно је проветравати судбину
Весело пропадати кроз тресет у *Грмечу*
Пеглање изгужваних облака на кафанском столу
Са малом циганком да заиграм валцер
И да се надпевавам са случајним пријатељима
И чуварима стихова

Мој глас долази из пећине – одзвања

Нека ми неко већ једном каже где сам
Када у *Грмечу* нисам
Нека ме се плаши
Како и коме сам више потребан
А овде седим сам
На кориту као нови
Брановник деценије

Да полетим – само то ми треба и
Осмех младе поетесе
Која на коленима исписује
Број мог кафанског стола
И час када сам слетео на бедра музе
Исте оне која је ситнила најбољи примерак књиге
Увијала странице поезије у цигарету
Са мојим иницијалима

ПЕСМА ЗА ЈЕДАН ДАН

Слободану Стојадиновићу

Између два читања сенка дрхти
изнад наших глава се разбија као прасак
и боде посред чела

Млада заводница је без страсти
иако је натопљена вином пре скока
увијена у шаку трола гуши се
и клизи низ песникова леђа
а не пева јер је лења
и нема као сунчани сат
котрља са допуштењем

оног ко има вештину летења
Мала уседелица љуља се у Вергилијевом врту
спрема се да преплива Ахеронт док јој
у првом стиху звецкају два новчића за очи

Тако кротка исплетена од твојих сугласника
преврне се и прође кроз наше прсте
једино нам тако излива бол
онај који никада не упознамо до краја

Кафана *Морнар* Београд, пролеће 2007. г.

Татјана Дан Ракић, *трећа награда*

КОЦКА

Узрок губљења, овога пута, биће да је
терминолошки. Стави то што хоћеш
да изгубиш у коцку. Баци је на другу обалу!
Можда мислиш да тамо, ране брже
зарастају и пакости у неповрат нестају?
Ко нема храбрости да наслути, тек да зна,
има светлости које умарају...
Ако превише размишљаш, можеш изгубити
меру у времену. Ако већ хоћеш да идеш негде
и уз пут разгледаш, нећеш стићи на време.
Нећеш ни добро видети то што желиш да гледаш.
Можеш бити нерасположен тамо где си закаснио.
А, ако је ипак пронађеш, узми коцку,
само, нико не добија нешто, низашта...

ПАСТРМКА ИСПОД КОЖЕ

Каткада се речи
нису дале изнедрити
из дубине.
Говорила бих,
немошћу пастрмке.

Уображени,
без писања
могу да се разболим.
Зато остајем
сама са собом,
испод коже, у себи.
Неизговорене речи су мач
којим ћу владати светом.

ВРЕМЕ ЛЕТЕЊА

Почело је време летења,
стигао дан, кад и нерођене
мисли добију свој изглед.
Долазе и одлазе, а ја
не уем за њима.
Потрчим за временом,
видим и оно што не бих
хтела... Ако почнем,
помислим да никад нећу
престати, а после се питам
зашто сам уопште кренула,
кад сам погрешно стигла?
Убијамо се тако, мој дах
и ја, тражимо почетак.
Застанемо мало, да видимо
како се мисли оплоде,
јер, време је летења...
А лабудова ће бити, иако их
упорно нема. Као и песама.

УПОЗНАВАЊА

Elfrida Matuč Mahulja

ZAPISI S OBLUTKA

SJENE

volim noć kad sve utihne
i kada se iz mraka začuje
lepet mističan
volim noć posutu sjenama
noćne su sjenke fine
gracioznije
profinjenih pokreta
volim noću promatrati
more ljeskavih škrگا
po kojima se sitan čamac
poput leptira na cvijetu
odmara
olim noć kad sve utihne
kad i sama utihnem
sva u sebe kad se odjenem
čista
volim noć i tebe kraj sebe
i naše disanje
iza zavjese

SMOKVA

homousamljenik sam
stara je spoznaja

za najnoviji dan
kratkog daha
i zalud svaka želja
za ljubiti čovjeka
u množini
altruisti na kraju priče
uvijek dobiju ravnalom
po prstima a
pogledima po duši.

moja je najbolja prijateljica
smokva u vrtu
a pod njom je cvijeće
i hladovina.

PRASAK

čekamo da se nebo
raspori uz prasak
a iz njega se prospu
čestice ozona
i sveta voda
pod koju će stati
prljava od svijesti
i od znanja.

VEČERAS OPET

čitam more kao knjigu
retci joj ispisani mreškanjem
površine
ja kao slijepac
more knjiga na Brailovom
pismu
ispisana mudročću bez
slika
nigdje zlih očiju nigdje
ružna lika

DOMOLJUBNA

još jedan dan u smiraju
još jedan dah ljeta ide k svome
kraju
a nebo bez izraza
ukrasile su duše izrezavši krug
iz kolaž papira sjajne narančaste
boje
na me smiješi se mjesec
i ja se smiješim njemu
i suncobran još otvoren
i nekako je lijepo unatoč svemu
kad imaš svoj mir
svoju zakutnu
postaju
u kojoj stanuju svi koje
voliš
i dišu u jednoglasju

MAESTRAL(na) NOĆ

koltrine zaigrale
dahom maestrala
netašan prozirni zid
između ljeskanja mora
i sobe mojih snova
zalutalih kroz prozore
grilja raširenih poput
ruku kojima moj dom
u zagrljaj zove noć

a lišće šušti
uspavanku za me

I BI SVJETLO

stojeći u mraku
sobe u kojoj ostali su

visjeti u zraku
uzdasi i mirisi
od nekada
rekoh u sebi
NEKA BUDE SVJETLO!
na zapovijed krenuli
su prsti prema požutjeloj
plastici
pomilovali je nježno
pristisli
I BI SVJETLO
I BI NIŠTA
što je ostalo

RAZDISANA

moguće je raskopčati pohabani
kombinezon
u kojemu stanuje bilo koje JA
sići do vode u predvečerje
vratiti se u misao
djeteta
iz bilo koje preimenovane ulice
izbaciti kamenje koje pritišće
ošit
i otežava dlobodno disanje.

PONEKAD SANJAM

ponekad sanjam da sam netko
važan
i da mogu uraditi sve ono
o čemu budna
maštam
tad vraćam vrijeme i zaustavljam
sve nepravde i
nesreće
pa budem sretna i ja i svi
oko mene
oh kako ponosna

budem
ponekad kad sanjam da sam netko
važan
i kad posjećujem predjele
s onu stranu mogućeg
nasmijana

Елфрида Матуч Махуља је рођена 1967. године у Ријечи. Живи и ради на Крку. Објављује поезију, колумне, кратку прозу и књижевну критику. Чланица је Хрватског књижевног друштва. Превођена је на румунски и пољски језик. Аутор је више књига поезије. Коаутор је романа писаног у четири руке са Душаном Гојковим „Писање по води“ који је награђен и објављен у едицији „Исток – Запад“ Матичне библиотеке *Светозар Марковић* у Зајечару.

Из необјављених рукописа избор сачинио **Живко Аврамовић**.

Јурата Богна Серафинска

ГОРАК УКУС ЧОКОЛАДЕ

Олга се увек бринула за свој изглед и кондицију. Имала је витку фигуру и гипке покрете. Фарбала је косу у тамноплаву боју и носила је реп. Користила је добру козметику. Захваљујући томе није се примећивало да има четрдесет година.

Увек је добро изгледала, чак и кад би била болесна. Због тога се осећала сигурнијом. Мушкарци су је гледали и делили комплименте. Били су љубазно наметљиви, али безуспешно.

– *Немој чекати на принца из бајке, јер га нећеш дочекати и биће прекасно* – добацивала је тетка. – *На крају ти нико неће ни пружити шољу чаја кад будеш болесна* – цедила је.

– *Али нећу се везати за свакога, само због тога да бих имала типа. Сачекаћу оног, који ће ме фасцинирати* – одговарала је доследно Олга.

Знала је из искуства – ако се заљуби изгубиће властиту слободу и независност. Најважнији биће само ОН и ЊЕГОВЕ ствари. Тако је било увек. Кад је већ волела – сто посто је била спремна на сва одрицања у име љубави.

Сад је јако ценила своју слободу. Гајила је наду у срцу да ће још једном срести тог јединог. За сад се предавала својој пасији, сликању, а да би се орасположила грицкала је чоколаду...

Те зиме њено здравље се погоршало. Олга је боловала од инфекције неколико пута за редом. Скоро је била болесна читаве зиме. И поред употребе јаче и скупље козметике - изглед њеног лица био је далеко од нормалног. Са силуетом почело се дешавати нешто чудно и узнемиравајуће. Изгубила је свој бајковити струк, иако није имала већу килажу од претходне. Упорно је веровала да је то због болести од којих је боловала преко зиме и да ће проћи дан, два, можда седмица, и успеће да поврати пређашњу кондицију и изглед.

Управо у том тренутку срела је мушкарца, који је очарао. Интелигентан, леп и млађи дванаест година. Радили су заједно. Разумели идеално. Имали су сличне пасије и ставове. Били су уиграни дует. Марек је често долазио у Олгину кућу. Биле су јој драге њихове дискусије. Осећала се дивно у друштву блиставог и лепог мушкарца.

– *Шта бих урадила, кад бих?*

Стала је пред огледало и почела да паничи. Из стаклене плоче зурило је у њу лице, које јој се није свидело, уморно и са

подочњацима... Шта да се ради? Кад би се могло преварити време, на неколико година или месеци, а потом – нек` буде шта буде.

Ипак није ништа урадила. Па шта би могла да уради? Одлучити се за пластичну операцију? Ствар скупа и ризична.

Мефисто се такође није појавио на позив и није нудио потписивање *уговора са њим*, а штета, велика штета. Олга је потписала уговор са ђаволом властитом крвљу. Можда Мефисто за то није знао, а можда је у том тренутку имао неке друге потребе.

Једног дана Марек је донео цвеће и флашу коњака. *Да нам буде боља прича* – рекао је. Пили су, смејали се, шалили...

Време је текло све брже и већ је било два сата после поноћи. У једном тренутку Марек је устао од стола и загрлио Олгу. Осетила је да је стигао тај тренутак на који је чекала... И тад јој је почело одједном да буде хладно – помислила је да се боји скинути, за никаква блага не би хтела угледати разочарење у његовим очима. Одмакла се.

– *Зашто?* – зачула је тихо питање.

– *Ако урадимо још један корак, онда нећемо за неко време више бити пријатељи. А ја бих хтела да се годинама и даље смејемо, шалимо и разговарамо...* није довршила реченицу.

Марек је хтео нешто рећи, али ставила му је прст на уста и завртела главом. Није могла и није хтела рећи нешто више. Скупила је снагу да не заплаче. Најрађе би се исплакала на његовим грудима.

– *Можда он ипак неће да послуша и остаће* – помислила је, показаће тиме своју непоколебљивост.

Није остао. Извинио се, што је тако дуго седео и отишао кући.

Кад је Марек изашао, отишла је под хладан туш, а потом је дуго ходала по стану. Није могла да седи мирно. Није хтела ићи да спава... Све је болело, осећала је да има температуру. Тело је кипело. Откуда му то право? Њено одбијање требао је да схвати.

– *Да ли у љубави постоји неко право...* мислила је Олга.

– *А кад би он хтео нешто више – ваљда би се потрудио да ме убеди у то. То је вероватно била само жеља за сексом.*

Испружила се и уздахнула. И сама је осећала велику жељу за сексом. Обожавала је секс, али није се упуштала у краткотрајне везе. Желела је нешто више – мир, сигурност, поверење...

– *Шта да се ради* – помислила је – *осећам се фатално, али одбранила сам властиту слободу. Да сам малопре допустила*

да Марек остане, постала бих његова робиња, спремна на све да га задржим.

Олга је извадила из крденца таблу чоколаде...

То је била горка чоколада и горак укус слободе.

Да, нешто се тад десило. Али Олга је одлучила да ће упамтити управо такву, а не неку другу верзију догађаја.

(Из књиге прича *Горак укус чоколаде*)

Погледи

Жарко Ђуровић

ЕСЕЈИ О СТВАРНОМ И МОГУЋЕМ

Гдје су границе старења

Шта је старење и када се јавља? Знамо да пресудну улогу у старењу има биолошки фактор. Да ли постоји могућност да се оно успори? То зависи од многих услова, а међу њима доминантно мјесто заузима – унутрашњи импулс. Дотрајалу енергију умије да обнови, а тиме и олакша процес старења. Док тај импулс обитава у бићу, старост се одлаже – за неки други временски одјељак. Поменути импулс моћемо замислити и неком врстом ината, чија психолошка амплитуда постаје ојачана. Најочљивија је код људи немирна духа, у које, у првом реду, треба убројати ствараоце различитих модела стварања – сликаре, писце, филозофе, а такође и личности других професија.

Рекли смо да се апострофирани импулс рађа у бићу, а оплођава у човјековој вољи, која је, и у годинама старења, способна да премости многе биолошке непредвидивости.

Познати хрватски пјесник, поетски обликујући феномен старења, или достост живљења, у једној пјесми ће рећи: Педесет љета и за стабло доста, педесет љета кад се зазелени. Лако је стаблу али није мени. Помињући назначени временски граничник, пјесник нас подсјећа да су његови садржаји у назначеном периоду животно смисленији. Да садрже енергију и занос. Па ипак, све се може релативизовати па и мишљење уваженог писца. Једну посве другу конотацију о смислу и одликама живота

даје Едвард Барн-Цонс. Наших првих педесет година пролазе у великим заблудама, онда смо заплашени и једва да можемо да спустимо десну ногу прије лијеве, толико су нам познате наше властите слабости. Пјесникиња Десанка Максимовић насловила је једну збирку поезије „Немам више времена“. Хтјела је да каже да јој измиче вријеме и да је као плод тога измицања настала поменута збирка. Послије објављивања ове збирке живјела је још тридесет година. Унутрашњи импулс био је виновник продужене путање живота. У њему је сачувала свој животни виталитет. Свој стваралачки опус заокружила је у десетој деценији живота објавивши импресивну збирку хаику поезије.

Поучан је примјер Тицијана. Унутрашњи импулс није му дозволио да „мирује у старости“. Сликао је и у 99. години. Иако су то биле нешто једноставније ликовне апликације, јер рука дрхти, његов генијални таленат надвлађивао је толике нагодане године. Насликано није било лишено спознајне дубине.

У бићу ствараоца налази се читав арсенал мисли и идеја које траже својврсну имагинативну перспекцију. То се може остварити само помоћу већ акценованог импулса. Моћ његовог темпирања веома је дејствена код многих стваралаца и у поодмаклим годинама. Као рецимо код Пикаса. Код њега стваралачка енергија није јењавала ни у старости. Ако је он старио, нијесу његове слике. Еротски импулс често се сједињавао са умјетничким. У двојству се колосално еманирају, одбацујући од себе старење. Оно се на Пикасовим сликама не примјећује!

Ако бисмо истраживали релацију између умјетности и смрти, уочили би да у немалом броју случајева старалаштво утиче на живот „продуженог трајања“. Чак и оних стваралаца чији је живот угрожаван суровим пратиоцем – епилепсијом или неком другом здравственом фалинком. Достојевски, Микеланђело...

У умјетности, у смислу именована, постоје три временске фазе – рана, средња и позна. Како је ово позно доба предмет моје теме, изнијећу податке из двије области – сликарске-вајарске и књижевне. Микеланђело је живо 89, Франс Халс 86, Гоја 82, Либерман 88, Моне 86, Џемс Енсор 89, Дега 83. Међу писцима истичемо Гетеову дуговјечност – 83 године, Волтер 84, Толстој 82, Шо 94, Хамсун 93, Иго 83, Жид 82.

Како протумачити овај феномен дугог живота стваралаца? Њемачки пјесник и филозоф Готфрид Бен држи се логичког гледишта да је умјетност по много чему релаксирајући фактор и да она условљава наведену дуговјечност. Како бављење умјетношћу добија својство главног импулса, њиме су изоловане

многе здравствене тегобе. Импулс није ништа друго до скривена енергија која очувава старост.

Као што боје траже заједнички тон, тако и ствараочевим импулсима траже своја изворишта у ономе што је предмет њихове умјетничке објекције. Природа човјека пружа обиље доживљајних вирова и непознатица. Наћи се у њиховом сплету изискује од ствараоца одговарајуће сублиматске суштине. А то се не може ако не располаже мобилним импулсом. Искуство многе учи да се стваралац не предаје миру старења. У мирно старење хрупљиве немоћ са својим притајеним вирусима.

Гете је у седамдесет петој години осјећао знаке болести, али су они нестали кад се заљубио у Урлику и њоме хтио да се ожени. Промјена доживљајних свјетова јача носивост преостале енергије. Умјетник је по природи под упливом тих промјена. Једнако у духовној или у чулној сфери.

Постоји више књига које описују позно доба као доба које нуди немоћ и патњу. Има књига и друкчије профилације. Заговарају потребу да у старости не смијемо подлећи апатији, повлачењу у себе. Одупирање животу знак је живота и то, ако се може, треба упражњавати до задње уре. Она може носити и атрибут непојмљивог парадокса. Као у случају једног познатог писца, који је прекоријевао мајку да предуго живи. Нија она крива што је дуго живјела, него је крив син који није схватио да се не може жив у гроб поћи. Кад јој је син дошао у посјету, одбио је да јој дода чашу воде. Истог трена је умрла.

Синовљева грубост била је узрок њеног тужног краја!

Кад кич стекне медијску превласт

Ако бисмо тражили формулу комуникативног идентитета код нас (манифестује се кроз више видова, а највише телевизије), уочили бисмо да медији стављају образовање у други план. Ако се запитамо зашто, одговор ћемо пронаћи у брзим мијенама живота, које не пружају услове за један рационалнији одабир. Рекао бих да су медији, иако се то пориче, продукти и жртве тих мијена, за које није пронађен одговарајући кључ. Слаби су изгледи да ће се пронаћи, не бар у догледно вријеме. Тако ће и образовање дијелити судбину нашег општег несналажења.

Бучност и сензација много не значе за стицање медијског угледа. Они нијесу еквивалентни дубљим духовним смјерањима и

спознајама. Медијатори јавне ријечи највише се држе површинског слоја и декоративне рецепције. У највећем броју случајева угађају одабраницима официјелне власти, знајући да похвале имају узвратну репетицију.

Коријене таквим појавама треба тражити у структури нашег менталитета, који се тешко ослобађа сујете и завидљивости. Хтјело би се све на пречац – уважање и пуна дародавчева рука. Да ли за то треба упријети прстом на социјалну несигурност или неки други разлог, тешко је рећи. Ја бих кривицу ипак тражио у ниском ступњу образованости, која се епидемично шири на све социјалне огранке. У првом реду на богаташе и скоројевиће, који умјесто књига листају сумњиво стечене банкноте. Њима је туђа свака духовна избирљивост. Кад покушају да је стекну, то има пародичан дискурс. То је скуп данак за образовање, јер једно је провизија, а друго визија!

Истичем да се приватизација медија веома негативно одражава на образовну профилацију ове средине. Власнику је битнији профит од друштвених потреба. У њих убрајамо образовање и њима сличне активности.

Ако погледамо дневну шему ТВ емисија, запазићемо превласт забавних програма који су највећим дијелом површног садржаја. Граниче се и са порно кичем, који је, нажалост, постао опсеција већег дијела наше осиромашене популације. То јој дође као накнада за убогост живљења! Ту су и голишаве женскиње које распаљују машту и стварају привид среће. Како вријеме тече, све је више програма са таквим нагласком. Умјесто гласа, ревијализује се голотиња као продукт општег залуђења. Живот се преименовао у вашариште. У наплатну рампу застија!

Образовање, шта то бјеше?

Оно је процес који траје васцијелог човјековог живота и рефлексира се на непрестано богаћење властитог субјективитета. Електронска комуникација помаже вјежби духа, стимулише модеран трансфер знања. Има и креативна својства, ако је обузета стваралачким топосом и вербалним комбинацијама. Трагање за таквим и сличним вриједностима спада у образовне потребе, јер онај ко чита језик машине, адаптиван је на многе изазове техничких новина. Медији ријетко прате ту врсту духовног експонирања, из простог разлога што јој је природа сложена и за многе збуњујућа. Слободан сам рећи да разне игре прагматизују дух њиховог корисника. Уче га инвенцији као фавориту спознаје. Како у овој електронској ери слика има свој језик

(он је замјена за ријеч), ваља пронаћи ракурсе њеног визуелног осмишљења. Визуелно је ефектније од „персонализованог говора“. Занима га дубљи захват и вишезначна перцепција. Медијима припада удио да свикне гледатељство на такве видове трансформација. Нарочито кад се опредјељују за емитовање експерименталних програма из сфере умјетности, гдје се говором тијела може изразити филозофија егзистенције (пантомима), будући да покрет смишља слојевитост приче; њену тензичност и дубину.

Образовање се не односи само на школске оквири. Школа јесте одскочна даска за спознаје одређених идентификација живота, али се њоме не затвара круг духовне знатихеље.

Свјестан сам да се образовност стиче и помоћу тв слике, али она никада не може бити замјена за књигу и за њене духовне радијусе. Књига је запостављена. Запостављена је јер изискује напор читања. За оне који је сматрају „клицом мудрости“, има третман духовне окрепе. Будући да се умногоме измијенио начин људског комуницирања, књига је изгубила ранија значења. Да би је прилагодили рационализацији слободног времена, редуцирају је на „актуелне изватке“, који нијесу ништа друго до њено осмишљено убијање. Технички ум условио је такву судбину књиге. Дух и креативност траже у њој луцидна поља, а она се баштине у доброј књизи. Познати социолог културе Ратко Божовић је у праву кад каже да без књиге нема цјеловитијег откривања човјекове суштине и тоталитета његовог постојања.

Да би се поправио постојећи вакуум у његовању култа књиге, многе издавачке куће прибјегле су корисном лукавству. Књигу штампају као анекс дневној новини, уз јефтину цијену. На тај начин они подижу и образовни ниво свога читаељства. Таква пилула дјелује оздрављујуће на нашу духовно запарложену средину, која је највећим дијелом окренута забави као тобожњем смислу живота. А забава је најчешће кич са више варијационалних обиљежја. Рекао бих погубних за образовање. Он спада у својеврсне атентаторе на добар укус и критичку мјеру. Кич посједује магнетна својства. Она се манифестују у спољним одсјајима: илуминацији свијетла, разголићавању женских облина и слично. Њима је потребно противставити снагу унутрашњих свјетова, који ће наткрилити сурогатне и ефемерне одливке наума. Свједоци смо прекривања стварности велом забављачких угодности. Неко то назива животом ружичастом, а неко карневализацијом таштине.

Кич је присутан у многим видовима медија. Он се еманира сладуњавошћу, која има за циљ да гане лажном осјећајношћу и површношћу духа.

Концентрични кругови сјећања

Призивање сјећања означава обнову разноликих слика живота за које смо мислили да их је заборав затрпао. Свако има свој круг сјећања. Његову бленду највећма изоштравамо у вријеме доколице. Тада су она јача и избирљивија. Посебно се то односи на вријеме одрастања и одабира животне стазе.

Што се више временски одмичемо од тих егзистентних тачака, прираслост за њих постала је чвршћа и неумитнија. Ваљда зато што је таквом чини склоп наше унутрашње радозналости. Он сјећања не одваја од осјећања. Напротив, појачава њихов блиски суоднос.

Са том мишљу исписујем ова моја ноћна размишљања. У томе ми помажу сазнања књижевних стваралаца који су се занимали рецепцијом тога феномена. Жорж Сандова каже да се сврха њеног живота огледала у окретању ка минулом и могућем свијету. И Виктор Иго је у „временским скалама“ тражио богатство сјећања. Без њих се не могу замислити запажања и слутње. Русо, који је први открио потребу спојености одиграног и слућеног, душу помиње као главног носиоца тога одређења. Он каже: душа може одједном да осјети како се у њој рађа протекла прошлост.

Ако бисмо ближе одређивали Прустово дјело уочили би да се у њему стварност обликује само у сјећању. Жорж Пуле, врсни тумач дјела овог писца, заступа тезу да је сјећање у ствари повратак дубоког утиска.

У регистру памћења обично се јављају сјећања са дубљим трагом. Она могу бити неспокојна и идилична, зависно од тога шта их је узроковало и ко их исказује. Можда су сјећања нека врста „одбране“ од личне празнине или од умора од свакодневних брига. По много чему подсјећају на математичку линију – имају траг тачке која се креће!

Живот оставља неизбирисве отиске. Највише оне из тзв. „одрастајућих година“. У њима се отежано остварују сагласја између бројних мотивација. Па ипак, осјећање које има превагу над другим осјећањима, најчешће је одредница будућег животног пута. Пресудну ствар ту игра склоност. Ако је прати пуна

посвећеност, учинак неће изостати. Важно је да се у правом часу препозна. Наводим један индикативан примјер. Приликом писменог полагања матурског испита, за једног кандидата задата тема је била „шпанско село“. Прекстио је руке, не исписујући на бијелом листу хартије ниједан редак. У временском цајтноту успио је да умјесто писане ријечи сатвори цртеж по слободном избору. Очекивао је, што је уобичајено у таквим приликама непрелазну оцјену. Међутим, његов матурски рад проглашен је најбољим. Оцјењивач је препознао ученикову даровитост. Уважио ју је. То је било пресудно да се матурант посвети умјетничком позиву. Данас је сликар високе репутације. Разумљиво је да једна таква појава постане предмет драгог сјећања. Сликара је радо препричава.

Питам се да ли је сјећање својеврсна носталгија за оним што је минуло. Јесте. У себи садржи упамтљивост одабраних тренутака. И оних окријепљених у радостима и оних који дјелују попут горке пилуле. Она су, у свјежњу поново насталог заноса, обновљена. Слично флорном растињу које се обнавља послије зимског сна. Сјећања живе са опсједнутом мишљу да ухватимо властито трајање у разним временским дионицама. Ако смо подарени интуицијом духу је лакше да се креће кроз многе временске лавиринте. Ствараоци то третирају као трагање за смислом постојања, свјесни да се вријеме никад не завршава!

У колумнама које у „Побједи“ објављује Марија Перовић, има мноштво сјећајућих сегмената. Они тексту дају особену драж. Наводим фрагмент о ђачкој залуђености Бајагином музиком. То је у паланачком сивилу представљало ренесансни знак. И бака ће наћи заслужено мјесто у сјећањима ауторке. Њене просудбе о животу надрастају једнообразну декористику времена и средине. Ваљало је пронаћи у том и таквом амбијенту боју која кријепи душу – Ћопићеву *Баишту слезове боје*. Таква боја за оне који осјећају живот посједују људску димензију. У ауторкином запису то је речено са наглашеном поетском мишљу. Сјећања су пријемчива ако их интуиција потхрањује. Ако ресорбују њихове значењске супстрате. Као у случају Перовићеве.

Човјек склон размишљању уочава да се, док пише, губи супротност између тренутка и трајања. То значи да је пожељно општење са њима. И у успутним биљежењима живе трајнији одбљесци сјећања. Као у Андрићевим *Знаковима поред пута*. Није узалудно један пјесник завапио да се вратимо малим стварима. Послије плима горчине мале ствари доносе provedрење.

Тада је стреса мање.

Самоћа чува интиму

Свако од нас жели да стекне неки вид власништва над самоћом. Ако се питамо зашто, одговор је непорецив: оно о чему размишљам садржи лични печат. Можда предметност ове и овакве мисли има и друге особености, али је, ипак, наведена мисао о присвајању свијета интима кључна. То о чему размишљамо у тренуцима самоће, може изгледати некохерентно. Ми смо ту да васпостављамо и ред и закључке. Самоћа и дух уче нас томе!

У самоћи расплетамо што је заплетено и дисконтинуирано, свјесни да расплитање представља својеврсни психолошки генератор нашег бића. Чак и када смо обузети мноштвом микроскопских запажања. Они су сами по себи мотив овог биљежења. Присног или невољног.

Самоћа здружно прима налете и једног и другог феномена. Ближи су нам они присног климата, мада се у самоћи јављају и доживљаји друкчијих фреквенција. Најважније је да самоћа не носи својство празнине. Посебно код оних који су склони промишљању. У томе смислу може нам бити од помоћи једна Монтењева опозиција о сврсисходности наведене побуде: *Једино ме разноврсност смирује, као и овладавање многострукошћу!*

Самоћа је стање које нам омогућује стасање бројних доживљајних тренутака. Нарочито оних које нас егзистентно притискају: свађе са шефом у Уреду, бриге око кредита, браћне несугласице и слично.

Резигнирана особа најприје хрли стању самоће, с мишљу да јој ублажи резове, ако су оштри. А често су такви. У неким случајевима призива се и Створитељ не би ли неспокојну душу запљуснуо благим милостима. И учини нам се, макар на трен, да егзистирамо у свијету доживљајних угодности. Тим чином у себи стварамо осјећање трајања, што је само привид. Човјеково биће је крхко и пролазно!

Самоћи се окрећемо и као извору окрепе. Рекао бих окрепе са мноштвом прича. Најчешће оних које су разасртне рубовима сјећања. Сјећања на дјетињство, на напуштени завичај, на часове младићких идила. Њих не треба поправљати јер су творене од најмекших влакана сањалаштва. Тиме се не искључује несклад између свијета и бића.

Свако је вријеме вријеме драме. Да се оне потиснуле, бјежимо у самоћу, тражећи тамо груменчиће задовољства. Треба знати да самоћа не заобилази горчине. Посебно оне из година ратних

дешавања. Самоћа акумулира све те призоре. Ретроспектира их у себи и за себе. Попуњава албум сјећајућих сторија.

Није само важно нешто проживјети. Важно је то проживљено оживјети путем рецепција разних облика. То може бити путописни запис, есеј, пјесма. Стварају се превасходно у часовима самоће. У њима се скривени осјети најприје пробуде. А за то осјете знамо да су кључаоница заноса. Тишина је њено врло кумче. Има специфичну чујност, своје магновене таласе. Само јака унутрашња предиспозиција умије да их рецептира. Двије култне збирке поезије *Песма тишине* и *Камена успаванка* Стевана Раичковића казују каква богатства дарује феномен самоће.

Постоје и самоће које могу бити разорне. Ријеч о депресивној самоћи која нема вентила за „цурење“. Грч и тлапња њени су посвојеници. Душу у таквим тренуцима запосједа осјећање властитог ништавила. Оно се често потире смрћу. У Београду је у дане једног викенда извршило самоубиство четири особе. Није су биле позне старосне доби. Напротив, биле су у најјачим годинама – око четрдесетак. Самоубиства су извршена на исти начин – скоком у смрт са солитерских тераса. Узрочнике за такав гест треба тражити у њиховој душевној располућености, које је настала спојем генске шифре и егзистентног беспућа. Слична ствар је забиљежена и у Подгорици. Само избор докрајчења живота био је друкчији – одабрали су смрт у водама Мораче.

Гнусно контрастирана осјећања одабирају фаталан крај. Хаос у души моделује многе призоре смрти.

Како видимо самоћа има више облика препознавања. Нека могу бити у знаку угодних расположења, друга воде понорима бића. Скоку у смрт.

Ријека једнако тече. Са њом теку и наше бриге, с мишљу да их укротимо.

Најчешће узалуд!

Мирослав Радовановић

АМЕРИЧКА АГРЕСИЈА

(Зашто је страдао Герхард Смит?)

Веома је тешко објаснити рат, његове узроке, човекову опседнутост њиме, балкански лонац који увек ври и повремено експлодира сипајући ужарену пену. Сви ће касније о томе говорити према потреби, најчешће они који нису ни учествовали, из друге руке, правдати, оптуживати, убирати политичке поене, гнусно лагати и фалсификовати, изрицати најразличитија мишљења и оптужбе, празно и отужно мудровати. Много тога битног ће прекрити вео заборавом, безброј ратних минута и сати заувек ће ишчезнути, кључни и судбоносни покрети, битке, безразложне смрти, а у свести ратника и учесника остаће неки мартовски дан засут кишом, суснежицом на планини, калдрмисано двориште са чесмом и изгорелом кућом, ушушкана соба у вишеспратници коју су унаказиле гранате и меци, а ја се дивим фигури полуголе жене која се даје на брзину свесна близине смрти и рата, човек окачен на тарабу, несносни смрад, ројеви мува, одсечена људска глава пободена на шиљке неталне ограде спаљене српске цркве у Трнову. Остају заправо комадићи рата, неке заустављене слике похрањене дубоко у мени, носталгија да сачувам једно ја у наслагам времена, портрети који само за мене имају тежину и значење. У мирнодопској самоћи развија се опсесивна способност репродукције минулих догађаја и доживљаја у веома прочишћеном облику тако да се стврсно искуство и уобразиља непрекидно преплићу, самоћа и чудни мир помирености вешто дограђују и надодају, па је можда накнадна реконструкција богатија и заводљивија од оног правог и изворног. Из конкретног топонима почињу да зраче скривена и тајновита значења. Конкретно је повод за надградњу, додавање, лепшу причу, продор унутарњег тока са сплетом безбројних асоцијација које се накнадно и изнова успостављају и оглашавају у сасвим новим околностима.

Листам стари нотес и као да пребирем по неком истрошеном папирусу преко кога су прохујали миленијуми. Бројеви непостојећих телефона, застареле адресе давно промењених назива улица, један ишчезли у увели свет који има занчење за моју свест који оживљава листање. Нестале су земље, људи, имена, градови и оно што је преда мном је заправо памћење којим продужава живот несталог. Прошлост постоји само у

нашем сећању и она данас вероватно више никоме осим нама није ни потребна.

Почетком 1993. године сарајевско-романијски плато физички је одсечен од наших снага у Источниј Херцеговини. Муслимани чврсто држе Трново и наше снабдевање изоловане Херцеговине иде преко америчког плаћеника, нарко боса, трговца живим људским месом и цигаретама, новог Секуле Дрљевића, господара антисрпске Црне Горе који нас пљачка и уцењује, а све по строгим налозима америчке ЦИЕ која га држи у канцама. Руководство Републике Српске доноси смео и захтеван план да наше снаге ослободе Трново и велике просторе око њега и да се физички спојимо са Источном Херцеговином. Војни план је изазован и ризичан, простор огроман, а наше снаге скромне.

Све је још увек под снегом. Са мојим пријатељима, Зораном и Радованом крстарим бескрајним просторима Трескавице, постављајући заседе и желећи да изненадимо и затекнемо неспремног непријатеља. Тренутно смо укупани у једној стрмој вододерими, имамо хране за неколико дана и чекамо. Ноћас је све прекрио снег и „избрисао” наше постојање. У оваквим акцијама најважније је стрпљење и уиграна екипа. Све је било утишано, снег је престао да пада, неко сазвежђе је блистало изнад јела отежалих од снега, дах уснуле шуме продирало је у нас. Осећао сам како ми прсти мрзну у рукавицама и како ми се ноге коче.

Заробљен сам лепотом борова, јела, снега, хладноће, немирне светлости, природне магије, замрзнуте магле што као оков обмотава врхове планина. Светло струји низ маглу, подрхтава на врху глечера, даје чудне тонове и преливе зимзеленом дрвећи што се пружа у недоглед. Као да сам заточен у некој безмерној кристалној кугли у којој су се отворила небеса. Хармонизујућа тишина надире и чини ми се да сам у неком нестварном простору, свет постаје слика.

Већ пола године уписујемо својим присуством дубок траг у овај несвакидашњи простор Трескавице, наше измештене егзистенције су у нестварној природи, а ми смо повартници у егзистенцију наших предака. Покушавам да побегнем од сувишних мисли које од буђења затрпавају белином надолазећег дана. Ритам свакодневних обавеза за тренутак прекида размишљања, бивше године утиснуо сам у тајна потпалубља, а моја интимна архива препуна је флертова, љубави, секса неоставрених и наговештених веза које ме опседају у монотonoј белини завејане планине. Неставрне везе са којима сам могао започети неки

нови живот, различит, више пута поновљене сцене, монолози, дијалози стварају измењену и надограђену подлогу доживљаја. У просторима зимске идиле, непознатог пространства, у завејаном крајолику, ослобађам се стега, ослушкујем унутрашњи глас који ме води. У овом простору Хипербореје Милоша Црњанског заправо сам читач тишине. Моја прошлост путује венама, опседа мозак, надире мрачним каналима узбуђене подсвести. Ово је просторна и временска дистанца, у њој нема изненађења и непредвиђених потеза, хирова и сујете, бескрајна мирна вода у коју се утапају догођени призори. Личио сам себи на карту на коју су људи и догађаји уписали неизбрисиве трагове своје присутности. У овој ратној лудници, на обронцима Трескавице, у зимској шумској идили на домак Трнова откивам давно ишчезли свет, бришем нагомилану прашину са људи догађаја и предмета, понирем у архив сложених слика и фосила.

Сивкаста светлост прожима небо и под њом све изгледа далеко и непознато. Пригушена светлост сневања опседа ме. Моје успомене као божански обасјане слике навиру, јер сећање заправо не подлеже законима времена и простора. У тим сликама нема временских ограничења и оне као облаци навиру рушећи сваку условност „Шехерзада” под велом зиме и сумрака отвара прозорске капке. Посматрао сам је како корача кроз тмину обасјана бледилом хоризонта. Та жена поново ме је везала, онда када сам у овој леденој пустињи. Одузела ми је усамљеност човека који коначно жели да буде сам.

У ствари Зоран и нема више другог живота осим присуства у мојим замућеним и нејасним сећањима. Више не успостављам никакву логику која треба да повеже догађаје. Остали су само истргнути фрагменти који живе своје засебне животе. Не тражим логику у делићима прошлости који лебде у мом сећању. Време које протиче чини од нас сањалице.

– Карактер је судбина човека – каже Зоран.

– Прочитао сам то пре неколико година читајући о Младој Босни и Гаврилу Принципу.

У томе је садржан и његов живот, небески ратник за Царство Божије којег су због лепоте и памети волеле жене. Култ предака и памћења формирао је Зорана, узори подвига су духовно мерило за сопствени пут. Највећи народни подвиг у историји српског народа извели су косовски мученици на челу са честитим Кнезом страдајући за небеску правду, дајући најдрагоценије на земљи - живот ради најузвишенијег на небу. Они су исписали најпотреснију страницу наше повести и везали земљу са небом. Ушли су у бесмртност и божанску вечност. Зоран је

следи њихов пут и етику, служење видовданском еванђељу био је његов пут.

Радован је мој кум. Хедонист и националист, поштовалац елитних кафана, позоришта, љубитељ жена које је доживљавао као део намештаја у животу мушкарца. Размажени јединац, навикао на конфор из идеала стварања српске државе у етичким границама трпи мучно ломатање по беспућима Трескавице у циљу остварења коридора између романијског платоа и Источне Херцеговине све подносећи стоички и са осмехом. Видим га како седи у баштенској гарнитурџ, у негованом врту породичне куће на Врацама. Под слојевима жућкастог праха што продире кроз густе листове винове лозе расправљамо о неодрживости сулуде комунистичке творевине Југославије која пренебрегава Јасеновац и на безочности конфедерације србофоба и усташе Броза гради сулуди пројекат.

– Ако ова сподоба Броз буде поживео још коју годину можемо се надати војвођанској нацији и цркви – кроз осмех примећује Радован.

– Надам се да ћемо дипломирати догодине и дочекати да пас умре. Ваљда ће му баханалије са овим силним певачицама и глумицама, уз трансплатације мошница и промену крви у Швајцарској доћи главе - додајем самоуверено.

На прозорима куће видим одсејај сунца, баршунасти лишај прекрива зидове старе куће, патуљастџ борови чине се плавичасти под одсејајем сунца.

Сећам се да ће Радован полушапатом, док смо у заседи, рећи, као за себе да када гледаш смрти у очи схватимо да у нашем животу има само неколико дана или ноћи испуњених лицима којима се непрекидно враћама а живимо у нади да би се све то можда поновило. Причали смо о Русу, који је рањен у Сарајеву, пао Муслиманима у шаке. Мучили су га и ломили, да би га на крају везали голог испред својих ровова по највећој хладноћи и заливали кантама воде. Претворио се у ледену статуу. Вероватно би болесни, уметнички западни ум открио у томе постмодернистичку вредност. Рус ништа није рекао, никога одао, пустио гласа. Закључили смо да је потребна вера и чудесни карактер који нас од приземног гмаза диже до небеских висина бесмртника. За нас је чудесни Рус отишао у легенду и сада галопира са видовданским јунацима.

Појавила су се тројица војника у подножију, иза букви и лагано су се успињали према нама. Ишли су опрезно, послушкџући, али нас нису могли приметити. Знацима смо одредили ко

ће у кога нишанити и чекали смо да приђу што ближе како би смо били сигурни у погодак. Усредсредило сам се на своју мету и више ништа није постојало. Младић је био блед лице му је после рафала одражавало чист бол. То је потрајало врло кратко, неколико делића секунде, а онда сам видео како се заноси и пада лицем према влажном, расквашеном тлу. Рафал је подизао снег и земљу на другој страни вододерине. Кристали снега падали су са околног дрвећа по униформама, лицима и коси војника.

Ишли смо из заклона. Двојица су у ропцу, из изрешетаних тела отиче крв претварајући снег и црвени тепих. Трећи клечи на коленима, рањен је у ноге, наранцастојута коса слеplена је на темену, крупне плаве водене очи прате сваки наш покрет. Одбацио је лаковани калашњиков у страну и на енглеском језику моли милост, говори да је хришћанин залутао у бесмисао верског рата. Једнодимензионално проивиђење на бескарају снега, утвара са неког платна.

Хватам себе како грозничаво мислим. Не дам да будем омамљен плитком реториком овог англосаксонског гада. Видим паљанске калкуланте како задовољно трљају руке ишчекујући зелене новчанице и политичке поене пуштајући живог и излеченог крволока у име нове преваре. Зоран и Радован чекају, а ја прибрано подижем тетејац и нишаним у око. Чује се прасак и снег је попрскам крвљу и мозгом, а крволок опружен на леђа.

Американац се звао Герхард Смит, стар двадесетдевет година, рођен у Висконсину и борио се у саставу муслиманске војске као инструктор. Сlike родитеља, девојке, метална плочица са бројем на сребрном ланчићу, документ са циљевима борбе на коме је нацртана бивша Југославија, а Србија обојена у плаво од Београда до Ниша са Рашком облашћу припојеној Шиптарима. Документа ћу проследити на Српску телевизију у Пале покојном Ђоги. Све је брзо публикувано и прећутано од стране ЕУ и САД. 1997. године у бруталној окупацији Српске телевизије од стране окупатора (читај САД) документа су ишчезла. То је монструозни план наших крволока који ће покушати да спроведу у дело.

Прави Запад на нашој крвавој и напаћеној земљи је охоло и подла жеља да се преобразе нечији животи, пробно поље сулудих и експерименталних замисли, а изнад свега жеља да се истребе православни Срби јер су одани пројатељи Русије и руског народа. Ако људска материја којим случајем не пристане полако је напуштати тражећи нешто привлачније.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a central iris area with a spiral pattern. The word "Тумачења" is superimposed over the center of the eye.

Тумачења

Гордана Влаховић

СВЕТЛА И СЕНКЕ ПРОЛАЗНЕ НАМ КУЋЕ

(Срба Игњатовић: ПРОЛАЗНАКУЋА, *Беоштампа*,
Београд, 2011)

Срба Игњатовић, стваралац изузетно богате литерарне биографије, опробао се и доказао у готово свим формама књижевног изражавања. Овај пут пише књигу кратких прича *Пролазна кућа*, сачињену од седам поглавља: *Судбине*, *Историја и апокрифи*, *Случајеви*, *Сличнице*, *Елементи*, *Неповрати* и *Пролазна кућа*.

Аутор је кроз интригантску и вишесмислену причу прошетао читаоца од далеких времена Нерона и Персијанаца, преко новијих ликова из наше историје до сличица из свакодневног живота и бележака из Клуба књижевника. Често користи досетку, са дозом подсмеха, духовите обрте и дефиниције у завршници приче (искуствени инвентар). Не превиђа безочност освајача, неусаглашености које настају у поигравању правдом и правичношћу, мане и аветања српска, склоност забораву и пословичну незахвалност људску. Спознао је како се од љутог противника ствара поданик и послушник (Пера Тодоровић и Милан Обреновић). Да се често мит и историја у своме преплитању не дају разлучити. Да су ликови јунака склопљени од светла и сенке (Хајдук Вељко). Помињањем историјских имена (Черчил, Стаљин, Тито, Чаушеску) кроз духовито ироничну причу осликава дух времена, означен поменутиим ликовима. Наиђе читалац на натуралистичку, грозоморну слику побуне, но се затим раз-

гали анегдотски изреченом француском заљубљеношћу у вино (Варвари).

Срба Игњатовић искуствено поимање света не ограничава тематски. Отуда се у његовим причама срећу и ликови са друге стране разума (поистовећеност са мајчином болешћу и после њене смрти); залудан и трагикомичан скуп негдањих грађана и бивших људи некадашње земље на „последњој бусији“ при калемегданском сутону. А сличице свакодневног живљења неискрпне су, баш као и обични шаролики свет у мимоходу кроз заједничку „пролазну кућу“, изазивајући различите емоције као што су разнолики и поводи. Аутор уочава страх болесног дечака на излету од могућег бола, муке поштоноше, те касапина који зазире од воде. Сlike наших нарави кроз божићне причице. Али не изостаје ни критички тон о политичким превртачима, и алузије на пандуре, нове и старе чуваоце система: „Данас жандари јуре лопова, а сутра...“ Могућност замене места готово опипљива. Аутор се не понаша аутистично у односу на трагичне околности савременог света. У четвртном одељку исписана је стравична (стварносна, а каква би другачија и била) прича о вијетнамском селу Сонг Ми и америчком бестијању при чему се из аутомата „залива“ место на коме су жртве.

Срба Игњатовић бележи сећања о дружењима са Кишом, Пекићем, Булатовићем, о времену проведеном у Клубу књижевника у ком је „проћердавано време и генијалност“; каткад на нивоу анегдоте, а често кроз кафанску причу заискри мудри закључак. Не штеди аутор ни колеге песнике, од којих су *прави песници*, „ретке звери“; има их свакаквих: прзничавих, хвалисавих, лакомих, неталентованих, умишљених, лакташа, али и духовитих, широкогрудих, благоглагољивих. Иронично-фарсична прича је „Сатир и баханткиња“. И ма колико била забавна и измами осмех млада, чаши невична песникиња и кавалер оцвале снаге, у бити, приче Србе Игњатовића о колегама – ствараоцима, те и о онима које Ерато није ни у сну додирнула, јесу вишесмислене, са наклоношћу према невољницима (уз могућност налажења утехе), са бриткошћу према дрзницима, уз прикривени али присутни жал за несталим временом.

Игњатовић не записује без разлога о савршеној реченици која може да буде почетак великог романа, али да говори и сама за себе. Знајући за узорито уздржаног Еуклида који би могао бити узор за уздржаност приповедача, аутор овај пут своју медитацију, поучност приче, спознајни моменат настоји да уде-

не у сажет и језгровит исказ; проницљив, духовит, ироничан, те и на мах цинично искрен, чини да читаоца засмеје, забави; неретко се овај може и препознати, те и замислити. Натера на бригу и омота тугом. Прочитане приче испуне извесношћу пролазне куће од сенки и сени, од привремености, просева нестајања, долазећих пораза а и оних доживљених. А сви по мало постајемо станари пролазне куће док вароши наше младости и наших живота једе тама. За утеху, *Пролазну кућу* испунио је *прави* песник, „ретка звер“, учинивши да и у њој, таквој, нађемо смисао сопственог хода, уз задовољство које се осети уз благотворну реч.

Радиша Драгићевић

ДВОГЛАСНО О ПРОЛАЗНОСТИ ЖИВОТА

(Виолета Јовић: ОДМИЦА ЖИВОТ и Зоран Вучић: ПРОЈДЕ ЖИВОТ, *Медивест*, Ниш, 2012)

Као цвет после велике студи никла је ова књига.

И никла је, како то обично бива с таквим цветовима, на месту коме се ретко окрећу очи, и још се ређе походи.

И њена судбина, судбина ове књиге, вероватно ће сличити судбини цвета, али не судбини описаној као свенуће, већ само судбини затварања латица и пролазности.

А пролазност је и мотив ове књиге, књиге двогласне, али не двогласне попут скоре а несрећом незапажене „Посрћу црвени ветрови“ Момчила Милошевића и Живка Аврамовића, где се поетски гласови дуетски сливају у једна бруј, у једну песму, већ двогласне у смислу допуњавања (неко би могао да тумачи – и натпевавања), као гласови два славуја из ураслог воћњака понад моје родне куће у завичају, после кише.

Одмица живот, из перспективе Виолете Јовић, са застанка на животној стази до које је она већ домакла и **Пројде живот**, из перспективе Зорана Вучића, са тачке до које је он у свој неумитности, нажалост, одмакао. Пут, којим су прошли, простори које су проходили и домет до кога су мучно пристигли, даје им мудрост искуства – искуства у живљењу, искуства у расуђивању, искуства у говору и певању.

Стазом коју је својевољно изабрао још пре дуже од три деценије, а најчешћи животни путеви и јесу стазе (*Иде човек самац по врвину*), на срећу још неуморно и чврсто иако временом све бременитији (*Иде човек, носи тешко бреме, / носи човек тегобу и памет.*) корача Зоран Вучић. Од прве, темељне књиге исписане матерњим говором (намерно гововором, а не језиком), књиге „Мисал и земља“, до ове у низу последње, неуморно и доследно, Вучић негује стваралаштво на дијалекту – свестан о његовом потиснућу, невреждовању, ниподаштавању. У најбољем случају – прећуткивању.

Али он зна, да ако одступи, све ће изгубити смисао и намену; без исконског које уздиже сваку његову реч, без лирике и сете која боји сваки његов стих, без сентимента којим је обави-

јена свака његова строфа, без снаге којом је оличена свака његова песма.

И не само стваралачким, већ и тематским чином не одступа: Тегоба и пролазност (*Куде идемо кој може да знаје/ ал знајемо да не мож да траје/ овај убавиња и овеј омаје/ а и црни гости нече се забаје.*), бој са простором и временом, са инима и собом; неумитност и немоћ */...и никој не зна где ни живот води/ какво че пројде и какво понови/ само ти знајеш, Господи, Господи!*), устрашеност земношћу (*Горе небо модро и длкобо/ а доле земља широка и тврда./ Смрзла се душа и ставило око/ у сан гробови дојду како брда.*) и нетрагом белега (*Само на бладан и у сан погача/ у зимске ноци приче и појање/ Бразде појеле и плуг и орача/ останула пуста кућа и имање.*).

Вучић и овим својим новим песмама потврђује чињеницу да је одавно незаобилазан у свим вредновањима, ма како она била у овом времену стандардизована и омеђена.

У певању Виолете Јовић, а између ова два гласа се без двоумљења може ставити и знак једнакости */Одмица живот/ као крив старац/ уз врвину/ проз некрчен забран/ Врта се грање,/ лисје и травке/ и никој не зна/ куде прооди/ Траг се замета./ Мисал је тица./ Прну у небо,/ не врну се.*), као у сваком поређењу два пола, не само два пола у сексистичком смислу већ у смислу раздвојености јер се и две најмање тачке не могу покlopити на истом месту; њено певање је само за ту једну, женствену, нијансу префињеније. Само је за ту црту тананост израженија. Само је за толико њена горчина топлија, мекша. (*Мој камен нема/ кој да подигне,/ зрно живот да спаси./ Време отоди,/ душу ми меље.*)

И, како је напред већ поменуто, она још пева из једне другачије животне перспективе од Вучића, како сама у уводној песми готово маестрално објашњава да је живот *До пола/ сас себ састаљање,/ од пола/ од себ растаљање.*

Зрелост њеног исказа (наравно, као и Вучића) у овој не тако големој руковети задивљује. У певањима где, на изванредан начин, тематски одступа од певања Вучића, а те теме су окосница ове књиге, у певањима која су лишена јаке нарративне црте, она стоји у равни са веровантно најзначајнијом песничкињом ових простора и овог говора, Златом Коцић (*Сред равно поље/ река голема./ Откуде ли је?/ Куде ли иде?/ Мутна, длопка, широка.../ Над њу се људи надносе,/ у њу би зној да стирају,/ у њу би да даве невољу.*).

Храбра је и опомињућа ова књига у времену које воли дугачије гласове. На простору где је, ма како га мерили, даљине имају све израженије вредности. У живљењима која немају сличности са нашим, обичним. И хоће ли ико дати смислени одговор на Виолетин вапијући упит из ове књиге:

„Кој сунце заклони?

Кој пушти бесну алу

у бесан народ?“

И кад изађемо из ове књиге, кад заклопимо њене корице, као кад цвет заклопи своје латице око тучка, отићемо од ње тежих ногу; не само тежих од неумитног сазнања и сусретања, већ ногу тежих од полена прашника овог необичног цвета. Враћићемо се у наша пуста срца, празна од турбулентних и центрифугалних свитања, од тескобе која нас грли, и макар у једну од празних ћелија у саћу нашег срца одложићемо благотворни нектар.

И тако бити медоноснији.

Томислав Ђокић

ЖИВОТ КАО ПЕНА

Паун Петронијевић: *Пребело једро* – једно виђење

У време књаза Милоша Србија у речнику матерњег језика свог народа није имала реч "бренд", али је имала шљиве (нарочито у западним крајевима) као свој знак препознавања у очима Европе. Данас заштитни знак западне Србије нису шљиве, већ (пре свега) њени изврсни песници: Бранко В. Радичевић, Љубивоје Ршумовић, Милован Витезовић, Милијан Деспотовић, злосрећни Паун Петронијевић...

Тужна прича Пауна Петронијевића, песничког витеза из Рибашевине, јесте балада која се у српској књижевности често понавља(ла): Бранко Радичевић, Његош, Белуш (талентовани син Ђуре Јакшића)... Свима њима, а и онима непоменутима, „грутка в срцето и легна“ („Ленка“ – Коста Рацин), осветнички их невинне разори и однесе их у облаке вечности. Његош је отишао у 38. години, Бранко у 29, а Паун у 26! Од њега је трагичнији само „мали“ Белуш из песничке династије Јакшић (одлебдео чим је постао пунолетан)! Ипак, због много чега нашу пажњу пре свега заслужује Паун Петронијевић, нежни поета из Рибашевине који се, попут рибе, из живота измигољио кад је био у напону снаге.

Паун Петронијевић бол болује и песме пише, песме пише и бол болује! Уместо да коси ливаде завичајне, он лежи у Кнез Селу, у болници за грудоболне. Лежи Паун, али перо му се не излежава! Оно мора да излије и болне трептаје његовог срца, и његов „дрвени кашаљ“! А оно, мора се признати, то чини маестрално! Док се копрца безуспешно покушавајући да „лед топи у сунцу“, песник је дубоко свестан да „сви су бродови стали“. Њему, рођеном емотивцу, „усне горе кроз крв“ и „пале пољупце прошлих ноћи“. Рањеног тела и рањене душе, он тражи некакав ослонац, макар најкрхкији, и налази га у љубави као јединој одбрани „од беле туге“. А ако је једном од јунака Милоша Црњанског наду будио „бескрајни плави круг и у њему звезда“, тај вал у Пауну оживљава „птица као најлепши знамен“. Он је поетски бегунац са самог дна свог физички болесног бића, али бегунац са „ногама хајдучким“! Не смета ништа ако му се успут

отме који „уздах“. То само говори о људској искрености! Но, тај бегунац зна и то да се од зле коби не може побећи и скоро да се мири с тим:

*Јер чашу бола треба до дна кобнога пити
носећи у срцу нежном врх од сурова мача.*

Крхки поета откида се „петельком од гране“ и у том тренутку неодољиво подсећа на Бранка, свог „близаница“ по судбини, из песме „Кад млидијах умрети“:

...и да жути, ја једини јесењи у пролећној шуми зеленој.

Већ годинама Петронијевић иде „путевима јесењим лишћем посутим“. То неминовно асоцира и на елегичног Црњанског из велемајсторског „Ламента над Београдом“:

*А кад дође време да ми се срце старо стиша,
твој ће багрем пасти на ме као киша.*

У рањеном срцу ватра бола је стални подстанар, али песник се од ње брани погледом у оно лепо и узвишено:

*Птицу назвах девојком и сунцем:
Водом и цветом.
Песмом чарном.*

Претварајући се „у славуја“, поета ипак не заваара себе:

Ништа ми не одговара на крају баладе.

А баладе, и она о *Хасанагиници*, и она о *Милићу барјактару*, па и ова, имају исто исходиште: црно као гавранова крила у епској народној песми. Очајнички се опирајући томе, из сивила болничке собе песникове мисао бар на тренутак одлута у класала жита, међу јове и шљивике. Природа је најбољи рам за љубав:

*Чекај ме, чекај, то вече кад буду класала зелена жита
тамо под јовом иза младога шљивика.*

Својој драгој песник саветује да „загрли стабло јаблана“ и да ослушне „врелу крв“ која „лаје“. А љубав је Паун овако (налик на шаренило пауновог пера) дефинисао:

*Ти си цвет једини од најлепших боја
што неће моћи никад да сване.*

Кроз вулкански излив маладалачке чежње и чулности, нежни витез пева:

*Свемир је ове ноћи бацио месечину
на НОГЕ НАГЕ жене.*

Лепота, као вајарским длетом исклесана, у само два стиха, а у њима предиван пример (НОГЕ НАГЕ) за истовремено присуство и асонанце и алитерације (А-Е, А-Е; Н-Г, Н-Г). Те исте (женске) ноге су „беље од млека и беље од месечине“, што је само једна у низу успешних компарација! Тиме се, на неки начин, заокружује прича о првом циклусу збирке („Мала птица“).

Кључна песма другог циклуса („Носим сву пену“) је она прва („Бела песма“), која је и нека врста пролога, то јест увод у лирску исповест људској (личној и општој) пролазности. Песник је недвосмислен: „Пена је живот“. Себи и нама он не оставља ни најтању нит наде:

И све је пена до бескраја и ништа нема вечно до пене.

То је казивање на линији Андрићеве филозофије о људској крхкости и танушности:

*И грлим ватру биља
згунуту у кап млека на врху дојке лета.
(маестрална персонификација).*

Паун успут трага за формулом „пијанства нежног“ и схвата да је човеку, поготово кад је у кланцу невоље, толико потребан човек, пријатељ:

О пријатељи добри руке ми дајте ваше.

Имп्रेसионира и сликовита и мелодична песма „Моја реко“. То је нека, на ерићевски начин, Петронијевићева „Гружа“! Загледан „у вир вिति“, он јој се, на момачки начин, просто удвара:

И грлим те грлим витку.

Још један бриљантан пример за асонанцу и алитерацију (ВИТИ-ВИТКИ)! Макрокосмос се понекад може свести на микрокосмос, па зато: „Буде на длану цео живот.“ На то се надовезује опора прича о Берлинском зиду међу људима:

*Ако си рођена да будеш нежност,
никад те неће схватити људи.*

Са тим феноменом су се суочавали и Настасијевић, и Попа, и многи други из племена песника! Зато човек све чешће „прича сам са собом“, јер нема с ким другим! Петронијевић стога неопозиво, донекле и самокритички, закључује:

Није схватио нико мене. Нисам ни ја схватио никог.

У овој песми („Мисли“), једној од најбољих у збирци, изванредно усклађено преплићу се дескриптивни и рефлексивни моменти:

*Један дан ведри може ко брана
све буре бола да срећом спречи.*

„Нико не зна где су најлепше песме птица“, па не зна ни сам песник, али важно је да целог живота трага за њима! Но, кад је у питању лепота шуме, ту нема дилеме:

У шуми мога оца најлепше брезе расту.

Овде је песник на истом поетском колосеку на коме је и Бошко Ломовић у својој чувеној песми „Мој отац продаје шуму“. А кад говори о завичајним брезама, служећи се изванредном персонификацијом, песник искрено признаје:

Некад их свлачих голе.

Начело хуманости примарно је етичко начело Пауна Петронијевића. Но, оно је, нажалост, истински угрожено разорном силом контратеже:

*Муња севну од људске лукавости
и попут сувог и светог грања
сагореше све доброте
што сам их до тада сакупио...*

Па ипак, то не деморалише Пауна, најшире срце које добује у пожешком крајолику:

Осмехнем се сенки. Добар дан кажем трави.

Он остаје доследан, до коштане сржи човекољубив да би могао да ускликне оно исто што је ускликнуо Божидар Шујица:

Љубав је моја све што се јутрос пробудило!

А пошто је живот пре суров него нежан, песник би се задовољио макар једним лепим тренутком:

Понекад би за часак читаве животе дали.

То је Паунова звезда падалица! И Рацинова млада трагичарка Ленка (у истоименој песми) такође је блеснула као звезда падалица! Тако је са свим што је у животу лепо. Увек постоји завера „ружукрадица“ против лепоте, како то префињено рече Васко Попа. И против суптилног мадића из Рибашевине зла коб кује заверу, исто као и против цвећа (традиционалне метафоре за лепоту):

Цветове најлепших боја увек нагриза црв.

Трње се неминовно „засаца у корен“ јер је „вечито растуће“, па исход никад није неизвештан.

Најпотреснији циклус у књизи је „Црвени кашаљ“. Он почиње елегичном, исповедном песмом „Ми грудни“, кључном за разумевање оног што је задесило безазленог поету. И сам крајње узбуђен, Петронијевић нема ни времена, ни снаге да нас психолошки припреми за увођење у пакао бола и смрти. Он то чини крајње директно:

Дошли смо као бродоломници у ову луку белине.

Признаје да су он и његови сапутници „заборављени и зањихани између беде и хлеба“ и да „буре су скршиле једра“, а песниково једро било је заиста „пребело једро“ (изванредан наслов збирке)! Овде је слом не на видiku, него на корак од песника. Зато више нема ни трага оптимизма. Песимизам је потпун, као код Диса, а аргументи за та то су необориви:

Смех нам је кикот бола – даљина тамна и црна.

Песниково небо је тамно као најтамнији облак, па он, упркос дотадашњем стоицизму, као да се већ мири с поразом:

Душа уморно храмље као рањена срна.

Заиста, лепше поређење није се могло наћи, исто као што уз именицу РЕКА не доспева лепши епитет од БРЗОНОГЕ (уједно и персонификација). А кад је песнику најтеже, он утеху и последњи ослонац мора да потражи у ближњима својима, у мајци и браћи. У коме би другом?! Његово „Писмо мајци“ је јасењински топло и дирљиво. Он нема снаге да јој каже истину, већ јој пружа прегршт наде, макар лажне („Ја се осећам боље“) и себи допушта најлепши сан:

Да у Рибашевину дођем оснажен и чио.

А завичај, на лађи лета, нешто је најлепше:

Сада је код вас жетва. Крушке зреле.

Има овде мало и одблеска Шантићеве поезије, а сличност с Јесејиновом већ се рачва, удаљује. Паунова мајка није „увијена у стари кафтан“, али песникова визија драгог бића није ништа мање јасна, ни атмосфера мање присна и домаћа:

Као да гледам тебе сред воћњака.

Јастреба проклетог тераш што вреба читаве часе.

Атмосфера је, као код руског лиричара, такође патријархална, амбијент такође руралан, а слика с мајком-заштитницом такође је у гро-плану. А кад се обраћа брату Моцу, Паун се, природно, такође разнежи, па потегне хипокористик:

Сећаш ли се брале, веселе песме неких давних година?!

Али оно најпотресније тек следи:

*....док овде болујем смрћу и жалим
што немам сина.*

И заиста, да је оставио наследника, бол би био мањи, а можда ни „кашаљ црвени“ не би био тако страшан. Овако, и он је, као и Бранко, своје песме (једину децу) „оставио у траљама“.

И кад се обраћа другом брату (Раду), Паун у њему такође тражи узданицу:

*Погледај брата: нисам сам
У овој дивљини што је бела.
Оздравићу верујем, знам.*

Нико се не воли онако колико брат, па му песник зато доноси „најлепшу песму као дар“. Лепшег поклона од тога заиста нема! Иначе, у овој поезији на сваком кораку је присутан страх од личног нестајања, од умирања лепоте, коју персонифицира цвеће:

И бојим се бојим да не свенеш ми болно.

Авети смрти он се опире до последњег даха:

*Где мрак макар сенком?
Унутра ни по коју цену.*

„Порука“, једна од магистралних песама и циклуса и књиге, у многоме личи на чувен Бранков епитаф:

Млого хтео, много започео...

Ако је већ живот само дашак поветарца, зашто га онда човек не живи пуним плућима? Стога песник не може да се искаје и да пропуштено прежали:

*Сада ми је ипак жао што нисам кол'ко сам мог'о
волео све то тамо, волео од тога више,
љубио девојке цвеће док не би изнемог'о
јер на крају олује дођу, трагове збришу кише.*

Песник који је присталица апсолутне слободе и противник свих међа, и смрт доживљава као присилну омеђеност појединца. А кад се изгуби и последњи зрачак (варљиве) наде, величанствено „тврдоглав“, поета поручује:

*На последња врата ћу да изађем
да се оде из тебе свете ако мора.*

И одмах затим, да распрши поседњу дилему читалаца, наставља:

*Чекаћу да ме омлате са моткама
или ветрови однесу до последњег недозива.*

А будући да је свестан да не може да прескочи „један огроман зид“, он све претаче у најболнији лирски трептај:

Зашто је целу ноћ тужно јечао брест?

Узбудљива прича о људском болу и ишчезавању са мапе живота ипак се заокружује, у ропцу, дакако:

*И док у трку риба јури и реп ми забада у сред бока
знам: да ћу да умрем од ране јер бол од тога није шала...*

То исто изрекао је и Милош Црњански, само другим речима:

*Тишина ће стићи и мене, и мене
кад све ово свене.*

Очигледно, свенуо је и дивни, безазлени Паун Петронијевић, у напону снаге, а могао је још дуго, дуго да се као паун шепури кроз шарену алеју живота и да својим сународницима дарује безбројне драгуље стихова!

Јасна Јанићијевић

ОЧАРАНОСТ ЛЕПОТОМ И СУРОВОШЋУ ЖИВОТА

(Милан Ранковић: ПРИПОВЕТКЕ, *Марсо*, 2010)

Добар приповедач приповеда своје приче као да има пред собом групу пажљивих слушалаца, ослушкујући све време и сам себе. И приче се нижу као ниске перли, неке дуже неке краће, али увек целовите, као по графикону са узлазном и силазном линијом и завршетком који може да изненади духовитим обртом, готово бравуром, а још чешће да натера слушаоце или читаоце прича да се замисле. При том не заборавља да је важно да његове приче не буду једноличне, у истом расположењу и маниру, већ да су емоције и расположења разнолики, да се мешају, да ако има суза мора бити и смеха.

Такав приповедач је Милан Ранковић. Његове приповетке имају основну врлину добре приче: оне су занимљиве, компактне, језгровите, имају смислен садржај чак и кад су најкраће. И због тога их треба испричати, било да је реч о неком догађају, нечијој занимљивој, често компликованој судбини, некој особи која је доживела нешто што вреди забележити или је можда чула нешто, као усталом, и сам писац који кроз своје приповетке прича и о свом животу, људима око себе, градовима које воли и познаје. Бројним примерима, он доказује да је живот бескрајно узбудљива прича и кад је реч о сасвим обичним, „малим“ људима.

Ишчитавајући Ранковићеве приповетке, овако на једном месту, збирку по збирку, читалац схвата да је он целог живота слушао, посматрао и записивао све што се догађало око њега, али и њему самом. Живот очигледно, не пише само романе, већ и кратке и дуже приче у које, кад су вешто упаковане може да стане цео нечији живот. Као што је то случај са суровом, трагичном причом *Изгор*, где на само једној страници писац лапидарно исписује животопис руског црвеноармејца, „ослободица“ Београда, кога је мајка, избегла Русиња, после револуције родила овде, кога, кад за то сазнају, нове власти кратким поступком ликвидирају метком у потиљак.

У својим приповеткама, аутор прича о догађајима и судбинама људи из ратног и поратног времена, из свог дечаштва и младос-

ти у Београду, на селу, у Русији – или пак из савременог доба бременитог другачијим проблемима и судбинама обичних и необичних људи и њиховом главињању кроз непознанице живота. Веома често, без обзира на период и доба догађања, писац користи презент, садашње време, као да се нешто управо сад дешава, ка да ми присуствујемо, малтене учествујемо у ономе што се догађа било кад и било где. Тиме он свакако актуализује своју причу, али с друге стране, даје јој такође и неку врсту безвремености. Временска дијахронија пригушена је синхронијом, нарацијом која се пред нашим очима распростире.

У четвртотому сабраних дела Милана Ранковића налази се шест збирки са 116 приповедака. Писане у распону од тридесетак година, свака збирка носи карактеристичан наслов који би се често могао применити на више прича. Па ипак, постоје неке сталне теме које се много пута и укрштају, којима се писац враћа, које га заокупљају и о којима воли да приповеда. Иако их има више, карактеристична тематска типологија могла би да се прикаже на следећи начин:

1. то су приче о властитом детињству и младости, а с тим у вези и
2. тема о рату, окупацији и страдању, као и поратним временима.
3. Два су средишта догађања најчешћа: Београд и Москва – Лењинград (ту и тамо Њујорк), а опет с тим у вези
4. живот у граду и живот на селу, сукоб културе и примитивизма, најчешће неразумевање између грађанина и српског сељака. Тематски даље можемо да разврстамо приче као
5. породичне, брачне, у оквиру којих су приче о љубави – материнској, детињој или између мушкарца и жене, свеједно. О љубави најчешће неоствареној или промашеној (како и гласи наслов једне збирке), о мржњи најчешће оствареној, о љубомори и неверству. Али с тим у вези је и тема
6. еротике, нарочито у причама из доба адолесценције када се буди прва сексуалност код младих људи.
7. Једна би тема могла бити суровост и насиље, описана у бројним причама о паклу и ужасима рата или просто о суровим људима.
8. И коначно, али не и дефинитивно, приче о животињама, често нежне, бескрајно дирљиве и топле. О мачету Пусику или о коњу, кози и псу, о животињама за које писац каже да су наша браћа, а према којима се људи често понашају беспотребно сурово.

Кад је реч првој теми, можда је карактеристична прича управо *Летњи дан*, очаравајућа слика младости, пуна безумне среће и унутрашње радости пред лепотом природе. С друге стране, у збирци „Поноћно сунце“ наилазимо на нешто дуже новеле, у којима се приповеда о детињству, страху од мрака, окупацији и детињој узбуђености пред страхотама бомбардовања и уништења, који посебно у оној под називом *Ноћно сунце*, добија димензије опсесије смрћу. У сасвим другачијем расположењу је прича *Лето с Лепом*, где писац описује један школски распуст 1949. године, своју опчињеност лепотицом Лепом, али и његов први сусрет са суровошћу сељака и њиховим мукотрпним животом. Последња прича у овом тому – *О оцу и мајчиној смрти*, враћа нас на честу тему о родитељској љубави, смештено у време рата и поратних година, где се писац са дубоким емоцијама сећа својих родитеља, растрзан као дечак, између љубави за једну идеализовану, брижну мајку и с друге стране, за разбарушеног, а опет бескрајно шармантног и занимљивог оца.

Друга тема, која се као неки лајт мотив, провлачи крз све збирке бави се управо временом рата, окупације и новог устројства државе, али не само овде него врло истакнуто и у Сојузу, како Милан зове СССР. Иако све његове приче из детињства и ране младости носе печат тог времена, овде издвајам једну од тих страшних прича под насловом *Крик* – то је једна потресна исповест оца коме су усташе пред његовим очима убиле сина. На крају, бескрајно несрећан, он се пита: „Како се уопште може издржати живот у коме је то могуће?“ Из те тематске области, посебно упечатљиве приче су из периода лењинградске опсаде, као што је она под називом *Блокада*, у којој се приповеда о неким грозоморним догађајима из опкољеног града током дугих година опсаде, кад се људи у потрази за храном не устручавају ни од канибализма. Слично, али далеко суптилније, ово се описује у приповетци *Марија Петровна*, где једна отмена лењинградска дама прича за вечером страшне приче из доба рата, страним гостима који је слушају са неверицом.

То нас сад везује за приче из великих градова, Београда, Москве, Лењинграда или Њујорка, које аутор добро познаје и где посебно руске градове описује као добар зналац руских нарави, мана и врлина, посебно љубави према алкохолу. Тако на пример, у врцавој, духовитој причи *Судбина генералског дома*, ноторне пијанце предводи једна Римка коју писац сјајно опису-

је говорећи да је „бујна али сразмерна,“ па јој зато није тешко да нађе партнера за пиће. За њу каже да и поред све беде, сиромаштва и перипетија које проживљава, „ниједан систем није би толико лош да у њему није могла да нађе место за себе и свој начин живота.“ Карактеристична је и прича *Приватно власништво*, о новој руској елити која обележава своју територију, своју кућу, свој посед баш као и њихов мачак чија је башта неприкосновено његова. Једини проблем настаје кад упадне туђа мачка и помрси газдарици рачуне, мада мачку, по свему судећи, и није много криво. Али, као добар познавалац и посматрач људског карактера и нарави, писац увиђа да су, кад су га стекли, људи од поседа, што би рекао Голсворди, променили своје понашање, своју нарав, постали готово друге особе, и добили, како он каже, другачију душу.

Однос између села и града, сељака и грађана, јаз који се није могао премостити, опсесивна је тема код Милана Ранковића. Најчешће причу смешта у поратно доба, на село код оца, где, као у причи *Дуга је ноћ*, живе примитивни, сурови сељаци, пијанице, грубијани и њихове очајне и измучене жене. И ван овог оквира често ћемо наићи на такве типове који живе без љубави и било какве унутрашње тоpline или лепоте, са склоношћу да друге муче, посебно ако су им брачни партнери. Наиме, исто важи и за њу као и за њега.

И то нас везује за још једну важну тему којом се наш аутор често бави – тему љубави, мржње, погрешних веза и несретних бракова, љуборе и вероломства. Тешко је међу многим, наћи типичну причу, али издвајам *Плач моје бабе за мртвим сином*, где саосећајно описује ту јединствену материнску љубав своје бабе која утеху налази у разговорима са погинулим сином. Или рецимо прича *Даћу ти данас*, о љубави између оца и сина, или о погрешној љубави у причи *Божа Тараба*. То је приповест о човеку кога су као дете, после покоља у селу, нашли како плаче уз тарабу, па му тако остао надимак. Божа, иначе сликар, у себи носи неку милостивост, неку детињу доброту због које је у стању да прими у своју кућу и заволи Јелу која носи туђе дете, па кад се оно роди и мало поодрасте, а Јела оде с другим, он га усвоји и одгаји. Једино му је жао што дечко нема сликарског талента на њега.

Све ове теме се стално преплићу, па тако у причама о љубави или љубавној патњи, заједно са атмосфером поратног доба, налазимо и еротску димензију наратива, као на пример у причи *Деца без мајке*. То је једна тешка, сурова прича о деци без

родитеља у сиромашним послератним годинама, са траумама које та деца вуку из рата и због којих не могу да се прилагоде новим околностима. Али истовремено, то је и прича о еротским фантазијама дечака коме мајка, управница сиротишта, у том сивилу послератног света, изгледа као недостижна химера, биће и строго и благо, чудесно лепо и мудро, предмет његових снова и жеља.

Исту адолесцентну жудњу налазимо у причи *Женско тело*, где опет писац у првом лицу описује своју притајену похоту, али и страх пред „црном ружом“ женског тела. И све време Ерос се меша са Танатосом – љубав и смрт, радост и очајање, срећа и туга просто не могу да се расплету. Жудња је основно осећање многих прича, било да се ради о дечачки недостижној или чак љубави према властитој жени. Па тако долазимо и до брачне љубави, као у причама *Муж и жена* и *Све је на свом месту*, где у првој, жена у неверствима тражи мужевљево љубав па кад им све то досади, наставе да живе у јаловом браку као странци. У другој пак, наилазимо на вечни проблем старих мужева и енергичних, младих супруга које граде каријеру, док он помирљиво одлази у запећак. Каже писац: „И сад, кад је почео да оправдава супругу за то што га не воли, што је ни сећање на његову дугогодишњу љубав не уздиже више од сажалења према њему, он у томе налази некакву нову смиреност, чак – космичку правду. Ако она има природно право да га не воли, онда је не би требало кривити због тога што га не воли.“ Те старачке љубави посебно су дирљиве, мада понекад и смртно опасне, јер се у њима Ерос и Танатос додирују. Као у *Вечном браку*, где се описује предуг, бесмислен и ником потребан брак који упркос свему опстаје. Или пак, у чудесној причи *Посмртна освета*, где мржња расте и после мужевљеве смрти. Заправо ради се о томе како убити мужа-деспота, после његовог одласка на онај свет, јер се није имало снаге за то док је био жив. Убија се тако, што ће се све његове омиљене ствари побаци и уништити, чак и пустити да му се прекопа гроб, јер се више о томе нико не брине. То је прича о жени која остаје сама са злом у себи које непрекидно буја.

Таква, сурова прича је и она о Ани и Херману. Руској Јеврејки удатој за Немца од руске мајке, која управо захваљујући свом јеврејству успева да се исели са мужем из Сојуза и докопа чаробног западног света. А потом се сломи изнутра пред мужем тиранином који је се стиди пред светом јер је Русиња, а

Јеврејка, а која са своје стране, мада лекар, издржава мужа радећи као медицинска сестра. Суеровост долази посебно до изражаја кад се породица нађе у Београду на окупу, јер се Анина братаница удала за Србина, и где Херман не може да одоли, а да се са презрењем и мржњом не постави спрам Анине фамилије, сурово и безобзирно је понижавајући пред њима. Истовремено, ова изврсна прича је студија о жени коју разапињу два света, један из ког је потекла и формирала се као личност и други у који је ушла са великим очекивањима и који ту личност ломи и баца у понижење, јад и очај. И ни из једног није до краја изашла нити у други ушла, а и један и други су је ломили својом суровошћу. Трпељивост жене како то приповеда Милан Ранковић, просто нема граница.

Ту би спадала можда и прича *Старци убице*, где се говори о старим људима који убијају све око себе својом хладноћом, равнодушношћу, саможивошћу и презиром. У овој причи реч је о једном безобзирном старцу, деди који неће да оде ни на женину сахрану „да се не би потресао“. У једном одломку од неколико реченица писац показује величину његове саможивости: „А слушај ово. Седи ти мој деда тако у мом стану на фотелији смештеној испод великог лустера. Погледа горе, у лустер, па рече мојој кћерци, својој унуци: `Дођи мацо, седи ти овде. Хајде да заменимо места. Може лустер да ми падне на главу па да ме убије`.“ Па ипак, нека жена успева да их надживи, мада с муком, јер како каже писац, „ни он, убица, није могао да буде вечан.“

На крају овог сумарног прегледа, треба истаћи духовите и чак смешне приче о људима и њиховим наравима, које аутор са посебним осећајем за хумор вешто приповеда. Таква је на пример, прича *Дочек Нове године*, где нам описује своје искуство са једним бахатим председником општине у некој малој вароши, пијанцу и силецији, који кад се напије вози општинску „мечку“ бесомучно брзо и рискантно, не базирујући се на друге у колима. Тако се, о једној Новој години, писац и неколико девојака за забаву, званих „шоље“ по ондашњем аргоу, нађу у његовом мерцедесу. Приповедач и шофер некако зауставе пијаног возача и успеју да изађу, док он настави са својим лудом вожњом са све „шољама“ које од страха нису смеле ни да писну. И што је најлуђе, каже нам приповедач, сретно су стигли на одредиште, а да се ни једна „шоља“ није разбила.

После читања свих шест збирки приповедака Милана Ранковића, овако на једном месту, потврђује се утисак да писац непрекидно слуша живот око себе, пажљиво га прати запажајући често неке бизарне, трагичне или комичне тенутке, после чега тка своје приче. Рекло би се да ништа не измишља и да је све онако како описује, готово до детаља, па су тако и сви његови ликови сликовито описани, пуни животне снаге, чак и кад то у ствари нису.

Приповетке М. Ранковића су махом једноставне, често жустре у намери да се одмах исприча нешто што се сазнало, чуло, видело, доживело, чега се писац сетио из неког другог времена, а што жели да подели са другима. И то је можда основна врлина ових приповедака – поделити своја искуства, своја осећања, своја сазнања о другима, речју све што сматра занимљивим и вредним да се забележи, и то преточити у причу која тече правилним током, без подилажења модерничким литерарним тенденцијама. Писац просто плете приче о људима и њиховим судбинама са саосећањем, емпатијом која обузима и читаоца, не остављајући га равнодушним пред судбином једне Ане на пример, и њеног саможивог мужа Хермана.

Кратко речено, опчињен животом и његовим сталним менама, његовом лепотом и суровошћу, његовим неумитним током у коме се људске судбине попут орахове љуске љуљају на узбурканој води, Милан Ранковић непрекидно пише о „Очаравајућем несавршенству света“, како и гласи наслов једне од његових збирки прича.

A large, stylized graphic of an eye, rendered in shades of gray. The eye is composed of thick, curved lines that form the upper and lower eyelids, and a spiral pattern that represents the iris and pupil. The word "Баштина" is superimposed over the center of the eye.

Баштина

Недељко Богдановић

У СУСРЕТ ВЕЛИКОЈ ГОДИШЊИЦИ ХРИШЋАНСТВА (I)

Цар Константин у духовној традицији Сврљижана

Хришћани целог света знају за важност године 313, и акт цара Константина (рођеног у Нишу⁴), познат као *Милански едикт*⁵, којим је, после много деценија прогона и запрека,

---

⁴ Константин I (Флавије Валерије Аурелије Константин Август) рођен је између 271. и 273. године у Наису и владао је од 306. до 337. године. Преминуо је маја месеца 337. године.⁴ Литература о Цару Константину, скоро да је непрегледна. Зато се овде задржавамо само на основним подацима (не улазећи у њихову веродостојност), јер је и смисао нашег написа не да се бавимо историјом Цара Константина, већ одразом те историје у духовној пракси нашег завичаја. За Константина Великог везује се доношење Миланског едикта (пре тога је Галерије „на смрти“ 30. априла 311. у Сердики – данашња Софија – издао Едикт о толеранцији), којим је хришћанима дозвољена слобода вероисповести, и прекид прогона. У томе законском акту, чији оригинал није сачуван, поред осталог каже се: „Одлучили смо да дозволимо и хришћанима и свима другима слободу избора и да следују вери којој би они желели [...]“. За „следовање својој вери“ хришћани не би, као дотад, сносили никакве последице. Овај чин узима се као преокрет у односима према хришћанима, а најављује и могућност да и сам Константин прихвати хришћанство. То се касније и догодило. Оснивач је Константинопоља, на темељима ранијег града Византиона 330. године (код Срба: Цариграда). Са својом мајком Јеленом, изградио је више значајних цркава (Црква рођења Христовог у Витлејему, Храм васкрсења Христовог у Јерусалиму...). После смрти канонизован је. Српска православна црква слави га 21. маја по црквеном, а 3. јуна по грегоријанском календару.

⁵ „Едикт (лат. *edictum*) је назив „за документ којим се службено објављује неки закон или уредба са законском снагом. Израз долази од едиката које је у античком Риму издавао претор, а који су представљали важан извор римског

хришћанима дозвољена вероисповест.⁶ Док се широм света размишља о томе, и о обележавању 1700. годишњице „слободног“ хришћанства, потражићемо одразе те чињенице у духовној пракси сврљишког краја.

Судећи по храмовима у сврљишком и књажевачком крају, онима који још постоје, али и по остацима оних којих више нема, или пак само по спомену некадашњих средишта хришћанства на овом тлу, хришћанство има дугу традицију, иако нам није могуће да проценимо и духовне размере његове у прошлости, нарочито у односу на обичаје, који до наших дана често представљају и мешање са паганским култовима.

Без обзира на ту, официјелну страну црквеног живота, нас занима колико је у самом народу, у његовој духовној суштини садржана успомена на цара Константина и његову мајку Јелену, с којом је ушао међу свеце, па се заједно и прослављају. Овом приликом задржаћемо се само на терену Сврљига.

1. Празник *Царкостадин*, са оваквим изговором, јесте месна слава самога Сврљига. По свему судећи, слава је постојала и пре подизања цркве у славу истих светаца, али само за насеобину Поповци који су везани за Шљивовик.⁷ Исту славу, као прославу, слави и село Округлица. У обичном, свакодневно, народном општењу скоро никад се изговара пуно име празника, већ само овако, без: **и царица Јелена*.

Колико нам је познато, празник Царкостадин у сврљишком крају не везује се за неки посебан култ (у народу нема „знања“ ни зашто се, ни због чега се овај светац празнује, а нема ни неких посебних обичаја, сем као и код сваког другог празника).

2. У селу Манојлици постоји црква о којој „изнад улазних врата је оштећен запис у малтеру, чија се два прва реда читају:

права. Издавање едиката је са временом прешло у руке царева те се отада готово у праву повезује са монархијама“. Интернет Wikipedia < 18. 4. 2012.

⁶ Видети о томе више у: Небојша Озимић: *Милански едикт*³, Ниш 2012.

⁷ Једно сведочанство о томе доноси и Сретен Петровић у: *Успон Сврљига између два рата 1919-1941*; Културна историја Сврљига, књ. VI, Сврљиг 2006. Ту наводи занимљив податак да је „извесни Никола Станковић у својој молби Општини Сврљиг затражио да му се изда званично уверење о томе да се у варошици Сврљигу празник »Цар Константин и Царице Јелене« (sic!) прославља као патрон места још од давнина, да тога дана слави Сврљишка црква, те да се носи литија и пуцају прангије, као и да су све радње преко целог дана затворене“ – стр. 145–6.

‘Храм цара Константина и царице Јелене обнови се...’⁸ На истом месту читамо и: „настанак првобитног сакралног објекта на овом месту могао би се померити на почетак XIX или крај XVIII века“.⁹

3. У самом Сврљигу постоји храм – *Црква св. цара Константина и царице Јелене*. Грађена је 1928, живописана 1933.¹⁰

4. Најстарији запис имена *Костадин* налазимо у попису рађеном у времену између 1478. и 1481. године и то у селу Округлици.¹¹ *Костадин* је варијанта имена Константин (са променом у новогрчком *нт > нд*).¹² „У средовековној Србији *Константин* је било име за монахе, а *Костадин* је било народно име“.¹³

Пратећи развој именослова Цркве пресвете Богородице у селу Црнољевици, по годинама 1850, 1900, 1920. и 1950, Вилотије Вукадиновић је утврдио да се у тој регији (села: Преконога, Туринац, Рибаре, Белоиње, Црнолевица и Жељево, као и Дрвен до подизања цркве у њему) јавља следећа ситуација: *Костадина* има 1850. (3 лица) и 1900. (1), али не и касније, а *Косте* само 1900. (3). Од женских имена *Костадинка* (1) се јавља 1920.¹⁴ Рекло би се да ова имена нису необична, али су била ретка.

Данас се ово име (скоро) не крштава, али презимена Костадиновић и Костић постоје на тлу сврљишке општине (више су,

⁸ Борислав Андрејевић: *Споменици културе*, у: Културна историја Сврљиг, књига II, Ниш – Сврљиг 1992, стр. 230.

⁹ Занимљиво је да и поред постојања цркве с именом цара Константина и царице Јелене, сеоске литије у Манојлици нису у част истоименог празника, већ о Турђевдану и Спасовдану; в. Ивица Тодоровић: *Ритуали ума*, Београд 2005, стр. 69.

¹⁰ Б. Андрејевић, н.д. стр. 217.

¹¹ Душанка Бојанић: *Фрагменти опширног пописа видинског санцака из 1478-81. године*, у: Фрагменти једног збирног и једног опширног пописа видинског санцака из друге половине XV века; посебан отисак из *Miscellanea*, 2, Београд 1973. Садржајем сврљишког именослова из 15. века, на основу овог материјала, бавили смо се у чланку *Судбина антропонимског фонда сврљишког краја*. В. О говору и именима, Сврљиг 1990, стр. 38-45.

¹² Милица Грковић: *Речник личних имена код Срба*, „Вук Караџић“, Београд 1977, стр. 113.

¹³ Милица Грковић: *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског властелинства у XIV веку*; Народна књига, Београд 1986, стр. 106.

¹⁴ Вилотије Вукадиновић: *Мене и смене у антропонимском фонду сврљишког краја за последња два века*, у: Зборник реферата и материјала V југословенске ономастичке конференције (лат.), Сарајево 1985, стр. 273-279.

додуше постојала у прошлости). Занимљиво је да српскохрватски језик познаје више хипокористика од овог имена (Коста и Косто, Конда и Кондо, Коча, Кођо, Којо), као и више презимена (Костовић, Кондић, Кочић, Којић, Којановић, Којаковић...) ¹⁵, што може говорити и о ширини употребе овог имена (према истом извору региструје се од 14. века), али и о његовом уласку у систем наших презимена и хипокористика.

Што се имена *Јелена* тиче, оно је често (рекло би се и: омиљено) име у свим генерацијама Сврљига. У прегледу В. Вукадиновића 1850. има 8 *Елена*, а 1900. још три. ¹⁶

5. У топонимији Сврљига налазимо само један *Костадиновац* и то на карти Лалинца. ¹⁷

У некој периодизацији цивилизације присутној у колективној свести Сврљижана, постоји време апсолутне правде – „кад је бог одил по свет“, а затим латинско време, па турско време, док је време наших српске средовековне управе и Византије скоро изван ових раздобља. Један траг успомене на римско раздобље налазимо у топониму *Латинска гробшта* у плужинском атару, што кореспондира и са историјским назнакама да је ту текла траса пута Наисус – Тимакум мајус, и са бројим легендама са тога подручја. ¹⁸

6. Од осталих трагова у предању чули смо да су људи неке паре звали „*костадинке*“ с народским тумачењем да су коване за време цара Константина.

7. Другачије је са појмом „цар“. Њега у предању ¹⁹ има и у широј средини, и међу Сврљижанима. О томе сведочи зборник *У светлу царских градова* (у нашем приређивању) ²⁰, који је посвећен царским градовима Римске империје (Сирмиум, Ромулијана, Наисус), где се обрађује „цар и царско у народном

¹⁵ Петар Скок: *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика* (лат.), II, ЈАЗУ, Загреб 1972, стр. 140.

¹⁶ Исто, стр. 277. Иначе, имена *Костадија*, *Костадина*, *Костадинка* изведена су од мушког имена Костадин – Милица Грковић, н. д. стр. 267.

¹⁷ Види: Недељко Богдановић: *Микротопонимија Сврљига*, у: Ономатолошки прилози, XVIII, Београд 2005, стр. 139. Ради се о Географској карти Србије (1: 25000 VI, Републичка геодетска управа, Београд, секција *Белава* 1–2–2).

¹⁸ Види и: Радослав Раденковић: *Легенде и предања*, Културна историја Сврљига, књ. 5, Сврљиг 2000.

¹⁹ Овде под *предањем* подразумевамо све духовно искуство које се преноси језиком (приче, песме, казивања...), а не само као једну од врста или подврста прозног исказа.

²⁰ *У светлу царских градова* (Зборник), Ниш 1994.

говору“. Речи *цар*, дакако има у многим областима живота (усмена књижевност, игре²¹, антропонимија²², зоонимија²³, фитонимија²⁴, хрематиони-мија²⁵), а сврљишка топонимија бележи: *Царева бара* (Плужина), *Царева вртача*, *Царева ливада* (и фамилија Царевци – Лозан), *Царевац* (Варош–Палилула), *Царски друм* (Нишевац).²⁶

8. Познато је име Латинка (не и у пописима из 15. века), о чему има података из црнољевачке цркве (1900. три особе, а 1920. једна).²⁷

Шири је спектар трагова и њихових значења на тлу српског народа. Указујем само на два момента, који имају негативну конотацију.

У српској народној традицији постоји епска песма *Цар Константин и ђаче самоуче*, где честито ђаче самоуче, наспрам велике хвале сакупљених црквених велико-достојнка вишега реда силном и богатом цару супротставља истину која га тешко оптужује. Наиме, о својој слави Ђурђеву дану, цар се обраћа црквеним представницима (дуовницима) с питањем: могу ли му дуовати, како би се греха опростио, што је био своје родитеље. Дванаест владика и четири „старе патријаре“, који иначе седе за софром од сувога злата, саветују му да начини круне позлаћене, које још треба да искити драгим камењем, и поклони им их, и тако ће се „грија оставити“. За софром од чистога сребра седи триста калуђера, који ће му поводом истог питања, саветовати да пише триста парусија (прилог у новцу који се овим калуђерима даје за молитву) и још да сагради беле манастире где ће они живети, па ће се „грија остајати“. На последњој су софри, од дрва шимширова, триста ђака, а међу њима и ђаче самоуче, које ће му пробеседити, али не „цару по хатеру [*хатар / хатер* = воља, ћеф], / већ богу по закону“: за царев грех нема опроштаја, већ да се намаже лојем и катраном, да се затвори у ћелију, па

²¹ *Цар* је „капитен неких дечјих игара“, затим игра *царке* (У светлу царских градова, стр. 34-35).

²² *Царевка*, *Царић*, *Цесарић* (исто, стр. 35).

²³ *Змијски цар*, птица *царић* (исто, стр. 37).

²⁴ *Царевац*, *царобожка*, *царевчица*, *царска круна*, *царски отров*, *царско око* и сл. (исто, стр. 37).

²⁵ Називи вина, награде, имена установа и предузећа и сл. (исто, стр. 37-38).

²⁶ Недељко Богдановић: *Микротопонимија Сврљига*, у: Ономатолошки прилози, XVIII, Београд 2005, стр. 132.

²⁷ Види фусноту 7.

да ћелију запали. Ако ћелија изгори, а он преживи, „онда се је греја остајио“. Разуме се, цар ће поступити царски и запалити ђаче самоуче, али кад ћелија и изгори, праведно и богоистино ђаче остаће²⁸. Тада ће морати поступити по правди, али ће од њега остати само десна рука, којом је (ипак) „млого добра учинио“ и зато му се рука посветила!²⁹ Истина, овде не стоји да се ради о Константину, творцу Миланског едикта, али другог цара с тим именом који се уплео у српску историју (и епску поезију) – не знамо.

Занимљиво је да се наши владари, који су радо своме имену додавали *Стефан* (грч. славом овенчан) или *Урош* (мађ. ур – господин), нису китили атрибутом *констанс* (лат. постојан, чврст, складан, тврд, значајан, поуздан...³⁰). Вероватно у томе има и одраза припадности источној цркви, и византијског духа у конституисању именована.

Рекли бисмо, на крају, да међу Сврљижанима, постоје цркве и црквени празници у славу цара Константина, али да нема предања нити других видова култне и духовне праксе. Као и у другим неким случајевима, чињенице хришћанства прихватају се као готова ствар, која се уважава и спроводи, али без питања зашто и како. Човеково је да поштује и „да се такој влада, а да се у бојју работу не меша!“

Додајмо да и изрека „Латини су тешке варалице“, чак и кад је књишки позната, нема неког значења код Сврљижана.³¹

---

²⁸ „Од ћелије ништа до пепела! / Насред њега самоуче ђаче, / у руку му књиге салтијери, / те се моли богу по закону.“

²⁹ Види песму 18 „Цар Константин и ђаче самоуче“ у: Вук Стеф. Караџић: *Српске народне пјесме*, II, Просвета, Београд 1958, стр. 89–93.

³⁰ Види: Милан Жепић: *Латинско-хрватски рјечник* (лат.), Загреб 1972, стр. 85.

³¹ *Латин* се не јавља, рецимо, ни као надимак због неке своје карактерне или социјалне, најчешће као предрасуда, одлике, попут Турчин, Арнаут, Циганин, где се не ради о националној припадности, већ о људима с посебним карактерима (*турчин* је обично тврдица, „тврда вера“, – код њега се пара не турчи!; *арнаут* је прек и немилосрдан, а *циганин* неодговоран и раскалашан, непоуздан, превртљив).

Славиша Миливојевић

СКУПНИ НАЛАЗ БРОНЗАНОГ НОВЦА ИЗ СЕЛА ЛОЗАН

Почетком маја 2011. године Завичајној музејској збирци Културног центра Сврљиг понуђено је да откупи случајан налаз од 156 примерака ситног бронзаног новца из друге половине IV века. Прелиминарним увидом у садржај донесеног нумизматичког материјала, установио сам да је око 70% новчића читљиво, са племенитом тамнозеленом патином, да су из периода масовног ковања ситне бронзе, номинали познати као АЕЗ, доба Валентинијана I и његових наследника, од 364. до 408. године.

Понуђени новац није представљао нумизматичку реткост, али је за Завичајну збирку био важан, јер се по причи налазача радило о расутој остави или скупном налазу, који је из овог периода редак на територији Општине Сврљиг. Оставе новца су веома битне за проучавање историјских збивања на простору на коме се налазе јер се углавном везују за немирна времена, упаде варварских племена, ратове и рушења. Количина и врста ових кованица показују да се ради о уштеђевини неког појединца, коју је он из неких разлога закопао. Скупни налаз новца овог периода из Црнољевице са локалитета Кулиште из 2005. године садржи 43 примерка бронзаног новца из времена од Валентинијана I до Теодосија I. Најмање 16 сличних кованица је пронађено 2002. године у Грбавчу на локалитету Градац. Ови скупни налази још увек нису објављени. Непроверени је податак добијен од кустоса археолога Народног музеја из Књажевца, да им је 2010. године понуђена за откуп већа количина ситног бронзаног новца, наводно пронађеног на Тресибаци у атару Општине Сврљиг, коју нису преузели. Других није било, или налази нису пријављени Завичајној збирци.

Завичајна музејска збирка је, захваљујући многим „налазачима“, који су се одазвали јавном позиву да случајно пронађене предмете из историјски различитих времена донесу и понуде Културном центру уз одговарајућу надокнаду, до сада обогаћена са више од 1500 музеалија. Пошто већ неколико година не постоји посебан фонд за откуп музејских предмета, ова остава на жалост није преузета, већ је као и многе пре ње завршила у рукама приватних колекционара.

Да не би заувек била изгубљена за науку, на нашу молбу, налазачи, иначе мештани села Гулијана, великодушно су нам допустили да прегледамо донесене новчиће, да их делимично очистимо, обрадимо, фотографишемо и тако сачувамо важну документацију за нумизматичку колекцију Завичајне збирке. Овом приликом им се на томе захваљујемо, као и на детаљним подацима о месту и начину на који су пронашли ову оставу, и испуњавамо њихову жељу да остану анонимни.

Место наласка оставе је у атару села Лозан, селу омеђеном Сврљишким планинама, на локалитету Големи камен, тешко приступачној голој стени са стрмим литицама, једном мањом пећином и мноштвом поткапина. Недалеко су и Баре, место са два издашна врела испод Црног врха (1269 м). Северозападно од Големог камена према селу Гулијану, на оближњем узвишењу, евидентиран је касноантички локалитет Градац, на коме су пронађене крстасте фибуле и новац од IV до средине VI века. Поред Големог камена видљиви су остаци старог планинског локалног пута, једног од многих који је повезивао Сићевачку клисуру са Сврљишком котлином, коришћеног све до последњих година када је пресечен новим шумским путем изграђеним ради експлоатације шуме, изгореле у пожарима који су овде пламтели током 2009. године.

Место наласка је раније уврштено у Списак потенцијалних локалитета на територији општине Сврљиг. Прве интересантне податке о локалитету прикупио је Славиша Миливојевић док је радио као наставник у основној школи у Гушевцу. Добро видљив из дворишта школе, Големи камен је доминантна стена на коју му је једна од учитељица, знајући за његово интересовање за нумизматику, скренула пажњу, као на место где је некада њен девер сакупљао неке новчиће. Више података пружио му је њен син, тада најмлађи колега и писац Дамир Јоцић, који се сећао како је стриц после јаких киша у подножју пећине проналазио избачене сребрне римске новчиће. До ових података вероватно су долазили и локални трагачи за „закопаном благом“ из оближњег села Гулијана, што је вероватно био и повод да метал-детектором обиђу пећину током 2010. године, и да у њеном подножју пронађу мању оставу римског сребрног новца антонинијана из средине III века. Нажалост, нисмо били у прилици да видимо ове кованице. Следеће године је од стране других у непосредној близини пронађена остава која је тема овог рада.

Током пројекта „Детаљно рекогносцирање области горњег тока Сврљишког Тимока“ ради израде „Археолошке карте Сврљига“, екипа предвођена археологом Војиславом Филиповићем је 2006. године обишла оближњи локалитет Градац. Пошто је Големи камен тада био тешко приступачан, један од млађих сарадника на пројекту, Бора Миливојевић, отишао је сам до пећине и прикупио уломке керамике која је датована као касноантичка. Са просецањем новог пута прилаз овом месту је знатно олакшан, тако да је после свих ових нових налазака локалитет коначно у јулу 2011. године обиђен. Током визуелног рекогносцирања сакупљено је још уломака керамике, урађен је низ фотографија локалитета и околине, чиме је потврђена прича налазача. (Сл. 1.)

Сл.1. Фотографија локалитета

Сл.2. Врхови стрела

У подножју пећине биле су приметне две ископане рупе у сипару, једна новијег датума пречника и дубине око пола метра. Пажљивим прегледавањем избачене земље и околине пронађена су још три слабије очувана бронзана новчића (из периода понуђене расуте оставе), бронзано античко дугме, копљасти бронзани уломак неког привеска и два делимично фрагментована гвоздена врха стреле. Нису се запажали било какви трагови постојања објеката од чврстог материјала. Када се узму у обзир поменути налазци антонинијана кованих средином III века, по сведочењу налазача, највише Гордијана III (238 – 244) и године ковања најмлађих пронађених новчића у овом налазу, на овом се простору обитавало најмање један и по век. Не треба одбацити ни могућност да је пећина била централно место за живот, можда у континуитету од праисторије, што је на простору Србије више пута археолошки доказано. Преконошка пећина – Велика дупка потврђени је вишеслојни локалитет (од палеолита, преко античког периода, до средњег века) током последњих ископавања 2010. године.³² Занимљиво је и запажање да су обе оставе пронађене поред једне масивне стене скоро правил-

---

32 Филиповић В.

ног облика квадра, која попут природног олтару доминира простором испод пећине.

Последњи отковани новчићи заступљени у остави дају најближе време њеног закопавања, и то су новчићи Аркадија (383 – 408). Распон година ковања најстаријих примерака Валентинијана I (364 – 375) до најмлађих Аркадија износи 30 година, и говори како је сакупљање ове оставе било дуготрајно, али и да је новац у овим иначе немирним временима и просторима дуго колао до прекивања од стране нових владара. То даје још једну могућност стварања ове оставе: да је представљала нечију личну уштеђевину у времену лоших економских односа у царству. Све указује да је сакупљање престало и остава закопана у одређеном временском интервалу од 383 – 408. године, и да се власник није вратио по њу. То је време великих варварских, пре свега готских навала, и рушења лимеса на Дунаву, када су страдали многи градови широм тада римске провинције Горње Мезије.

Пронађени врхови стрела, који припадају типу „ластавичји реп са тулцем“, више указују да је овај простор коришћен и у каснијим периодима пошто се овај тип стрела проналази на најмлађим слојевима рановизантијских утврђења и припадају стрелама V века, које на ове просторе доносе Словени и Авари.³³ (Сл. 2.)

Овим се број пронађених кованица повећао на 159 и вероватно је то најближе укупном саставу оставе. Скоро половина примерака није читљива: тачније, 80 кованица се чита по владарима, а 82 по кованицама. Све кованице одликује племенита зелена добро сачувана патина, али је на великом броју плитак и непотпун отков, што је иначе карактеристика за ковање овог периода. Каталог је углавном приређен само за примерке који су се сигурно могли читати и датовати. Сви остали су сврстани у групу нечитких.

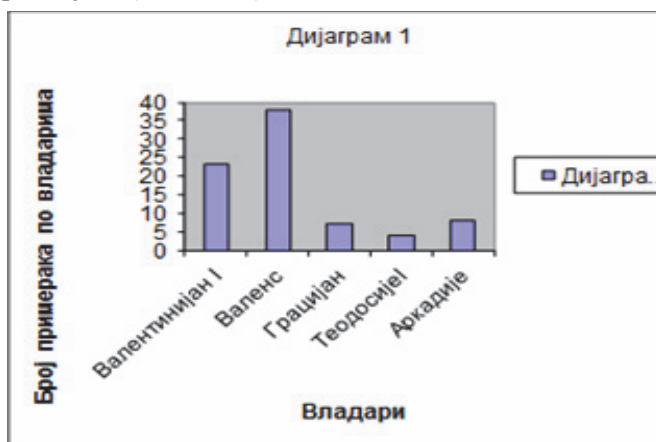
ПОПИС ЦАРЕВА

Валентинијан I (364 – 375)	23
Валенс (364 – 378)	38
Грацијан (367 – 383)	7

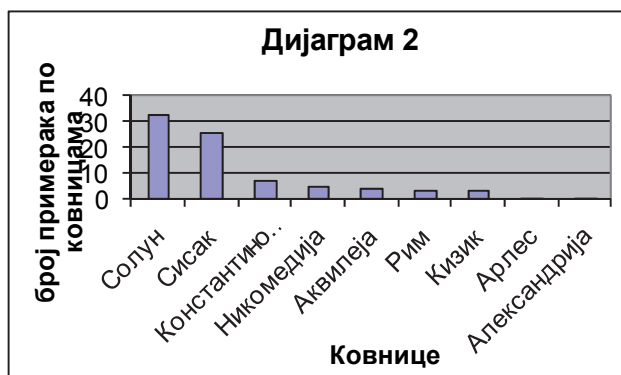
33 Алексић М., 195 – 216.

Теодосије I (379 – 395)	4
Аркадије I (383 – 408)	8

ПОДЕЛА ПРЕМА КОВНИЦАМА

Солун	33
Сисак	26
Константинопољ	7
Никомедија	5
Аквилеја	4
Рим	3
Кизик	3
Арлес	1
Александрија	1

КАТАЛОГ НОВЦА

Сврљиг; Лозан; Големи камен

Новац је обрађен и опредељен према Roman Imperial Coinage (RIC)

Каталог новца је сачињен по владарима, тако да садржи: атрибуцију, ковницу, датовање, номинал, аверс и реверс са описом, промер у милиметрима, масу у грамима и референтни каталог. Кованице које се нису могле определити по владарима и ковницама нису детаљно обрађене и фотографисане. Већина неодредених је са два типа реверса: SECVRITAS – REIPVBLICAE и GLORIA RO – MANORVM, нечитки су јер су вероватно ковани на недовољно добро припремљеним плочицама или са истрошеним калупима, са напрснућима.³⁴ Међутим, за израду дијаграма искоришћени су сви новчићи који су се могли на било који начин прочитати.

Валентинијан I (364 – 375)

Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Драпирано попрсје императора надесно, са оклопом и дијадемом од перли. Два типа реверса:

1. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE; Викторија се креће налево, држи венац и палму.
2. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / Император корача надесно, држи лабурум са христогомом у левој руци и вуче десном непријатеља који клечи.

Ковница Рим - АЕЗ

год. ков. 364 – 375.

1. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG]. Рв.: SE[CVRIT]AS-REIPVBLICAE / RTERTIA. 18 mm; 1,80g; RIC IX, xia

Ковница Сисак - АЕЗ

год. ков. 367 – 375.

2. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE */ M | P; ΔSISC; 18 mm; 2,20 g.
RIC IX, xvii

3. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE/ ·ΓSISC; 18 mm; 2,28 g.

RIC IX, ii

год. ков. 364 – 367.

4. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Рв.: GLORIA ROMANORVM/ ·ΓSISC; 18 mm; 2,37 g. RIC IX, ii

год. ков. 364 – 375.

5. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Рв.: GLORIA ROMANORVM/ · [Γ]SISC; 18 mm; 2,26 g; RIC IX, ii

год. ков. 367 – 375.

6. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Рв.: GLORIA ROMANORVM / ·ΓSISC; |R. 18 mm; 2,27 g; RIC IX, x

7. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Рв.: GLORIA ROMANORVM / ·ΓSISC; |R. 18 mm; 2,28 g; RIC IX, x

Ковница Солун - АЕЗ

год. ков. 364 – 367.

8. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE/ TESA; 18 mm; 2,26 g. RIC IX, i

9. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF AVG. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE/V|Γ/ TES; 17,5 mm; 2,16 g. RIC IX, xxxvi

Ковница Арлес – АЕЗ

год. ков. 364 – 367.

10. Ав.: DN VALENTINI-ANVS PF [AVG]. Рв.: GLORIA ROMANORVM / OF | II /CONST; 17,8 mm; 1,90 g.

RIC IX, ii (b)

11 -14. Новчићи се не читају по ковницама и истог су типа реверсних представа као претходни.

Валенс (364-378)

Ав.: DN VALE-S PF AVG. Драпирано попрсје императора надесно, са оклопом и дијадемом од перли. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE; Викторија се креће налево, држи венац и палму. Два типа реверса:

1. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE; Викторија се креће налево, држи венац и палму.

2. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / Император корача надесно, држи лабурум са христогограмом у левој руци и вуче десном непријатеља који клечи.

Ковница Аквилеја - АЕ3

год. ков. 367 – 375.

15. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–REIPVBLI-CAE; Ω | / SMAQS; 20 mm; 3,45 g. RIC IX, xvi (b)
16. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–REIPVBLI-CAE; SMAQS; Ω | 19mm; 2,50 g. RIC IX, xvi (b)
17. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–REIPVBLI-CAE; Ω | / SMAQS; 19 mm; 2,05 g. RIC IX, xvi (b)

Ковница Сисак - АЕ3

год. ков. 364 – 367.

18. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–REIPVBLI-CAE; /·ASISC; 19 mm; 2,66 g. RIC IX, ii
19. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–REIPVBLI-CAE; * / A | _ DASISC; 19 mm; 1,96 g RIC IX, vii
20. Ав.: [DN VALE]N-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–[REIPVBLI-CAE]; BSISC; 19 mm; 2,00 g. RIC IX, i
21. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–REIPVBLI-CAE; * / F | _ M _ /ASISC; 19 mm; 2,20 g RIC IX, xvii
22. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / | * / A / [·]BSISC; 19,5 mm; 2,65 g. RIC IX, v
23. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / DBSISC; 18 mm; 2,20 g. RIC IX, iv

Ковница Солун – АЕ3

24. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / TESГ 19 mm; 2,30g. RIC IX, i
25. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / O | / A / TES; 18 mm; 2,20g. RIC IX, xxxi
26. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / | Г / TES; 19 mm; 2,30g. RIC IX, viii
27. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–REIPVBLICAE; * / V | A / TES; 18,5 mm; 2,80g. RIC IX, xxxviii
28. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVR[ITAS]– REIPV-BLICAE; [?] / TESA; 18 mm; 2,30g. RIC IX
29. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS–[REIPVBLI-]CAE; * / V | A / TES; 19 mm; 2,15g. RIC IX, xxxviii

30. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE; TESA; 18 mm; 2,24g. RIC IXi
31. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS-[REIPVBLICAE]; *| A/ TES; 20 mm; 1,85 g. RIC IX, xix

Ковница Константинопољ – АЕЗ

год. ков. 364 – 367.

32. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE/ CONSPB; 20 mm; 1,85 g. Посребра на једном месту. RIC IX 8

Ковница Никомедија – АЕЗ

год. ков. 364 – 367.

33. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / SMNA; 19 mm; 1,80. RIC IX, 9 (b)

Ковница Александрија – АЕЗ

год. ков. 364 – 367.

34. Ав.: DN VALEN-S PF AVG. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE/ ALEB; 20 mm; 2,15 g. RIC IX 3(b)

35 – 39. Новчићи се не читају по ковницама и истог су типа реверсних представа као претходни.

Грацијан (367 – 383)

Ав.: DN GRATIANVS PF AVG. Драпирано попрјеје императора надесно, са оклопом и дијадемом од перли. Два типа реверса:

1. Рв.: SECVRITAS-REIPVBLICAE; Викторија се креће на лево, држи венац и палму.

2. Рв.: GLORIA RO-MANORVM / Император корача надесно, држи лабурум са христогорамом у левој руци и вуче десном непријатеља који клечи.

Ковница Рим – АЕЗ

год. ков. 367 – 376.

40. Ав.: DN GRATIANVS PF AVG. Рв.: SE[CVRIT]AS-REIPVBLICAE / [R] QVART[A]. 19 mm; 2,10 g; RIC IX, xii(a)

Ковница Сисак – АЕЗ

год. ков. 367 – 375.

41. Ав.: DN GRATIANVS PF AVG. Рв.: GLORIA RO-
[MANORVM] / M | *P / Γ SISC; 19 mm; 2,65 g;
RIC IX, xvii
42. Ав.: DN GRATIANVS PF AVG. Рв.: [GLORIA RO] -
MANORVM / M | *F / Γ SISC; 19 mm; 2,45 g; RIC IX, xvi
43. Ав.: DN GRATIANVS PF AVG. Рв.: GLORIA RO-
MANORVM / | / D /*B SISC; 18,5 mm; 2,48 g; RIC IX, xi

Ковница Солун – АЕЗ

год. ков. 367 – 375.

44. Ав.: DN GRATIANVS PF AVG. Рв.: SECVRITAS-REIPVB-
LICAE / / M | *A / TES. 19 mm; 2,10 g;
RIC IX, xxix
45. Ав.: DN GRATIANVS PF AVG. Рв.: GLORIA RO-MANO-
RVM /·| /·B / TES. 17,5 mm; 1,85 g; RIC IX, xi Са овим
ознакама официна постоји ковање за Валентинијана, RIC
IX, xvi
46. Ав.: DN GRATIANVS PF AVG. Рв.: GLORIA RO-MANO-
RVM /·| /·B / TES. 18 mm; 2,20 g; RIC IX, xi Са овим ознака-
ма официна постоји ковање за Валентинијана, RIC IX, xvi

Теодосије I (379 – 395)

Ковница Солун – АЕЗ

год. ков. 378 – 383.

Ав.: DN THEOD-OSIVS PF AVG. Драпирано попрсје импе-
ратора надесно, са оклопом и бисерном дијадемом.

Рв.: VIRTVS AVGGG. Император стоји на прамцу брода,
лево, држи птицу феникс на глобу и лабурум. Крај ногу клечи
заробљени непријатељски војник. Испред њега је Викторија.

Ав.: DN THEOD-OSIVS PF AVG. Рв.: VIRTVS AVGGG /
TES. 19 mm; 2,10 g; RIC IX, 61(a)

47. Ав.: DN THEOD-OSIVS PF AVG. Рв.: VIRTVS AVGGG /
TES. 19 mm; 2,00 g; RIC IX, 61(a)

год. ков. 378 – 383.

48. Ав.: DN THEOD-OSIVS PF AVG. Драпирано попрсје импе-
ратора надесно са оклопом и бисерном дијадемом. Рв.:

CONCOR/DIA AVGGG. Рома са штитом седи на престољу и држи копље и глоб. Ковница се не чита. 17 mm; 2,38 g

год. ков. 379 – 383.

49. Ав.: DN THEOD[-OSIVS PF AVG]. Драпирано попрсје императора надесно, са оклопом и бисерном дијадемом. Рв.: [VOT/V/MVLT/X] у венцу. Ковница се не чита. 15 mm; 1,70g

Аркадије I (383 – 408)

Ав.: DN ARCADI-VS PF AVG. Драпирано попрсје императора надесно, са оклопом и бисерном дијадемом.

Ковница Кизик – АЕЗ

год. ков. 392 – 394.

50. Ав.: DN ARCADI-VS PF AVG. Рв.: GLORIA RO- [MANOR-VM]; /SMKB. Император на коњу који се пропиње удесно, подиже десну руку. 16 mm; 2,20 g. RIC IX, 29(a)

51. Ав.: DN ARCADIVS PF AVG. Рв.: VOT/V/ SMKA; У венцу. 17 mm; 2,00 g. RIC IX, 20(d)

52. Ав.: [DN] ARCADI-VS PF [AVG] Рв.: [SALUS REI-PVBLS-CAE/ CONOB]; Викторија се креће лево, носи трофеј и вуче заробљеника. 13 mm; 1,60 g

53. DN ARCADI-VS PF AVG. Рв.: [VOT/ X /MVLT/X X] / [?] У венцу. 16 mm; 1,90 g

55 – 57. Новчићи се не читају по ковницама и истог су типа реверсних представа као претходни.

58 – 61. Кованице АЕ 4 – миниме које се делимично читају. Вероватно све припадају Аркадију са реверсном представом „војивни натпис у венцу“; 11 – 13 mm

62 – 66. АЕЗ кованице одлично очуване са беспрекорном патином, дубоким отковом, али са лоше припремљеном плочицом, мањег пречника тако да није дошло то откивања легенде. Не читају се.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- 1) Војислав Филиповић, Праисторијска налазишта у околини Сврљига, Зборник 16, Народни музеј Ниш, Ниш 2007.
- 2) Душанка Јанковић – Михолцић, Остава римског бронзаног новца IV века из Ниша, Зборник 9, Народни музеј Ниш, Ниш 2000.
- 3) Душанка Јанковић – Михолцић, Један мањи налаз римског бронзаног новца IV века са градског поља у Нишу, Зборник 11, Народни музеј Ниш, Ниш 2007.
- 4) Душанка Јанковић – Михолцић, Остава римског новца у Народном музеју у Нишу, Зборник 13/14, Народни музеј Ниш, Ниш 2005.
- 5) Милоје Васић, Каса са бронзаним новцем IV и V века из Великог Градишта (Pincum), Нумизматичар бр. 3, Народни музеј Београд, Београд 1980.
- 6) Никола А. Црнобрња, Три оставе римског бронзаног новца (IV век) са подручја општине Обреновац / Three Hoards of Roman bronze Coins (IV century) from the Municipality of Obrenovac, Нумизматичар Бр. 14, Народни музеј Београд, Београд 1991.
- 7) Roman Imperial Coinage (RIC)X, R.A.G. Carson, J.P.C. Kent, A.M. Burnet, London 1994.
- 8) Алексић М. 2001. – Оружје из средњовековне збирке Народног музеја у Београд. Гласник Српског археолошког друштва 17.
- 9) Дрча Б. 2003. – Допринос проучавању бронзаног новца валентинијанског периода у његове историјске оквире. *Нумизматичар*, Бр. 22 – 23, (1999 – 2000). 2003.

58 – 61

62 - 66

Драгослав Илић

КРСНА СЛАВА

Крсна слава је један од веома важних, радосних, лепих и изузетно значајних догађаја у свакој породици и у сваком дому. Па због свега тога ја јој овде, у овом делу мојих прича, дајем посебно место и значај, као догађају од посебне и изузетне важности за све породице. Моја породица је од увек, а и данас, као породичну Крсну славу, славила и слави 21. новембар, *Свети Ранђел*. А ова моја прича је прича о слављењу те славе у мојој породици, и то прича о обичајима и детаљима из оног времена када сам био дете, односно из оног времена о коме ја овде говорим и причам. И још нешто, баш тако и на тај начин су славу славиле и све друге породице и сва друга домаћинства у мом окружењу, односно у мом селу и ближој околини. А ево како је било, како се све то одвијало и како се славило.

Наиме, један дан пре славе, у кући се врши велико спремање и велика припрема, како саме куће, тако и хране и пића, а све у циљу да се гости што боље дочекају, испоштују и угосте. Занимљиво је било да се у то време за *Светог Ранђела* увек масило, без обзира у који дан пада, па се зато и редовно припремало прасе. Тога дана обично домаћин чисти и сређује ону собу где ће госте примити и где ће се слава славити. Поставља столове и столице или клупе, точи пиће

и обавезно загрева собу у којој ће се седети. За то време домаћица припрема потребну храну, пере тањире и остало потребно посуђе и наравно, меси славски колач. Предвече неко од укућана, домаћин или неко мало озбиљније дете, узима ибрик, закити га цвећем и одлази да позива госте по селу. Из других села гости се не зову ибриком, јер углавном сви већ знају када је слава, долазе без позива и сваки је гост добродошао. Када позивар

стигне у кућу домаћина кога позива, мало седне и поприча са укућанима, онда устане, узме ибрик и пружајући га према домаћину, каже: *Да благословите да дођете на славу!* Домаћин који се позива, прими ибрик, прекрсти се па уз мали благослов и обавезну здравицу, пијуцне мало ракије, и онда преда ибрик следећем члану своје породице, и тако редом док се сви укућани не изређају. Тада сви поново седну, а домаћин или домаћица својом ракијом допуне ибрик из кога су пили. Након тога позивар одлази до следећег госта, односно до следеће породице чије чланове позива, и тако редом по селу до последње куће односно породице која се позива, па се тек онда враћа својој кући.

Вече уочи славе назива се *повечерје* или *прво вече*. Пошто у мом селу, у времену о коме ја причам, није било свештеника и цркве, славски колач се није носио на сечење у цркву, па је уобичајено било да сва домаћинства углавном славе и повечерје, јер се те вечери славски колач секао у кући и породици. А на повечерју су најчешће долазили гости из села, а сутрадан, када је главна слава, и сви остали гости. Увече када гости пристигну, сви се најпре послуже водом и коцком шећера, затим им се кува кафа, а онда се износи и мезе, ракија и остало послужење. Наравно, уз све то се дуго седи, пијуцка се помало и мези, и све углавном уз пригодне разговоре, приче и шале. Након тога почиње главна и свечана вечера, и обавезни ритуал око сечења славског колача. А све се то радило на овај начин:

Када се уз вечеру, односно при крају вечере, послужи вино, па се с вином дође до треће чаше, прекида се с вечером и врши се обред сечења колача. Тада домаћица доноси колач, предаје га домаћину, а он се прекрсти, затим узме славску свећу и постави је у колач, запали је, напуни једну чашу с вином, постави и њу на колач и онда сви устану и уз песму окрећу колач у круг, наравно у десно, и редом почев од домаћина сви по три пута пијуцну вино из чаше, која се у међувремену допуњује. За време трајања читавог тог церемонијала, колач се окреће у круг и пева се славска песма. Текст те песме која се певала уз сечење колача ја сам овако чуо:

*Кој ли ми тије славе Божје,
слава му Божја помогла,
једино слава помогла,
алелуј, алелуј, господе Боже помилуј.*

Такође је био обичај да се у току окретања колача, колач подигне у вис, ка плафону, и свећом се три пута загарави плафон, наравно уз благослов да жито порасте толико високо, а поред тога, тако се на неки начин обележавало и то да се види да се у тој кући слави слава. После свега тога, домаћин узима колач у своје руке и обично бира најстаријег или на неки начин најозбиљнијег мушкарца за столом, и предаје му колач на сечење говорећи:

Изволи господин попе да пресечеш колач Светога Ранђела!

А онда на сцену ступа гост, који те вечери игра улогу попа, узима колач и нож, и као покушава да пресече колач, глумећи пред осталима, а нарочито пред децом да је нож туп и да га треба о нешто наоштрити. Остали гости или укућани предлажу да то оштрење буде обављено тако што ће се нож протрљати о неко јело или пиће као нпр. о паприку, или о месо, хлеб, вино... На крају представе колач бива пресечен и то обавезно на четири дела, па се тако и поломи између четворо гостију. Њих четворо се уз договор и врло често умесну шалу поделе у два пара, па онда један гост из прво изабраног пара, својом четвртином колача, замахује, као да се клања, према другом госту односно свом партнеру, говорећи: *Христос посреди нас*, док овај други одговара *јест ће да буде*, и тако три пута, па онда замене улоге. Затим то исто учини и онај други пар, односно она друга двојица. После свега тога, заједно, али свако свој део колача подигну високу према небу уз поклик: *за много година*.

Такође је занимљив био и обичај по коме једна четвртина пресеченог колача припада госту који је секао колач или такозваном попу, и он то може да понесе својој кући. По завршеном церемонијалу око сечења колача, сви присутни гости поново поседају и наставе с вечером. Наравно, домаћини их за то време као у осталом и читаве вечери нуде и служе храном и пићем. Такође је на неки начин било уобичајено, а и најчешће се дешавало, бар у мојој породици, да се после вечере запева по која песма, па се тако и остане до дубоко у ноћ, а било је случајева када се уз песму и причу дочека јутро и осване се. А сутрадан поново све почиње испочетка, јер је то дан када је главна слава и зато је треба ваљано и домаћински прославити.

Уобичајено је да овај дан почиње са сређивањем, ветрењем и чишћењем собе у којој се предходне вечери славило. То се радило углавном у раним преподневним сатима, јер су гости тога дана долазили нешто раније. Наравно, сада се дочекују неки нови гости, који су углавном били са стране, односно из

других села и града. Они се сада примају у кухињи или у некој другој соби где са домаћинима мало попричају, а понекад и ако треба нешто помогну у послу. Касније када већ падне мрак, гости се селе у гостинску собу, седају за сто и у ишчекивању осталих гостију, заједно са домаћинима, очекују и почетак главне вечере и славе. А када се сви оче-

*Славски колач
(из породичног албума)*

кивани прикупе, исто као и прве вечери, износи се послужење, поставља се вечера, служи се пиће, и поново се слави. Једина разлика између повечерја и главне вечери је у томе, што се на дан главне славе не сече колач. Како је уобичајено, те главне вечери је више гостију са стране, па се онда најчешће дешава да неко од њих остане, да ту преспава и остане за сутра. Зато се при крају вечере за све такве госте размештају кревети и прави се распоред ко ће где и ским спавати. Јасно је да сав тај посао обављају домаћини, који тек када све госте сместе и намире, могу на спавање, јер их и сутра очекује напоран дан.

Сутрадан је већ трећи дан славе, или такозвана *патерица*. Тога дана, ујутру рано, се обично кува ракија, јер поред оних гостију који су остали на спавање од јуче, почињу да долазе и нови гости, а то су обично пријатељи и комшије из села, а поред њих и сви остали добронамерници, јер како кажу, слава је за то да се људи друже и посећују. Неки долазе само на мезе и пиће, неким се поставља доручак и ручак, али се све то најчешће и углавном завршавало негде до вечери када се на неки начин завршавала и слава за ту годину.

Данас се Крсна слава слави мало другачије, мало модерније, мало скраћеније и са неким другим обичајима и веровањима, али то је прича за неке другу прилику.

(Одломак из рукописа *Сећања за очи и душу*)

*ОРГАНИЗАТОР КЊИЖЕВНИХ СУСРЕТА
ДАНИ ГОРДАНЕ ТОДОРОВИЋ
КУЛТУРНИ ЦЕНТАР СВРЉИГ*

РАСПИСУЈЕ

К О Н К У Р С

ЗА ЦИКЛУС ПЕСАМА

Право учешће имају песници који пишу на српском језику.
Циклус треба да садржи до пет песама, да буде потписан шифром и достављен у три примерка.
Решење шифре, у посебном коверту, са кратком биографском белешком, адресом и телефоном, приложити уз песме и послати на адресу: Културни центар Сврљиг (за књижевни конкурс) 18360 Сврљиг, Боре Прице 2, тел. 018 / 821 - 059.
Крајњи рок за слање песама је 30. СЕПТЕМБАР 2012. године.

Награда победнику је штампање књиге.

Награђене и похваљене песнике организатор ће позвати на завршну свечаност, а њихове песме биће објављене у часопису за књижевност „Бдење“

Песничке сусрете „Дани Гордане Тодоровић“ суфинансира Министарство културе, информисања и информационог друштва.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за БДЕЊЕ достављати у електронском облику (диск, дискета, e-mail), уређене на следећи начин:

– Име и презиме аутора

– Адреса

– Наслов рада

– Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 12.

Посебне захтеве (latinica, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусно-те, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

Поред електронске, доставити штампану и потписану верзију, с јасним ознакама посебних услова (види напред).

Радове слати на адресу уредништва БДЕЊА.

АДРЕСЕ

Издавачи:

Културни центар Сврљиг, Боре Прице 2, 18360 Сврљиг
(За уредништво БДЕЊА)

e-mail: kcsvrljig@sezampro.rs

bdenje_srg@yahoo.com

Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Дом културе,
19350 Књажевац

e-mail: ristic.obren@gmail.com

САДРЖАЈ

Бдења

<i>Добрица Ерић</i>	
СУЗЕ БЛАГЕ ПЕСНИКОРОДИЦЕ РАДМИЛЕ	3
Злата Коцић	
УЗ ГОРУ ТАВОР	11
<i>Мирослав Тодоровић</i>	
СВЕ САМЉИ	16
<i>Добрило Ненадић</i>	
ПРКИНА ПРИЧА	20
<i>Звонимир Костић Палански</i>	
БИБЛИЈСКИ СОНЕТИ	23
<i>Вукашин Костић</i>	
УГРУШАК	26
<i>Виолета Јовић</i>	
12,05	30
<i>Вера Цветановић</i>	
СВЕТИЛИШТЕ	43
<i>Огњен Петровић</i>	
ЗАВРШНИ РАДОВИ	48
<i>Ивана Максић</i>	
КАД САМ БИЛА РЕМБО	50
<i>Марија Ракић-Шаранац</i>	
ТАТЕ MODERN	52
<i>Иван Цветановић</i>	
ГДЕ ЈЕ ТА СВЕТЛОСТ ДА ИХ СПАСИ	56
<i>Бошко Ломовић</i>	
ПРЕЖИВЈЕЛИ ЈЕСМО, АЛИ ЖИВИ НИСМО	59
<i>Срђан Опачић</i>	
ГРАЂЕЊЕ ПРИЧЕ	69
<i>Саша Тодоровић</i>	
О РАСИНСКОМ СНУ ИЛИ О НЕСПОКОЈСТВУ	72
<i>Гордана Смуђа</i>	
БАЛАНСЕР	75
<i>Мирјана Ковачевић</i>	
ПОРАЗ	80
<i>Миодраг Костић</i>	
СЛИКЕ	82

<i>Зорица Бранковић Басарић</i>	
ЧИТАЧ Ч.	84
<i>Ловица Ђурић Мајор</i>	
ЈАБУКАР	88
<i>Милица Илић Гачић</i>	
ЗРНЕВЉЕ	92
<i>Мирољуб Тодоровић</i>	
ГОРДАНА И БРАНКО	95

Поводи

ДАНИ РАЦЕТА ТОМИЋА 2012	97
ОДЛУКА ЖИРИЈА	98
<i>Радошин Зајић, прва награда</i>	
ЗНАМ ДА ЈЕДНОМ	100
<i>Слађана Ристић, друга награда</i>	
О УМЕТНИКУ И КЉУЧАОНИЦАМА	
МАЛИХ ДЕВЕРУША	104
<i>Татјана Дан Ракић, трећа награда</i>	
КОЦКА	107

Упознавања

<i>Elfrida Matuč Mahulja</i>	
ZAPISI S OBLUTKA	109
<i>Јурата Богна Серафинска</i>	
ГОРАК УКУС ЧОКОЛАДЕ	114

Погледи

<i>Жарко Ђуровић</i>	
ЕСЕЈИ О СТВАРНОМ И МОГУЋЕМ	117
<i>Мирослав Радовановић</i>	
АМЕРИЧКА АГРЕСИЈА	126

Тумачења

<i>Гордана Влаховић</i>	
СВЕТЛА И СЕНКЕ ПРОЛАЗНЕ НАМ КУЋЕ	131

<i>Радиша Драгићевић</i>	
ДВОГЛАСНО О ПРОЛАЗНОСТИ ЖИВОТА	134
<i>Томислав Ђокић</i>	
ЖИВОТ КАО ПЕНА	137
<i>Јасна Јанићијевић</i>	
ОЧАРАНОСТ ЛЕПОТОМ И СУРОВОШЋУ ЖИВОТА	145

Баштина

<i>Недељко Богдановић</i>	
У СУСРЕТ ВЕЛИКОЈ ГОДИШЊИЦИ ХРИШЋАНСТВА (I)	152
<i>Славиша Миливојевић</i>	
СКУПНИ НАЛАЗ БРОНЗАНОГ НОВЦА ИЗ СЕЛА ЛОЗАН	158
<i>Драгослав Илић</i>	
КРСНА СЛАВА	175
КОНКУРС	180
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА	181